

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Lubelskie

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

RAPORT KOŃCOWY
z badania ewaluacyjnego
„Ocena skuteczności i trwałości wsparcia
skierowanego na rozwój przedsiębiorczości
w projektach realizowanych w ramach PO KL na
terenie województwa lubelskiego”

Zamawiający

Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w Lublinie

Wykonawca

Europejskie Centrum Doradztwa Finansowego Badania i Szkolenia

Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi

Poznań 2014 r.

Streszczenie

Niniejszy raport zawiera wyniki badania ewaluacyjnego pn. „Ocena skuteczności i trwałości wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości w projektach realizowanych w ramach PO KL na terenie województwa lubelskiego” zrealizowanego przez konsorcjum firm: Europejskie Centrum Doradztwa Finansowego Badania i Szkolenia Ewa Joachimczak oraz Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w Lublinie.

Cel badania

Celem głównym badania była ocena skuteczności i trwałości wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości w projektach realizowanych w ramach PO KL na terenie województwa lubelskiego.

Metodologia badania

Odpowiedzi na postawione pytania badawcze uzyskano przy wykorzystaniu różnorodnych metod i technik badawczych, zarówno ilościowych, jak i jakościowych. Zastosowane metody objęły: desk research, wspomagane komputerowo wywiady telefoniczne (CATI), zogniskowane wywiady grupowe (FGI), telefoniczny wywiad pogłębiony (TDI) oraz metoda kontrfaktyczna *propensity score matching* (PSM).

Wyniki badania

- Uczestnicy projektów systemowych realizowanych przez Powiatowe Urzędy Pracy w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL otrzymali zdecydowanie mniej kompleksowe wsparcie (często w postaci wyłącznie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej) niż uczestnicy projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL,
- Zarówno wsparcie kapitałowe (dotacja, wsparcie pomostowe podstawowe, wsparcie pomostowe przedłużone), jak i wsparcie szkoleniowo-doradcze (szkolenia i doradztwo) zostały przez uczestników projektów ocenione jako pomocne (trafne w stosunku do potrzeb). Jako najbardziej użyteczną formę wsparcia uczestnicy projektów wskazują jednak dotację, a następnie wsparcie pomostowe.
- Za najbardziej użyteczne szkolenia i doradztwo uczestnicy projektów uznają sporządzanie biznesplanów (prawie 1/3 wskazań), prowadzenie księgowości w przedsiębiorstwie (27,5%) oraz podstawy marketingu (17,5% wskazań). W przypadku spółdzielni socjalnych najbardziej przydatnym obszarem wsparcia szkoleniowo-doradczego było „prawo spółdzielcze i podstawy przedsiębiorczości” oraz prowadzenie księgowości w spółdzielni socjalnej.
- Średnia wartość dotacji na rozpoczęcie indywidualnej działalności gospodarczej, którą otrzymali uczestnicy projektów to 20,5 tys. zł. W przypadku projektów systemowych realizowanych przez PUP średnia wartość dotacji wynosi 17,2 tys. zł i jest 2 razy niższa niż średnia wartość dotacji, którą otrzymali uczestnicy projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL i Poddziałania 8.1.2 PO KL (35,5 tys. zł), co w konsekwencji ma bardzo istotny wpływ na ocenę efektywności udzielonego wsparcia na korzyść projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL.
- Maksymalna wartość dotacji, którą można było otrzymać w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL na założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej wynosiła 20 tys. zł na 1 spółdzielcę. W 7 z 8 analizowanych w ramach badania CATI przypadków wykorzystano tę możliwość.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- 55% badanych respondentów przyznała, że dotacja, którą otrzymali była zdecydowanie lub raczej wystarczająca na rozpoczęcie działalności gospodarczej.
- W ramach analizowanych projektów osoby doświadczające największych trudności związanych z wejściem i/lub utrzymaniem się na rynku pracy stanowiły zdecydowaną mniejszość uczestników projektów, w szczególności w zakresie takich czynników jak niepełnosprawność, opieka nad osobami zależnymi, wiek powyżej 50 roku życia, niskie wykształcenie.
- Ok. 40% uczestników projektów zakładała przedsiębiorstwa usługowe, prawie 25% budowlane, 22,2% handlowe, natomiast 13,3% to przedsiębiorstwa produkcyjne. 6 z 8 badanych w ramach CATI spółdzielni socjalnych powstałych w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL prowadzi wielobranżową działalność gospodarczą. Dominujące branże to catering, usługi budowlane oraz usługi utrzymania czystości, w tym pielęgnacja terenów zielonych.
- Do momentu realizacji badania (styczeń/luty 2014 r.) przetrwało łącznie 42,9% wszystkich badanych firm założonych przez osoby, które zakończyły udział w projekcie do dn. 31.12.2012 r., przy czym wskaźnik firm, które przetrwały do momentu realizacji badania założonych w ramach Poddziałania 6.1.3 i Działania 6.2 PO KL jest bardzo zbliżony (odpowiednio 42,6% i 45,4%), natomiast wskaźnik przeżycia w firmach założonych przez uczestników projektów realizowanych w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL jest niższy (zaledwie 35,7%). Spośród pozostałych firm założonych przez uczestników projektów zawieszonych było niecałe 25%, natomiast wykreślonych z CEIDG 43%. W przypadku spółdzielni socjalnych, na 8 badanych podmiotów 3 już nie funkcjonują.
- W badanym okresie w projektach realizowanych w ramach analizowanych Działań/Poddziałania PO KL przyznano 9017 dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej, a więc średnio ok. 1800 rocznie. Zdecydowana większość (81,3%) dotacji przyznana została w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL, natomiast jedynie 2,8% dotacji przyznano w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL. W ramach Poddziałania 7.2.2. PO KL powstało 20 spółdzielni socjalnych, założonych przez osoby fizyczne i zatrudniających co najmniej 5 osób.
- Oprócz bezpośrednich miejsc pracy badana interwencja publiczna przyczyniła się także do powstania pośrednich miejsc pracy (powstałych w firmach założonych przez uczestników projektów). Zgodnie z informacjami pozyskanymi od uczestników projektów w ramach zrealizowanych wywiadów telefonicznych, 14,6% badanych przedsiębiorców, którzy nie prowadzą już działalności gospodarczej w momencie realizacji badania zatrudniało pracowników w okresie, aktywności działalności gospodarczej. Nieaktywne w momencie realizacji badania działalności gospodarcze założone przez uczestników analizowanych projektów zapewniły statystycznie rzecz ujmując 908 pośrednich miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok. 37,3% badanych przedsiębiorców, którzy wciąż prowadzą działalność gospodarczą w momencie realizacji badania zatrudniało pracowników. Aktywne w momencie realizacji badania działalności gospodarcze założone przez uczestników analizowanych projektów zapewniły statystycznie rzecz ujmując 3121 miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok.
- Dominującą formą prawną zatrudniania pracowników w firmach założonych przez uczestników projektów były umowy cywilno-prawne oraz umowy na czas określony.
- Wpływ spółdzielni socjalnych utworzonych przy wsparciu ze środków EFS na lubelski rynek pracy jest marginalny – w spółdzielniach socjalnych powstało ok. 125 bezpośrednich miejsc pracy i nieliczne (ok. 19), krótkotrwałe pośrednie miejsca pracy.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- Firmy zakładane przez osoby należące do grup defaworyzowanych na rynku pracy radzą sobie nieznacznie słabiej na rynku niż przedsiębiorstwa zakładane przez innych uczestników projektów. Spośród różnych analizowanych czynników (cech uczestników projektów) mogących mieć wpływ na sukces bądź porażkę firmy założonej przez uczestnika projektu takich jak: wykształcenie, płeć, miejsce prowadzenia działalności gospodarczej, status na rynku pracy w momencie przystąpienia do projektu oraz wiek jedynym czynnikiem silnie różnicującym losy firm założonych przez uczestników projektów jest status uczestnika projektu w momencie przystąpienia do projektu.
- Najniższą trwałością charakteryzują się firmy z sektora budowlanego (36% trwałych w momencie realizacji badania), zaś najwyższą firmy zakładane w sektorze usługowym (ponad 48% aktywnych w momencie realizacji badania).
- W przypadku spółdzielni socjalnych trudności z utrzymaniem się na rynku wynikają przede wszystkim z specyfiki osób tworzących te spółdzielnie (osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym, o niskich kwalifikacjach, często borykające się z problemami osobistymi), co znacząco utrudnia zarówno podjęcie pracy w spółdzielni, jak i proces zarządzania przedsiębiorstwem składającym się z co najmniej 5 osób.
- Bezpośrednie przyczyny zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej zarówno w przypadku indywidualnych działalności gospodarczych, jak i spółdzielni socjalnych to: brak klientów (29,8%) i zbyt wysokie koszty utrzymania oraz prowadzenia działalności firmy (łącznie 25,9%).
- Zdecydowana większość uczestników projektów (58,7%) nie zdecydowałaby się na rozpoczęcie działalności bez wsparcia finansowego. Trochę ponad 1/3 (36,6%) uczestników projektów, którzy otrzymali dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej, założyłoby ją także wtedy, gdyby jej nie otrzymała. Występują istotne różnice w zakresie deadweight effect w przypadku kobiet i mężczyzn. Na założenie firmy nawet bez uzyskania wsparcia zdecydowałoby się aż 43,9% badanych mężczyzn i tylko 26,3% badanych kobiet. W przypadku spółdzielni socjalnych wsparcie dotacyjne jest jeszcze bardziej determinujące dla rozpoczęcia działalności niż w przypadku indywidualnych działalności gospodarczych. Spośród 8 przedstawicieli spółdzielni tylko 1 wskazał, iż w sytuacji nieotrzymania wsparcia rozważyłoby założenie spółdzielni socjalnej.
- Większość przedsiębiorstw powstałych przy wsparciu w ramach PO KL osiąga raczej słabe wyniki, jeśli chodzi o podstawowe wskaźniki konkurencyjności (działają na rynku lokalnym, osiągają relatywnie niewielkie przychody i dochody). Bardzo słaba jest pozycja konkurencyjna powstałych w wyniku wsparcia PO KL spółdzielni socjalnych - połowa przebadanych spółdzielni nie osiąga dochodów pokrywających koszty pracy 5 osób otrzymujących minimalne wynagrodzenie za pracę na pełen etat (ok. 25 000 zł rocznie/os.).
- Do najistotniejszych potrzeb spółdzielni socjalnych zaliczyć należy potrzeby finansowe (zarówno dodatkowe środki na działalność, w tym na zaspokojenie potrzeb inwestycyjnych, jak i potrzeby informacyjne w zakresie pozyskania dofinansowania), oraz potrzebę wypromowania ich działalności w społeczności lokalnej przy silnym udziale władz lokalnych, które powinny być kluczowym podmiotem zaangażowanym w ten proces. Potrzeby te są charakterystyczne dla całego kraju. Konieczne w związku z tym byłoby podjęcie działań o charakterze systemowym, które przyczyniłyby się do zmiany postrzegania spółdzielczości socjalnej w społeczeństwie, jak również ułatwiłyby podmiotom ekonomii społecznej stanie się konkurencyjnymi na rynku. W proces ten powinny być zaangażowane samorządy lokalne i regionalne.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- Najczęstszym rodzajem działań podejmowanym przez placówki OWES na rzecz wsparcia sektora ekonomii społecznej w województwie lubelskim są usługi szkoleniowe oraz doradcze. Usługi doradcze najczęściej dotyczą kwestii prawnych oraz rachunkowości i księgowości, natomiast szkoleniowe – przedsiębiorczości oraz marketingu. Najczęściej z usług placówek OWES korzystają osoby fizyczne, organizacje pozarządowe oraz Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej.
- Z pomocy Centrów Ekonomii Społecznej korzysta niewiele placówek OWES. Przyczyną nikłego zainteresowania OWES wsparciem tego rodzaju może być brak kompleksowości wsparcia CES. Ośrodki najczęściej korzystają z usług obejmujących spotkania z innymi ośrodkami, szkoleń, doradztwa oraz publikacji CES.
- Ze względu na uzyskanie jak najwyższej trwałości wsparcia zasadnym jest badanie tego aspektu poprzez stworzenie systemu monitoringu efektów wsparcia udzielanego na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach nowego regionalnego programu operacyjnego.
- Z powodu dość sztywnych ram czasowych, w których beneficjenci musieli się zmieścić z otwarciem firmy i wydatkowaniem otrzymanej dotacji, niejednokrotnie zmuszeni byli oni do rejestracji firmy w niekoniecznie sprzyjającym momencie, czy też zakupu towaru/ sprzętu w chwili, w której w rzeczywistości jeszcze go nie potrzebowali. Z tego względu zalecane byłoby uelastycznienie terminów wydatkowania środków otrzymanych na założenie działalności gospodarczej, z uwzględnieniem m.in. profilu działalności firmy czy rzeczywistego zapotrzebowania tworzącej ją osoby w odniesieniu właśnie do zaopatrzenia czy sprzętu.
- Zdaniem osób współtworzących objęte badaniem spółdzielnie socjalne, pewnego przeformułowania wymaga zakres udzielanego wsparcia merytorycznego. Większy nacisk powinien być położony na wsparcie psychologiczne i doradcze w obszarze ustalania i doprecyzowania wizji i strategii działania zakładanych spółdzielni socjalnych. Ponadto istotnym elementem świadczonego wsparcia powinna stać się weryfikacja predyspozycji osób mających założyć spółdzielnie socjalne do prowadzenia tego typu działalności, w tym zrozumienie przez nie idei spółdzielczości. Działanie takie ma szansę zwiększyć trwałość tworzonych podmiotów ekonomii społecznej tego typu.
- Zaangażowane we wsparcie powstających i funkcjonujących spółdzielni socjalnych w kolejnych latach powinny być ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Koniecznym jest, by podmioty te tworzyły swoje strategie w oparciu o zapotrzebowanie i możliwości diagnozowane na obszarze ich bezpośredniego oddziaływania. Do ich głównych zadań należeć powinna minimalizacja diagnozowanych przez spółdzielnie socjalne barier rozwojowych, takich jak: bariera dostępu do kapitału, bariera w dostępie do zamówień publicznych, niedostateczne osadzenie działalności przedsiębiorstwa społecznego w świadomości lokalnej społeczności, małe poparcie PES ze strony lokalnych samorządów.

Rekomendacje

W toku procesu badawczego wypracowano propozycje rozwiązań i działań, jakie należałoby podjąć, by właściwie modelować i wdrażać instrumenty wsparcia przedsiębiorczości w województwie lubelskim oraz by zapewnić osiągnięcie optymalnych efektów tego wsparcia. Do działań i modyfikacji tych zaliczyć należy:

- Konieczność zapewnienia dodatkowych środków, o których udzielenie mogłyby ubiegać się już funkcjonujące spółdzielnie socjalne.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- Realizację działań, które ułatwią spółdzielniom socjalnym zaistnienie na rynku (w pierwszej kolejności lokalnym) poprzez wzmocnienie postawy otwartej w stosunku do spółdzielczości socjalnej i upowszechnianie ekonomii społecznej.
- Wprowadzenie bardziej elastycznych zasad i terminów wydatkowania przez uczestników projektów środków przekazanych na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Abstract

The present report contains the results of the "Evaluation of effectiveness and sustainability of the support aimed at developing entrepreneurship provided in projects realized under Human Capital Operational Programme (HC OP) on the area of Lubelskie Voivodeship" carried out by the consortium of companies: ECDF Badania i Szkolenia Ewa Joachimczak and Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi on request of Marshall's Office of Lubelskie Voivodeship in Lublin.

Objective of the study

The main objective of the evaluation was to examine and evaluate the effectiveness and sustainability of the support aimed at developing entrepreneurship provided in projects realized under Human Capital Operational Programme (HC OP) on the area of Lubelskie Voivodeship.

Methodology of the research

Answers to the research questions were obtained using a variety of research methods and techniques, both quantitative and qualitative. The methods included: desk research, computer-assisted telephone interviews (CATI), focus group interviews (FGI), telephone in-depth interview (TDI) and a counterfactual method *propensity score matching* (PSM).

Results of the research

- Participants of systemic projects implemented by Local Labor Offices under Sub-measure 6.1.3 of HC OP received far less comprehensive support (often only in the form of grants to start a business) than participants of projects implemented under Measure 6.2 OP HC and HC OP 8.1.2
- Both capital support (grant, basic bridge support and extended bridge support), as well as training and advisory support (training and consultancy) were rated by participants as useful (accurate in relation to needs). However, as the most useful form of support project participants indicate grant, and bridge support.
- As the most useful training and consulting, project participants consider drawing up business plans (almost one third of responses), accounting of the company (27.5%) and the basics of marketing (17.5% of responses). In case of social cooperatives most useful area of training and advisory support was "cooperative law and the basics of entrepreneurship" and the accounting of the social cooperative.
- The average value of individual grants to start a business, that project participants received, is 20 500 zlotys. In case of systemic projects implemented by the LLO average value of a grant is 17 200 zlotys and is two times lower than the average value of a grant received by the participants of projects under Measure 6.2 PO KL and Sub-measure 8.1.2 of HC OP (35 500 zlotys), which in turn has a very significant impact on the assessment of the efficiency of the support provided, in favor of projects under Sub-measure 6.1.3 of HC OP.
- The maximum grant that could have been received under Sub-measure 7.2.2 of HC OP to set up or join the social cooperatives amounted to 20 000 zlotys for one member. In 7 out of 8 cases analyzed during the CATI, this option was used.
- 55% of respondents agreed that the grant they received was definitely or rather sufficient to start a business.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- In the framework of the analyzed projects people experiencing the greatest difficulties related to entering and / or remaining on the labor market represented a small minority of participants in projects, in particular with regard to factors such as disability, care of dependents, age above 50 years, low education.
- Approximately 40% of project participants set up service companies, nearly 25% construction companies, 22.2% trade companies, while 13.3% - manufacturing companies. 6 of 8 social cooperatives analyzed within the CATI and formed under Sub-measure 7.2.2 of HC OP lead multi-disciplinary activity. The dominant industries are catering, construction services and cleaning services, including the maintenance of green areas.
- By the time of the study (January / February 2014) a total of 42.9% of all surveyed companies, founded by people who have completed their participation in the project to the date 31.12.2012, survived. In as far as the index of companies that survived until the implementation of the survey, those established under Sub-measure 6.1.3 and Measure 6.2 of HC OP is very similar (respectively 42.6% and 45.4%), while the survival rate of firms set up by the participants of the projects implemented under Sub-measure 8.1.2 of HC OP is lower (only 35.7%). Among the remaining companies that were established by the project participants, less than 25% was suspended and 43% were removed from the Central Registry and Information on Economic Activity (CEIDG). In case of social cooperatives, out of 8 surveyed subjects 3 no longer exist.
- During the period considered, in the projects implemented in the framework of the analyzed Measures / Sub-measures of HC OP 9017 grants to start a business were granted, on average about 1800 per year. The vast majority (81.3%) of grants was awarded under Sub-measure 6.1.3 of HC OP, whereas only 2.8% of grants were awarded under Sub-measure 8.1.2 of HC OP. Under Sub-measure 7.2.2. of HC OP 20 social cooperatives were established, set up by individuals and employing at least 5 persons.
- In addition to creation of direct jobs, the evaluated public intervention also contributed to the creation of indirect jobs (created in companies founded by project participants). According to information obtained from projects participants during completed telephone interviews, 14.6% of the surveyed entrepreneurs who did not run their business activities at the time of the study, had employed workers during the period of business activity. The economic activities that were started by the participants of the analyzed projects and were inactive at the time of the study statistically provided 908 indirect jobs lasting exactly one year. 37.3% of the surveyed entrepreneurs, who still led the economic activity at the time of the study, employed workers. The economic activities that were started by the participants of the analyzed projects and were active at the time of the study statistically provide 3121 jobs lasting exactly one year.
- The dominant legal form of employment of workers in companies established by the project participants were civil-law contracts and fixed-term contracts.
- The impact of social cooperatives created with the support of the ESF to Lublin labor market is marginal – in social cooperatives about 125 direct jobs and a few (about 19) short-term indirect jobs were created.
- Businesses established by persons belonging to disadvantaged groups on labor market do slightly worse on the market than the companies founded by other projects participants. Among the various analyzed factors (i.e. characteristics of the projects participants) that may affect the success or failure of a company founded by a project's participant, such as education, gender,

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

place of business, labor market status at the time of entering the project and age, the only factor strongly differentiating the fate of companies established by the project participants is the status of a person at the time of entering the project.

- The lowest durability characterizes companies in the construction sector (36% of them still existed at the time of the study), while the highest durability characterizes companies established in the service sector (over 48% of them were active at the time of the study).
- In case of social cooperatives difficulties in staying on the market are mainly due to the specifics of people creating these cooperatives (people excluded or at risk of social exclusion, low-skilled, often struggling with personal problems), which significantly hinder both working in a cooperative and business management process in a company consisting of at least 5 different people.
- Direct causes of the cessation of business activity both for individual economic activities and social cooperatives are: lack of customers (29.8%) and too high cost of maintaining and conducting business (total of 25.9%).
- The vast majority of project participants (58.7%) would not decide to start a business without financial support. A little over one third (36.6%) of the projects participants that received a grant to start a business, would have started it even if they had not been granted financial support. There are significant differences in terms of deadweight effect for women and men. As many as 43.9% of men and only 26.3% of women would decide to start a business without any support. In case of social cooperatives financial support is even more determining for the start-up than in case of individual economic activities. Among eight representatives of the cooperatives only one pointed out that in the situation of not receiving support he would still consider the establishment of a social cooperative.
- Most enterprises that were established with the support of HC OP reaches rather poor results when it comes to the basic indicators of competitiveness (operating on the local market, achieving relatively small income). Also very poor is competitive position of the social cooperatives established with the support of HC OP – half of the surveyed cooperatives do not receive any income covering labor costs of 5 people receiving the minimum wage for full-time (approximately 25 000 zł per year / per person).
- The most important needs of social cooperatives should include financial needs (both additional means to run business, including those meeting investment needs, as well as the need for information regarding the co-financing), and the need of promotion of their business in the local community with a strong participation of local authorities, which should be a key player involved in this process. These needs are specific to the whole country. In this regard it would be necessary to take up an action of a systemic nature, which would contribute to changes in the perception of social cooperatives in society, as well as facilitate social economy entities to become competitive on the market. This process should involve local and regional authorities.
- The most common type of activities undertaken by the Centers of Social Economy Support (OWES) to support the social economy sector in the province of Lublin are training services and consulting. Consulting services typically involve legal issues and accounting, while training – entrepreneurship and marketing. Mostly individuals, NGOs and Municipal Centers of Social Assistance benefit from the services rendered by OWES.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- A small number of OWES uses the assistance of Social Economy Centers (CES). The cause of little interest of OWES in the support of this kind may be the lack of comprehensiveness of support rendered by CES. Centers mostly use services including meeting with other centers, training, consultancy and publications of CES.
- Due to achievement of the highest sustainability of the support it is justified to study this aspect by creating a system of monitoring the effects of the support granted to start a business in the new regional operational programme.
- Due to the fairly rigid timeframe in which the beneficiaries had to start business and spend the grant, they were often forced to register their business in not necessarily favorable time or purchase goods / equipment at the time, when they in fact did not need it yet. For this reason, it would be advisable to set more flexible deadlines for spending the funds received to start economic activity, taking into account, inter alia, profile of a business or real needs of a person creating a company in area of supply or hardware purchase.
- According to the people setting up social cooperatives that were surveyed, a scope of substantive support requires a reformulation. The greater emphasis should be placed on psychological support and counseling in the area of determining and clarifying the vision and strategy of the created social cooperatives. In addition, an important element of the assistance should be a verification of the suitability of persons who establish social cooperatives, including verification of the level of understanding the idea of cooperatives. Such action is likely to increase the durability of the social economy entities of this type.
- OWES should be involved in supporting the emerging and functioning social cooperatives in subsequent years. It is necessary for these entities to form their strategies based on the demand and opportunities diagnosed in the area of their direct impact. Their main functions should be minimizing of barriers in development diagnosed by social cooperatives such as: barrier of access to capital, barrier of access to public procurement, inadequate placing of social cooperative activity in the awareness of the local community, little support from local governments.

Recommendations

In the course of the research process proposals for solutions and actions to be taken in order to properly model and implement tools to promote entrepreneurship in Lubelskie Voivodeship and to ensure optimum effects of this support were developed. Suggested actions and modification include:

- Necessity of providing additional means, which already functioning social cooperatives could apply for.
- Implementation of activities that facilitate social cooperatives appearance on the market (primarily local) by strengthening an open attitude towards social cooperation and promotion of social economy.
- Introduction of more flexible rules and terms of spending funds granted to start a business by participants of the projects.

Spis treści

Wykaz skrótów	14
1. Wstęp i uzasadnienie badania	15
1.1. Wstęp	15
1.2. Cele badania	15
1.3. Zakres badania	16
1.4. Kryteria ewaluacyjne	17
1.5. Pytania badawcze	18
2. Metodologia badania	20
2.1 Analiza danych zastanych (desk research)	20
2.2 Statystyczna analiza wpisów do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. 22	
2.3 Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (CATI)	22
2.4 Badanie ilościowe przeprowadzone na grupie kontrolnej	23
2.5 Zogniskowane wywiady grupowe (FGI)	24
2.6 Zbiorcze zestawienie realizacji zrealizowanych metod i technik badawczych	24
3. Opis wyników ewaluacji, ich analiza i interpretacja	25
3.1. Grupy docelowe i charakterystyka realizowanych projektów	25
3.1.1. Grupy docelowe projektów	25
3.1.2. Tryb realizowanych projektów	30
3.2. Ocena jakości udzielonego wsparcia oraz jego wpływu na konkurencyjność, pozycję na rynku i okres funkcjonowania nowo powstałych podmiotów gospodarczych	30
3.2.1. Ocena jakości i przydatności wsparcia szkoleniowo-doradczego i finansowego	30
3.2.2. Ocena wpływu wsparcia na konkurencyjność, pozycję na rynku i okres funkcjonowania nowo powstałych firm	41
3.3. Ocena szans i możliwości na utrzymanie osiągniętych pozytywnych efektów zrealizowanych działań w ramach projektów po zakończeniu finansowania w dłuższym okresie czasu	43
3.4. Identyfikacja dodatkowych efektów generowanych przez projekty ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości i samozatrudnienia oraz wpływ założonych działalności gospodarczych na zmiany na regionalnym rynku	44
3.4.1. Dodatkowe efekty generowane przez projekty	44
3.4.2. Struktura branżowa powstałych działalności gospodarczych	50
3.4.3. Wpływ nowo powstałych firm na lokalny/regionalny rynek pracy i ich konkurencyjność .	
.....	52

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

3.5.	Ocena skuteczności udzielonego wsparcia w kontekście zbadania liczby obecnie działających aktywnie na rynku podmiotów gospodarczych/spółdzielni socjalnych, powstałych w wyniku realizacji projektów, a w przypadku zakończonych działalności – identyfikacja okresu ich prowadzenia oraz przyczyn likwidacji.....	62
3.5.1.	Wskaźnik przeżycia nowo powstałych firm/podmiotów ekonomii społecznej	62
3.5.2.	Inne czynniki sukcesu lub porażki nowo powstałych przedsiębiorstw.....	67
3.5.3.	Przyczyny zaprzestawania prowadzenia działalności gospodarczej	77
3.5.4.	Odsetek firm powstałych dzięki wsparciu w kontekście rozwoju przedsiębiorczości województwa lubelskiego	79
3.5.5.	Skuteczność udzielonego wsparcia (deadweight effect).....	82
3.6.	Ocena i porównanie wsparcia w zakresie zakładania działalności gospodarczej w odniesieniu do projektów realizowanych w trybie konkursowym i systemowym, w tym identyfikacja potrzeb osób prowadzących firmy	85
3.7.	Ocena wpływu podjętych działań przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej na rzecz sektora ekonomii społecznej	89
3.8.	Określenie głównych potrzeb spółdzielni socjalnych i głównych barier stojących na drodze ich rozwoju, w tym identyfikacja potrzeb osób prowadzących spółdzielnie socjalne	94
3.9.	Ocena potrzeb ośrodków wspierających ekonomię społeczną w zakresie wsparcia merytorycznego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej	97
3.10.	Propozycje działań i modyfikacji podejmowanych w celu modelowania i optymalizacji efektów wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości w regionie	99
3.10.1.	Wsparcie przedsiębiorczości	99
3.10.2.	Wsparcie ekonomii społecznej	101
4.	Tabela wniosków i rekomendacji	105
	Załączniki.....	109
	Załącznik 1. Kwestionariusz badania ilościowego techniką CATI z uczestnikami projektów w ramach Poddziałania 6.1.3, Działania 6.2 i Poddziałania 8.1.2	109
	Załącznik 2. Kwestionariusz badania ilościowego techniką CATI z przedstawicielami spółdzielni socjalnych, które powstały dzięki wsparciu w ramach Poddziałania 7.2.2	118
	Załącznik 3. Kwestionariusz badania ilościowego techniką CATI z przedstawicielami ośrodków wspierania ekonomii społecznej, które zostały wsparte w ramach Poddziałania 7.2.2	130
	Załącznik 4. Kwestionariusz badania ilościowego z grupą kontrolną – aktywna działalność gospodarcza	134
	Załącznik 5. Kwestionariusz badania ilościowego z grupą kontrolną – zamknięta lub zawieszona działalność gospodarcza	137
	Załącznik 6. Kwestionariusz do badania techniką CATI grupy kontrolnej spółdzielni socjalnych.....	140

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Załącznik 7. Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI) z osobami, które założyły działalność gospodarczą	147
Załącznik 8. Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI) z przedstawicielami spółdzielni socjalnych	148

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykaz skrótów

CATI	Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (ang. <i>Computer Assisted Telephone Interview</i>)
CEIDG	Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej
CES	Centrum Ekonomii Społecznej
CIS	Centrum Integracji Społecznej
DR	Desk research
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
ES	Ekonomia Społeczna
FGI	Zogniskowany wywiad grupowy (ang. <i>Focus Group Interview</i>)
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IP PO KL	Instytucja Pośrednicząca PO KL
KRS	Krajowy Rejestr Sądowy
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PEFS 2007	Podsystem Monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego 2007 dla PO KL
PES	Podmiot Ekonomii Społecznej
PKD	Polska Klasyfikacja Działalności
PO KL	Program Operacyjny Kapitał Ludzki
PZP	Prawo zamówień publicznych
SzOP PO KL	Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013
TDI	Telefoniczny wywiad pogłębiony (ang. <i>Telephone In-Depth Interview</i>)
WTZ	Warsztaty Terapii Zajęciowej

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

1. Wstęp i uzasadnienie badania

1.1. Wstęp

Niniejszy raport został przygotowany w ramach realizacji badania ewaluacyjnego pn. „Ocena skuteczności i trwałości wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości w projektach realizowanych w ramach PO KL na terenie województwa lubelskiego”. Badanie zrealizowane zostało na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w Lublinie przez konsorcjum firm: Europejskie Centrum Doradztwa Finansowego Badania i Szkolenia Ewa Joachimczak oraz Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi.

Realizacja przedmiotowego badania miała na celu zidentyfikowanie, na ile inicjatywy realizowane w ramach projektów komponentu regionalnego PO KL odpowiadają na potrzeby regionalnego rynku pracy, wynikające z zachodzących tendencji i zmian gospodarczych. Ponadto w przedmiotowym badaniu określono, w jaki sposób działalność nowo powstałych podmiotów gospodarczych wpłynęła na zmiany w obrębie regionalnego rynku.

1.2. Cele badania

Celem głównym badania była ocena skuteczności i trwałości wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości w projektach realizowanych w ramach PO KL na terenie województwa lubelskiego.

Cel główny badania został zrealizowany poprzez osiągnięcie następujących **celów szczegółowych**:

1. Ocena jakości udzielonego wsparcia oraz jego wpływu na konkurencyjność, pozycję na rynku i okres funkcjonowania nowo powstałych podmiotów gospodarczych.
2. Ocena i porównanie wsparcia w zakresie zakładania działalności gospodarczej w odniesieniu do projektów realizowanych w trybie konkursowym i systemowym, w tym identyfikacja potrzeb osób prowadzących firmy.
3. Ocena szans i możliwości na utrzymanie osiągniętych pozytywnych efektów zrealizowanych działań w ramach projektów po zakończeniu finansowania w dłuższym okresie czasu.
4. Identyfikacja dodatkowych efektów generowanych przez projekty ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości i samozatrudnienia oraz wpływ założonych działalności gospodarczych na zmiany na regionalnym rynku.
5. Ocena skuteczności udzielonego wsparcia, w kontekście zbadania liczby obecnie działających aktywnie na rynku podmiotów gospodarczych/spółdzielni socjalnych, powstałych w wyniku realizacji projektów, a w przypadku zakończonych działalności – identyfikacja okresu ich prowadzenia oraz przyczyn likwidacji.
6. Ocena wpływu podjętych działań przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej na rzecz sektora ekonomii społecznej.
7. Określenie głównych potrzeb spółdzielni socjalnych i głównych barier stojących na drodze ich rozwoju, w tym identyfikacja potrzeb osób prowadzących spółdzielnie socjalne.
8. Ocena potrzeb ośrodków wspierających ekonomię społeczną w zakresie wsparcia merytorycznego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Cel główny oraz cele szczegółowe zostały osiągnięte poprzez odpowiedzi na pytania badawcze, przedstawione w dalszej części niniejszego raportu.

1.3. Zakres badania

Zakres terytorialny

Województwo lubelskie.

Zakres czasowy

Okres od początku wdrażania PO KL w województwie lubelskim do momentu rozpoczęcia badania.

Zakres przedmiotowy

Uczestnicy projektów konkursowych realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL oraz Poddziałania 7.2.2 i 8.1.2 PO KL, uczestnicy projektów systemowych realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 i 8.1.2 PO KL.

Badaniem zostały objęte następujące **typy operacji**, przewidziane do realizacji w ramach Działania 6.2 oraz Poddziałania 6.1.3, Poddziałania 7.2.2 i Poddziałania 8.1.2, wpisujące się w zakres badania:

- ✓ **Działanie 6.2** – bezzwrotne wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej (w tym na założenie spółdzielni lub spółdzielni socjalnej) obejmujące:
 - doradztwo (indywidualne i grupowe) oraz szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej,
 - przyznanie środków finansowych na rozwój przedsiębiorczości (w tym w formie spółdzielni lub spółdzielni socjalnej – o ile wszyscy członkowie są osobami, które rozpoczęły prowadzenie działalności w wyniku uczestnictwa w projekcie), do wysokości 40 tys. zł na osobę (lub 20 tys. zł na osobę w przypadku spółdzielni lub spółdzielni socjalnej),
 - wsparcie pomostowe udzielane w okresie do 6 / do 12 miesięcy od dnia zawarcia umowy o udzielenie wsparcia pomostowego, obejmujące
 - finansowe wsparcie pomostowe wypłacane miesięcznie w kwocie do wysokości minimalnego wynagrodzenia obowiązującego na dzień zawarcia umowy o udzielenie wsparcia pomostowego, i/lub
 - szkolenia i doradztwo w zakresie efektywnego wykorzystania dotacji (wyłącznie dla osób, które rozpoczęły działalność w ramach danego projektu).
- ✓ **Poddziałanie 6.1.3** – instrumenty i usługi wymienione w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415, z późn. zm.), finansowane ze środków Funduszu Pracy, obejmujące m.in. formy wsparcia:
 - przyznanie jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej, w tym pomoc prawną, konsultacje i doradztwo związane z podjęciem działalności gospodarczej.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- ✓ **Poddziałanie 7.2.2** – wsparcie na założenie spółdzielni socjalnej, przystąpienie do lub zatrudnienie w spółdzielni socjalnej poprzez zastosowanie w ramach projektu co najmniej dwóch z następujących instrumentów:
 - wsparcie szkoleniowe i doradztwo (indywidualne i grupowe) umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i/lub prowadzenia i/lub przystąpienia i/lub pracy w spółdzielni socjalnej, w tym szkolenia zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej,
 - przyznanie środków finansowych dla spółdzielni socjalnej na założenie, przystąpienie do lub zatrudnienie w spółdzielni socjalnej – do wysokości 20 tys. zł na:
 - założyciela w przypadku spółdzielni socjalnych utworzonych przez osoby fizyczne,
 - osobę fizyczną przystępującą do spółdzielni socjalnej,
 - osobę zatrudnianą w spółdzielni socjalnej zgodnie z art. 5a ust. 1 ustawy o spółdzielniach socjalnych w przypadku spółdzielni utworzonych przez podmioty, o których mowa w art. 4 ust 2 pkt 2 i 3 ustawy o spółdzielniach socjalnych,
 - wsparcie pomostowe, obejmujące finansowe wsparcie pomostowe połączone z doradztwem oraz pomocą w efektywnym wykorzystaniu przyznanych środków.
- ✓ **Poddziałanie 8.1.2** – wsparcie dla osób zwolnionych przewidzianych do zwolnienia lub zagrożonych zwolnieniem z pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy, realizowane w formie tworzenia i wdrażania programów typu outplacement, obejmujących m.in.:
 - bezzwrotne wsparcie dla osób zamierzających podjąć działalność gospodarczą poprzez zastosowanie następujących instrumentów:
 - doradztwo (indywidualne i grupowe) oraz szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i prowadzenia działalności gospodarczej,
 - przyznanie środków finansowych na rozwój przedsiębiorczości, do wysokości 40 tys. zł na osobę,
 - wsparcie pomostowe udzielane w okresie do 6 / do 12 miesięcy od dnia zawarcia umowy o udzielenie wsparcia pomostowego, obejmujące finansowe wsparcie pomostowe wypłacane miesięcznie w kwocie nie wyższej niż równowartość minimalnego wynagrodzenia obowiązującego w dniu wypłacenia dotacji, połączone z doradztwem oraz pomocą w efektywnym wykorzystaniu dotacji (wyłącznie dla osób, które rozpoczęły działalność w ramach danego projektu).

1.4. Kryteria ewaluacyjne

Przedmiotowe badanie zostało wykonane w oparciu o następujące kryteria ewaluacyjne:

- **kryterium skuteczności** – rozumiane jako stopień osiągnięcia celów, rezultatów określonych dla PO KL w obszarze rozwoju przedsiębiorczości i samozatrudnienia;
- **kryterium efektywności** – rozumiane jako stosunek nakładów do otrzymanych wyników;

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- **kryterium trafności** – rozumiane jako stopień dopasowania wsparcia oferowanego w ramach PO KL do potrzeb uczestników projektów;
- **kryterium trwałości** – pozwalające określić, w jakim stopniu uzyskane pozytywne efekty zrealizowanych działań w ramach projektów mają szansę i możliwości na utrzymanie osiągniętego stanu po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także, czy możliwe jest utrzymanie, w dłuższym okresie czasu, tego pozytywnego wpływu na procesy rozwoju na poziomie regionu.

1.5. Pytania badawcze

Prace badawcze zmierzały do udzielenia odpowiedzi na przedstawione poniżej pytania badawcze.

1. W jakim stopniu element szkoleniowo-doradczy przygotowywał uczestników projektów do założenia i prowadzenia działalności –gospodarczej (ocena z perspektywy minimum 12 miesięcy od daty założenia działalności)? Które elementy szkoleniowe i doradcze okazały się najbardziej pomocne i najbardziej efektywne, a które najmniej? Czy uczestnik projektu korzystał z pomocy innych podmiotów wspierających rozwój przedsiębiorczości w regionie niż te zaangażowane w projekt? Jaka była charakterystyka tej pomocy? Jak ocenia się tę pomoc?
2. Jakie działania/modyfikacje/usprawnienia byłyby możliwe do wdrożenia, względem obecnego stanu, przez instytucje zaangażowane we wdrażanie funduszy unijnych w regionie, w celu modelowania właściwego wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości i samozatrudnienia, prowadzącego do osiągnięcia optymalnych efektów?
3. W jakim stopniu założone i prowadzone w wyniku udziału w projektach firmy/spółdzielnie kształtowały lokalny/regionalny rynek pracy? Jaki miały wpływ na jego konkurencyjność? Ile miejsc pracy powstało po zakończeniu udziału w projekcie? Ile miejsc po zakończeniu okresu monitoringu? Jaka była trwałość tych miejsc pracy?
4. Jakiego wsparcia merytorycznego zabrakło w bieżącej perspektywie 2007-2013 na rzecz podmiotów ekonomii społecznej?
5. W jakim stopniu, na jakich zasadach oraz przez kogo powinno być świadczone wsparcie na rzecz spółdzielni socjalnych w ramach perspektywy finansowej 2014-2020?
6. W jakim stopniu profil uczestników projektów był uwarunkowany rzeczywistą sytuacją grupy na regionalnym rynku pracy? Czy działania w badanych projektach skierowane były przede wszystkim do osób, które doświadczają największych trudności związanych z wejściem i/ lub utrzymaniem się na rynku pracy? Czy osoby te stanowiły grupy docelowe projektów? Czy działalności gospodarcze podejmowane przez ww. osoby cechują się mniejszą/ większą trwałością w stosunku do firm zakładanych przez osoby z innych grup (nie defaworyzowanych)?
7. Na założenie jakich podmiotów gospodarczych (branża, forma prawna oraz obszar prowadzonej działalności) zostały przeznaczone bezzwrotne dotacje w ramach badanych projektów? Czy uczestnicy projektów zakładają firmy w branżach strategicznych/ kluczowych/ przyszłościowych dla regionu? Czy firmy założone w branżach kluczowych/przyszłościowych wykazują większą trwałość (wyższa wartość wskaźnika przeżycia przedsiębiorstw) niż firmy w innych branżach?

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

8. Czy uczestnicy projektów, którzy otrzymali dotacje (oraz wsparcie pomostowe) nadal prowadzą działalność gospodarczą? Jaki odsetek firm założonych w ramach udzielonego wsparcia istnieje na chwilę obecną? Jakie czynniki sukcesu miały wpływ na „przeżywalność” nowo powstałych firm? Jakie były przyczyny w przypadku zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej i jaki był okres jej funkcjonowania, po zakończeniu udziału w projekcie? Jakie czynniki warunkują brak trwałości efektów udzielonego wsparcia (np. brak precyzyjnej analizy rynku na etapie rozpoczynania działalności gospodarczej, czynniki koniunkturalne)? Czy istnieją różnice w poziomie przeżywalności firm pomiędzy firmami założonymi w ramach poszczególnych badanych działań/poddziałań?
9. Jaki odsetek firm zakładanych w województwie lubelskim w ostatnich latach stanowią podmioty powstałe w wyniku wsparcia w ramach badanych działań/poddziałań?
10. Czy uczestnicy projektów, którzy otrzymali dotacje bezzwrotne na rozpoczęcie działalności gospodarczej założyliby własne przedsiębiorstwa, gdyby nie otrzymali przedmiotowych środków? Jeśli tak, to z jakich źródeł sfinansowałyby planowane przedsięwzięcia? (*deadweight effect* – efekt zdarzenia niezależnego)

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

2. Metodologia badania

W niniejszym rozdziale przedstawiono metodologię badawczą, tj. sposób, w jaki uzyskane zostały odpowiedzi na zaprezentowane powyżej pytania badawcze, a tym samym rozwiązane problemy badawcze. Wykonawca dokonał analizy dostarczającej wyczerpujących i wiarygodnych informacji. Ponadto zastosował triangulację:

- źródła danych – analizy przeprowadzone zostały zarówno w oparciu o dane zastane, jak i dane wywołane,
- metody badawcze – wykorzystane zostały zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe; łączne zastosowanie obu grup metod pozwoliło skonfrontować ze sobą dane pochodzące z różnych źródeł i tym samym lepiej poznać i zrozumieć badane zjawiska,
- perspektyw badawczych – badanie przeprowadzone zostało przez zespół doświadczonych, współpracujących ze sobą od kilku lat, badaczy, co pozwoliło uzyskać szerszy obraz przedmiotu badania.

2.1 Analiza danych zastanych (desk research)

Analiza danych zastanych była niezbędnym elementem badania ewaluacyjnego.

W ramach analizy desk research Wykonawca przeanalizował następujące opracowania i publikacje:

- Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Departament Zarządzania EFS, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa;
- Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013, Departament Zarządzania EFS, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego;
- Sprawozdania okresowe i roczne z realizacji PO KL; Departament EFS, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w Lublinie;
- Plany działania dla Priorytetu VI PO KL na lata 2007-2013;
- Plany działania dla Priorytetu VII PO KL na lata 2007-2013;
- Plany działania dla Priorytetu VIII PO KL na lata 2007-2013;
- Ekonomia społeczna w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki - opracowanie przygotowane przez Stałą Konferencję Ekonomii Społecznej (SKES), we współpracy z Ogólnopolską Federacją Organizacji Pozarządowych oraz w porozumieniu z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego;
- Projekt Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej;
- Poradnik dotyczący realizacji wsparcia dla osób wykluczonych społecznie oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach PO KL - Departament Zarządzania EFS, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego;
- Ocena poziomu realizacji wskaźników w ramach Priorytetu VIII i IX PO KL w województwie lubelskim, badanie ewaluacyjne zlecone przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Wykonawca PSDB Sp. z o.o.;

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- Ocena efektywności form wsparcia w opinii uczestników, którzy skorzystali ze szkoleń i doradztwa w zakresie rozpoczynania działalności typu spin off i spin out w ramach Poddziałania 8.2.1 PO KL, badanie ewaluacyjne zlecone przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Wykonawca Pracownia Badań i Doradztwa "Re-Source" Korczyński i Sarapata Sp. j.;
- Badanie osiągniętych wartości wskaźników rezultatu komponentu regionalnego PO KL, badanie ewaluacyjne zlecone przez Departament Zarządzania EFS w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego, Wykonawca PAG Uniconsult;
- „Ocena efektywności form wsparcia oferowanego w ramach komponentu regionalnego PO KL, badanie ewaluacyjne zlecone przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Wykonawca PSDB Sp. z o.o.;
- „Ocena sytuacji kobiet w województwie lubelskim w kontekście wsparcia oferowanego w ramach PO KL”, badanie ewaluacyjne zlecone przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Wykonawca Konsorcjum firm Zachodniopomorska Pracownia Badawcza Marta Rzeczowska-Owczarek (lider konsorcjum) oraz Zachodniopomorska Grupa Doradcza Sp. z o.o.;
- Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubelskim na lata 2013-2020, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie;
- Ocena barier i luk prawnych w kontekście efektywnej realizacji wsparcia z Europejskiego Funduszu Społecznego, badanie ewaluacyjne zlecone przez Departament Zarządzania EFS w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego, Wykonawca Coffey International Development;
- Ewaluacja projektów dotyczących wsparcia ekonomii społecznej, badanie ewaluacyjne zlecone przez Wojewódzki Urząd Pracy w Szczecinie, Wykonawca Coffey International Development Sp. z o.o.;
- Badanie efektów wsparcia na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach projektów realizowanych w Działaniu 7.2 PO KL w województwie pomorskim” badanie ewaluacyjne zlecone przez Departament EFS, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Wykonawca Pracownia Badań i Doradztwa „Re-Source” Korczyński Sarapata S.j.;
- „Badanie kondycji podmiotów ekonomii społecznej: spółdzielni socjalnych, spółek non-profit, centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej funkcjonujących na terenie województwa lubelskiego”, badanie zlecone przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Wykonawca: Fundacja im. Królowej Polski Św. Jadwigi oraz Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Przedsiębiorstwo Społeczne Sp. z o.o., 2013,
- „Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL”, zrealizowany na zlecenie Departamentu Zarządzania EFS w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego przez firmę Coffey International Development. Dodatkowo zakres przedmiotowego badania został porównany z badaniem zrealizowanym przez firmę Coffey International Development

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim, badanie zlecone przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Wykonawca: BD Center, 2012,
- Opracowania i publikacje Urzędu Statystycznego oraz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie;
- Raporty z projektów badawczych o podobnym zakresie tematycznym zrealizowane w ramach Priorytetu VI – VIII PO KL w województwie lubelskim;
- Eksport danych z bazy PEFS 2007 w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia badania.

2.2 Statystyczna analiza wpisów do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej.

Statystyczna analiza danych wpisów do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) przeprowadzona została w celu zbadania trwałości wsparcia udzielonego w ramach badanych interwencji publicznych.

Źródłem danych do analizy były wpisy do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) firm, które założyli uczestnicy projektów – dostęp on-line na stronie internetowej www.firma.gov.pl.

W celu identyfikacji firm, które założyli uczestnicy projektów, wykorzystane zostały dane z systemu PEFS 2007.

Dobór próby

Tabela 1. Struktura próby badawczej do statystycznej analizy wpisów do CEIDG

	Liczebność populacji (N)	%	Liczebność próby proporcjonalna (np)	Proponowana liczebność próby nieproporcjonalna (nnp)	Stosunek nnp do np.	%	Waga do obliczeń statystycznych
6.1.3	7697	81,3%	488	312	0,64	52,0%	1,564103
6.2	1518	16,0%	96	192	2,00	32,0%	0,5
8.1.2	253	2,7%	16	96	6,00	16,0%	0,166667
Σ	9468	100,0%	600	600	1,00	100,0%	1

Źródło: Opracowanie własne.

Łącznie badaniem wpisów do CEIDG objętych zostało **600** działalności gospodarczych założonych przez uczestników analizowanych projektów.

2.3 Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (CATI)

W przedmiotowym badaniu wywiady CATI przeprowadzone zostały na próbie uczestników projektów w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL, Działania 6.2 PO KL, Poddziałania 7.2.2 PO KL oraz Poddziałania 8.1.2 PO KL, którzy założyli działalność gospodarczą/spółdzielnię socjalną w wyniku udzielonego wsparcia w postaci dotacji. Wywiady CATI przeprowadzone zostały także z przedstawicielami OWES.

Dobór próby

Łącznie badaniem CATI objętych zostało **608 uczestników projektów**, którzy założyli działalność gospodarczą/spółdzielnię socjalną w wyniku udzielonego wsparcia. Dodatkowo zrealizowane zostało

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

również **15 efektywnych wywiadów CATI z OWES**. W odniesieniu do uczestników projektów, którzy założyli działalność gospodarczą w ramach Poddziałania 6.1.3, Działania 6.2 oraz Poddziałania 8.1.2, jak również osób, które utworzyły/przystąpiły do spółdzielni socjalnej w ramach Poddziałania 7.2.2, badaniem objęto tylko osoby, w przypadku których od momentu otrzymania środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej minął okres powyżej 12 miesięcy według stanu na koniec grudnia 2013 roku.

Tabela 2. Struktura próby badawczej do badania CATI z uczestnikami projektów

	Liczebność populacji (N)	%	Liczebność próby proporcjonalna (np)	Proponowana liczebność próby nieproporcjonalna (nnp)	Stosunek nnp do np.	%	Waga do obliczeń statystycznych
6.1.3	7697	81,12%	494	328	0,67	53,94%	1,50
6.2	1518	16,00%	97	192	1,97	31,58%	0,51
7.2.2	20	0,21%	1	8	6,24	1,32%	0,16
8.1.2	253	2,67%	16	80	4,93	13,16%	0,20
Σ	9488	100,00%	608	608	1,00	100,00%	1,00

Źródło: Opracowanie własne.

2.4 Badanie ilościowe przeprowadzone na grupie kontrolnej

W badaniu zastosowana została dwukrotnie metoda kontryfaktyczna *propensity score matching* (PSM). Istotą metody PSM jest dobór najlepszej możliwej grupy kontrolnej tak, by można było ją porównać z grupą badaną. Grupę kontrolną dobiera się spośród szerszej puli jednostek (osób) nie poddanych interwencji poprzez taką selekcję, by były one jak najbardziej podobne pod kątem istotnych cech (a więc mających wpływ na interesujący nas wynik interwencji) do jednostek znajdujących się w grupie badanej. W niniejszym badaniu w procesie doboru grupy kontrolnej przedsiębiorstw wykorzystano zmienne takie jak: data rozpoczęcia działalności gospodarczej, płeć przedsiębiorcy, branża (sekcja PKD), w której działa przedsiębiorstwo, wielkość miejscowości oraz subregion, w którym zlokalizowana jest działalność gospodarcza.

Badanie ilościowe przeprowadzone na grupie kontrolnej przyczyniło się do osiągnięcia następujących celów badania:

- Ocena skuteczności udzielonego wsparcia, w kontekście zbadania liczby obecnie działających aktywnie na rynku podmiotów gospodarczych/spółdzielni socjalnych, powstałych w wyniku realizacji projektów, a w przypadku zakończonych działalności – identyfikacja okresu ich prowadzenia oraz przyczyn likwidacji,
- Ocena jakości udzielonego wsparcia oraz jego wpływu na konkurencyjność, pozycję na rynku i okres funkcjonowania nowo powstałych podmiotów gospodarczych.

Badanie grupy kontrolnej przy wykorzystaniu techniki PSM przeprowadzone zostało dwutorowo:

- Przy wykorzystaniu danych wtórnych (wpisów do Centralnej Ewidencji Informacji i Działalności Gospodarczej – CEIDG) – łącznie przeprowadzono analizę 600 najbardziej podobnych działalności gospodarczych z grupy kontrolnej do 600 przedsiębiorstw z grupy badanej,
- Przy wykorzystaniu danych pierwotnych pozyskanych bezpośrednio od osób, które prowadzą (lub prowadziły) działalność gospodarczą – łącznie wysłano 1200 ankiet pocztowych z czego 600

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

działalności gospodarczych z grupy kontrolnej było, jak najbardziej podobnych do 600 działalności gospodarczych w grupie badanej (podstawowa grupa kontrolna) + 600 działalności gospodarczych o drugiej najbliższej wartości PS (rezerwowa grupa kontrolna). Uzyskano 196 kompletnie wypełnionych ankiet zwrotnych, które wykorzystano w analizie.

Ankiety rozesłano również do wszystkich 10 lubelskich spółdzielni socjalnych, które powstały bez wsparcia w ramach PO KL w latach 2008 – 2012. Nie uzyskano żadnej ankiety zwrotnej. W związku z powyższym, w tych przypadkach, w których udało się uzyskać numer telefonu do przedstawicieli spółdzielni socjalnych, przeprowadzono wywiad telefoniczny CATI. Łącznie zrealizowano efektywne wywiady CATI z przedstawicielami 4 spółdzielni socjalnych z grupy kontrolnej.

2.5 Zogniskowane wywiady grupowe (FGI)

W ramach niniejszego badania na wywiady FGI zaproszeni zostali:

- przedstawiciele spółdzielni socjalnych, powstałych ze środków PO KL,
- uczestnicy, którzy uzyskali wsparcie na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach projektów systemowych,
- uczestnicy, którzy uzyskali wsparcie na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach projektów konkursowych.

Uczestnicy FGI zostali dobrani do badania w sposób losowy, z uwzględnieniem ww. kryteriów. W związku z koniecznością zapewnienia odpowiedniej ilości osób, uczestniczących w wywiadzie Wykonawca zrealizował dodatkowo 2 FGI w ramach grup: przedstawiciele spółdzielni socjalnych, powstałych ze środków PO KL oraz osoby, które uzyskały wsparcie na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach projektów systemowych. Dodatkowo przeprowadzono również 1 pogłębiony wywiad telefoniczny (TDI) z osobą, która uzyskała wsparcie na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach projektu konkursowego. Wykonawca łącznie przeprowadził **5 FGI**.

2.6 Zbiorcze zestawienie zrealizowanych metod i technik badawczych

Technika/ metoda badawcza	Ilość
Desk reserach	1 analiza
Statystyczna analiza wpisów do Centralnej Ewidencji o Informacji i Działalności Gospodarczej	600 wpisów
CATI	623 CATI
Badanie ilościowe przeprowadzone na grupie kontrolnej	1200 wysłanych ankiet pocztowych
FGI	5 FGI

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

3. Opis wyników ewaluacji, ich analiza i interpretacja

3.1. Grupy docelowe i charakterystyka realizowanych projektów

3.1.1. Grupy docelowe projektów

W niniejszym podrozdziale przedstawiono strukturę uczestników analizowanych projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL, Działania 6.2 PO KL oraz Poddziałania 8.1.2 PO KL pod kątem identyfikacji stopnia, w jakim były to osoby, które doświadczają największych trudności związanych z wejściem i/lub utrzymaniem się na rynku pracy. W przypadku Poddziałania 7.2.2 PO KL wszystkich uczestników projektów, którzy założyli i/lub przystąpili do spółdzielni socjalnej uznać można za osoby zaliczane do tych grup.

Zgodnie z art. 49 Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dn. 20 kwietnia 2004 r., za grupy defaworyzowane na rynku pracy uznać można m.in.:

- bezrobotnych do 25 roku życia,
- bezrobotnych długotrwale,
- bezrobotnych powyżej 50 roku życia,
- bezrobotnych bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego, bez wykształcenia średniego,
- bezrobotnych samotnie wychowujących co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia (w PEFS wyszczególniani są uczestnicy projektów opiekujący się dziećmi do lat 7 lub osobami zależnymi),
- bezrobotnych niepełnosprawnych.¹

Dodatkowo, za grupy defaworyzowane na rynku pracy uznać można w opinii ewaluatora także:

- kobiety,²
- mieszkańców wsi.³

Do niniejszej analizy wykorzystano dane z PEFS tych uczestników projektów, których wpisy do CEIDG poddano analizie statystycznej.

¹ Zgodnie z Ustawą do kategorii osób w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy zaliczyć można także osoby, które po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęły zatrudnienia. Ze względu na brak tego typu informacji odnoszących się do uczestników projektów w PEFS, nie uwzględniono tego czynnika w analizie.

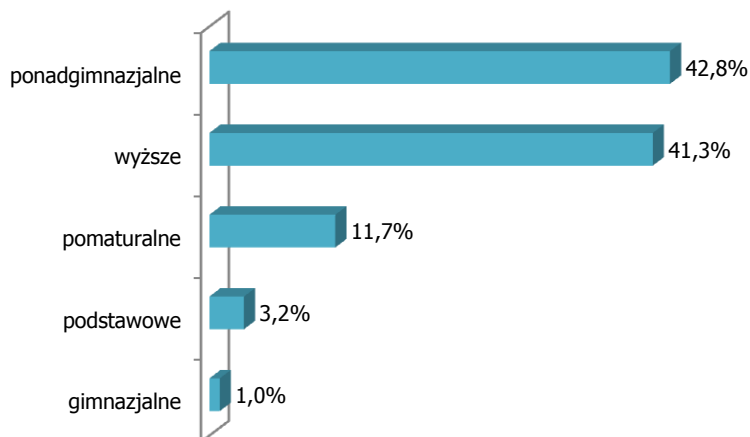
² Por. Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020, Warszawa, czerwiec 2013 r., str. 33.

³ STAN I STRUKTURA REJESTROWANEGO BEZROBOCIA NA WSI W 2011 ROKU, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy, Warszawa 2012

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

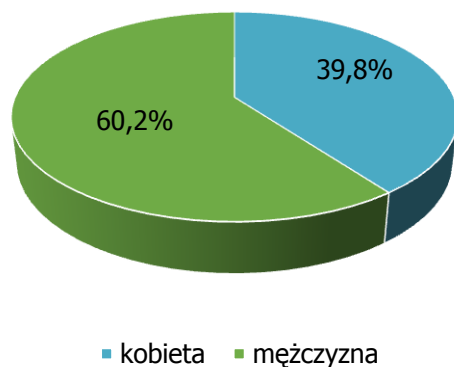
Wykres 1. Struktura wykształcenia uczestników projektów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Ponad 40% uczestników projektów badanych w ramach statystycznej analizy wpisów do CEIDG posiada wykształcenie wyższe. Również ponad 40% badanych uczestników projektów legitymuje się wykształceniem ponadgimnazjalnym. **Wykształcenie podstawowe lub gimnazjalne posiada tylko 4,2% badanych uczestników projektów.** Badani uczestnicy projektów byli raczej dobrze wykształceni.

Wykres 2. Struktura płci uczestników projektów

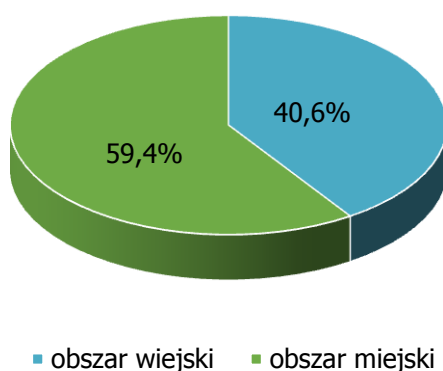
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Nieco ponad 60% badanych w ramach statystycznej analizy danych wpisów do CEIDG uczestników projektów to mężczyźni, a niecałe **40% to kobiety**. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że pod względem struktury płci dominacja mężczyzn w ramach analizowanych Działań/Poddziałań stanowi wyjątek na skalę PO KL, ponieważ w pozostałych obszarach interwencji kobiety – jako grupa defaworyzowana, a więc szczególnie wspierana – stanowią większość uczestników projektów. IP PO KL w województwie lubelskim starała się zwiększyć liczbę kobiet wśród uczestników projektów poprzez stosowanie wysoko punktowanych kryteriów strategicznych w Planach Działania, zakładających

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

w projektach w przeważającej części (60-70% w przypadku Działania 6.2) objęcie wsparciem kobiet.⁴ Wprowadzenie takich kryteriów przyniosło oczekiwany skutek – w kolejnych latach realizacji komponentu regionalnego PO KL liczba kobiet w projektach zwiększyła się, jakkolwiek w dalszym ciągu była niższa niż liczba uczestników płci męskiej. Należy również podkreślić, że sytuacja taka nie jest specyficzna dla województwa lubelskiego – podobnie wygląda ona w pozostałych województwach.

Wykres 3. Struktura miejsca zamieszkania uczestników projektów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

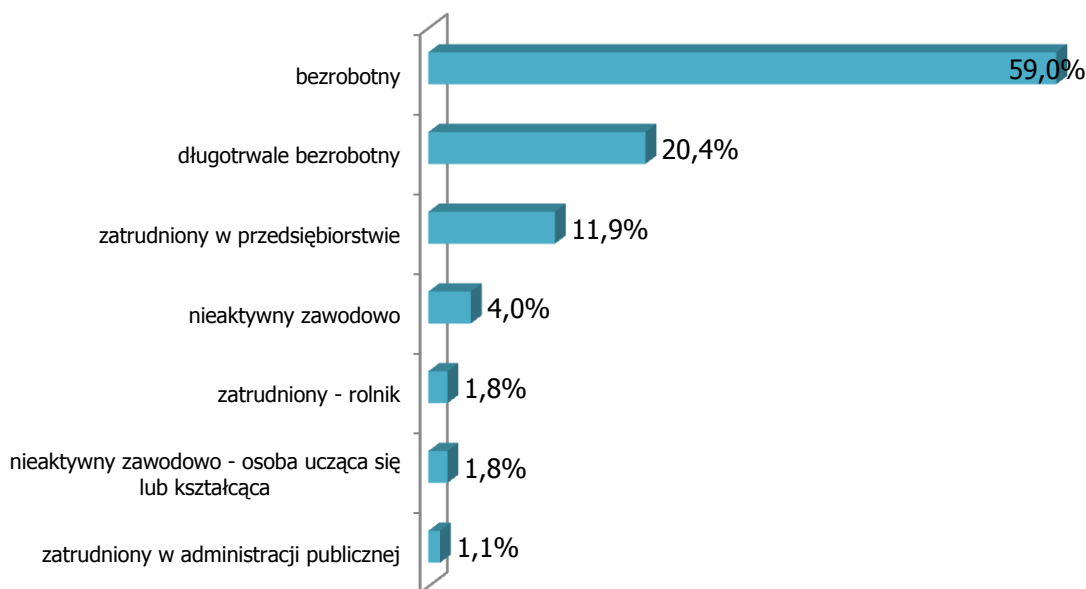
Prawie 60% badanych uczestników projektów to mieszkańcy miast, natomiast **niedługo ponad 40% to mieszkańcy wsi.**

⁴ Kryteria strategiczne w Działaniu 6.2 PO KL odnoszące się do kobiet brzmiały następująco: Grupę docelową w projekcie stanowią w co najmniej 70% kobiety (Plany Działania w 2009 r. i 2010 r.); „co najmniej 60% uczestników projektu to kobiety wchodzące lub powracające na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dzieci. Obligatoryjnie w odniesieniu do każdej uczestniczki projektu Wnioskodawca zapewni wsparcie towarzyszące w zakresie opieki nad dzieckiem/dziećmi.” (2011 r.) oraz „grupę docelową w projekcie stanowią w co najmniej 60% kobiety (w tym wchodzące lub powracające na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dzieci)” (2012 r.).

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 4. Struktura statusu na rynku pracy uczestników projektów w chwili przystąpienia do projektu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

łącznie osoby bezrobotne stanowią prawie 80% uczestników projektów – 20,4% uczestników projektów to **osoby długotrwale bezrobotne**, natomiast **osoby bezrobotne stanowią 59% uczestników projektów**. Osoby nieaktywne zawodowo stanowią 5,8% uczestników projektów, z czego 1,8% to osoby nieaktywne zawodowo uczące się lub kształcące, a 4,0% to inne osoby nieaktywne zawodowo. Osoby zatrudnione (w przedsiębiorstwach różnej wielkości, a także rolnicy i pracownicy administracji publicznej) stanowią niecałe 15% uczestników projektów, z czego zdecydowana większość to osoby zatrudnione w przedsiębiorstwach.

Średnia wieku uczestników analizowanych projektów wyniosła 33,4 lata. Uczestnicy projektów to zatem relatywnie młode osoby. **Grupy defaworyzowane na rynku pracy ze względu na wiek stanowią łącznie 28,1% uczestników projektów, z czego osoby poniżej 25 roku życia 21,5%, zaś osoby powyżej 50 roku życia zaledwie 6,6%.**

Zaledwie 4% uczestników analizowanych projektów opiekuje się dziećmi do lat 7 lub osobami zależnymi.

Zaledwie 1,1% uczestników analizowanych projektów to osoby niepełnosprawne. Tak niski udział osób niepełnosprawnych w analizowanej interwencji publicznej może być spowodowany m.in. ofertą wsparcia dedykowanego wyłącznie osobom niepełnosprawnym, np. w ramach programów finansowanych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Pożądana z punktu widzenia potrzeb regionalnego rynku pracy struktura uczestników projektów jest uzyskiwana dzięki kryteriom dostępu, które co roku są określane w Planach Działania dla poszczególnych Działań i Poddziałań. Na przestrzeni lat 2007-2012 w kryteriach dostępu dla Poddziałania 6.1.3 uwzględniono następujące grupy defaworyzowane:

- osoby w wieku 15 - 24 lata,

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- osoby w wieku 50 - 64 lata,
- osoby długotrwale bezrobotne,
- osoby niepełnosprawne.

Beneficjenci projektu systemowego w ramach Poddziałania 6.1.3 byli zobligowani zapewnić udział uczestników projektów, zaliczających się do wyżej wymienionych grup. Odsetek osób, które musiały spełniać ten wymóg był różny w kolejnych latach. Warto odnotować, że na początku realizacji Poddziałania 6.1.3 wymagano, aby osoby w wieku 50-64 lata wynosiły 5% uczestników projektów, odsetek ten wzrósł do 25% w kolejnych latach. Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku osób młodych (osoby w wieku 15-24 lata). Nacisk na kierowanie wsparcia do tej grupy w początkowych latach realizacji Poddziałania 6.1.3 był bardzo duży (40% osób musiały stanowić osoby z tej kategorii wiekowej), z biegiem lat wdrażania Poddziałania wymóg ten został zredukowany (25% uczestników projektów).

Kryteria dostępu dla wnioskodawców projektów w ramach Działania 6.2 uwzględniały te same cztery grupy defaworyzowane, jednakże dodatkowe grupy zostały wyróżnione poprzez określenie kryteriów strategicznych promujących projekty, które zapewniały udział:

- mieszkańców obszarów wiejskich, w gminach wiejskich, miejsko – wiejskich i miejskich oraz mieszkańców miast do 25 tys. zamierzających podjąć pozarolniczą działalność gospodarczą,
- kobiet,
- osób, które utraciły zatrudnienie z przyczyn nie dotyczących pracowników,
- osób zamieszkałych (w rozumieniu Kodeksu Cywilnego) na terenach wiejskich,
- kobiet wchodzących lub powracających na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dzieci.

Należy jednakże odnotować, że wymagany procent uczestników, którzy należeli do którejś z defaworyzowanych grup sięgał najwyżej 40%, natomiast najczęściej wartości te nie przekraczały 25%. W stosunku do osób niepełnosprawnych, kryteria dostępu określały maksymalnie pięcioprocentowy udział osób z tej grupy w projektach, wsparcie osób niepełnosprawnych zapewniało także dodatkowe punkty wnioskodawcom w ramach kryteriów strategicznych w Działaniu 6.2. Zgodnie z otrzymanymi wynikami badania, które dotyczą struktury uczestników projektów, nie wpłynęło to znacząco na udział osób z tej grupy w projektach skierowanych na rozwój przedsiębiorczości.

Analizując dane ze sprawozdania z realizacji PO KL za rok 2012, można zauważyć, że w odniesieniu do większości grup defaworyzowanych udało się osiągnąć (a nawet przekroczyć) zakładany poziom realizacji wskaźników. W odniesieniu do Priorytetu VI środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej do końca 2012 roku otrzymało łącznie 5661 osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, co stanowi realizację 155,31% zakładanej wartości docelowej wskaźnika. Jeśli chodzi o osoby niepełnosprawne, to wśród nich wsparciem objęto 220 osób (134,15% wartości docelowej wskaźnika), natomiast wśród osób zamieszkujących obszary wiejskie dotację otrzymały 3 763 osoby (aż 225,46% wartości docelowej). Nieco słabiej wypadają natomiast wskaźniki dotyczące wieku uczestników – osób w wieku 15-24 lata było w projektach 1816 (89,5% wartości docelowej wskaźnika), natomiast osób w wieku 50-64 lata – 637 (80,33% wartości docelowej wskaźnika).

Podsumowując, w ramach analizowanych projektów osoby doświadczające największych trudności związanych z wejściem i/lub utrzymaniem się na rynku pracy stanowiły zdecydowaną mniejszość uczestników projektów, w szczególności w zakresie takich czynników jak niepełnosprawność, opieka nad osobami zależnymi, wiek powyżej 50 roku

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

życia, niskie wykształcenie. Taka struktura uczestników projektów jest jednak korzystna w kontekście zapewnienia trwałości analizowanej interwencji publicznej. Osoby defaworyzowane na rynku pracy mają bowiem również potencjalnie większe trudności z utrzymaniem firmy na rynku.

3.1.2. Tryb realizowanych projektów

Zgodnie z zapisami Szczegółowego Opisu Priorytetów PO KL, w ramach Priorytetu VI w ramach Działań i Poddziałań skierowanych na rozwój przedsiębiorczości, realizowane być mogły projekty systemowe (Poddziałanie 6.1.3) oraz projekty konkursowe (Działanie 6.2). Podobnie w Priorytecie VIII PO KL – w ramach objętego badaniem Poddziałania 8.1.2 mogły być realizowane zarówno projekty systemowe, jak i konkursowe.

W ramach Poddziałania 6.1.3 w latach 2007-2013 z każdym MUP/PUP (łącznie 21) z obszaru województwa lubelskiego została podpisana umowa ramowa na realizację projektu systemowego. Z kolei w ramach Działania 6.2 zrealizowanych zostało łącznie 37 projektów konkursowych⁵.

W ramach Poddziałania 8.1.2 w latach 2007-2013 zrealizowane zostały dwa projekty konkursowe oraz jeden projekt systemowy.⁶

Jeśli chodzi o liczbę uczestników w projektach realizowanych w poszczególnych trybach, którzy w okresie objętym zakresem badania (tj. do końca 2012 roku) otrzymali środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej, to w projekcie systemowym w ramach Poddziałania 6.1.3 było ich 7426, natomiast w projektach konkursowych z Działania 6.2 – 1280⁷. Z kolei w przypadku Poddziałania 8.1.2 w latach 2007-2012 odnotowano łącznie 253 uczestników projektów, którzy otrzymali środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej, w tym 100 osób w ramach projektu systemowego oraz 153 osoby w ramach projektów konkursowych.

3.2. Ocena jakości udzielonego wsparcia oraz jego wpływu na konkurencyjność, pozycję na rynku i okres funkcjonowania nowo powstałych podmiotów gospodarczych

3.2.1. Ocena jakości i przydatności wsparcia szkoleniowo-doradczego i finansowego

Ocena przydatności poszczególnych form wsparcia

Przedsiębiorcy indywidualni

W przypadku analizowanych na podstawie danych z PEFS projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL oraz Poddziałania 8.1.2 PO KL wszystkie stosowane w projektach formy wsparcia miały na celu pomoc uczestnikom projektów w założeniu i skutecznym prowadzeniu działalności gospodarczej. W przypadku Poddziałania 6.1.3 PO KL w większości przypadków jedyną formą wsparcia zorientowaną na te cele były „środki na rozwój przedsiębiorczości” (dotacja na rozpoczęcie działalności gospodarczej), jedynie w nielicznych przypadkach uczestnicy projektów systemowych otrzymywali wsparcie w postaci szkolenia/doradztwa z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej. Należy również zauważyć, że uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL nie otrzymywali wsparcia pomostowego podstawowego (środki finansowe w pierwszych 6 miesiącach

⁵ Projekty, których realizacja została zakończona co najmniej 31.12.2012 r.

⁶ Projekty, których realizacja została zakończona co najmniej 31.12.2012 r.

⁷ Dane na podstawie bazy PEFS.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

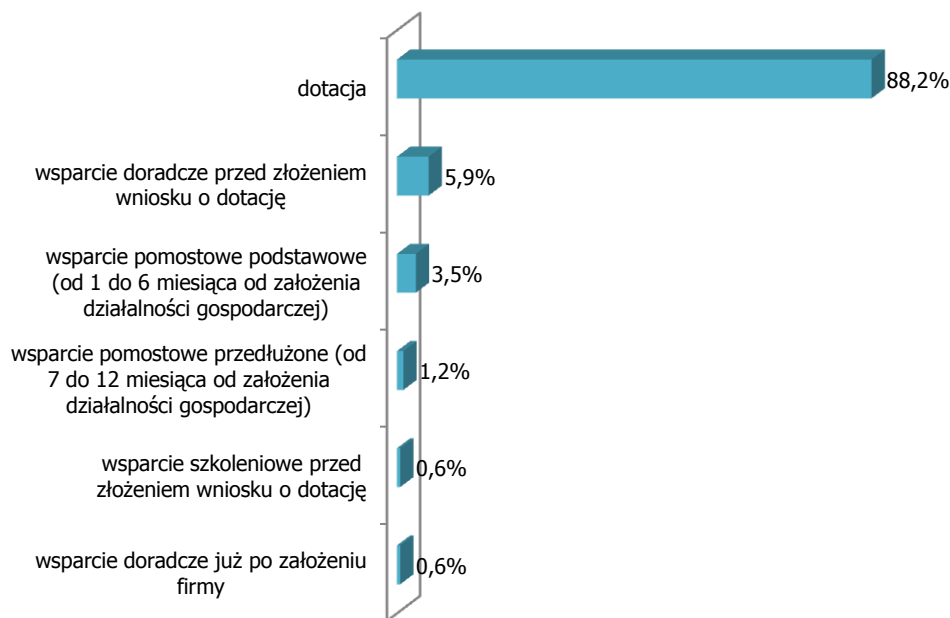
prowadzenia działalności gospodarczej) i przedłużonego (środki finansowe w okresie 7 – 12 miesięcy od daty rozpoczęcia działalności gospodarczej). **Uczestnicy projektów realizowanych w ramach projektów systemowych PUP otrzymali zatem zdecydowanie mniej kompleksowe wsparcie niż uczestnicy projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL.**

W ramach badania CATI z uczestnikami projektów, respondenci oceniali przydatność otrzymanego wsparcia. Pytania kwestionariuszowe dotyczyły wyłącznie tych form wsparcia, które bezpośrednio wiążą się z zakładaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej: wsparcie szkoleniowe przed złożeniem wniosku o dotację, wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację (obydwie formy wsparcia zdefiniowane na potrzeby badania CATI wchodzą w skład szerszej kategorii form wsparcia zdefiniowanych w SzOP PO KL „doradztwo (indywidualne i grupowe) oraz szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej”); dotacja (zgodnie z SzOP PO KL: „przyznanie środków finansowych na rozwój przedsiębiorczości (w tym w formie spółdzielni lub spółdzielni socjalnej – o ile wszyscy członkowie są osobami, które rozpoczęły prowadzenie działalności w wyniku uczestnictwa w projekcie), do wysokości 40 tys. zł na osobę (lub 20 tys. zł na osobę w przypadku spółdzielni lub spółdzielni socjalnej); wsparcie pomostowe podstawowe, wsparcie pomostowe przedłużone (zgodnie z SzOP PO KL: wsparcie pomostowe udzielane w okresie do 6 / do 12 miesięcy od dnia zawarcia umowy o udzielenie wsparcia pomostowego, obejmujące finansowe wsparcie pomostowe wypłacane miesięcznie w kwocie do wysokości minimalnego wynagrodzenia obowiązującego na dzień zawarcia umowy o udzielenie wsparcia pomostowego”); wsparcie doradcze po założeniu firmy (zgodnie z SzOP PO KL: wsparcie pomostowe udzielane w okresie do 6 / do 12 miesięcy od dnia zawarcia umowy o udzielenie wsparcia pomostowego, obejmujące szkolenia i doradztwo w zakresie efektywnego wykorzystania dotacji (wyłącznie dla osób, które rozpoczęły działalność w ramach danego projektu)). Respondenci wskazywali jedną, najbardziej pomocną formę wsparcia. Z uwagi na możliwość przekłamania wyników przez respondentów, którzy otrzymali tylko 1 lub 2 formy wsparcia (w tym dotację) na poniższym wykresie przedstawiono wyniki badania jedynie dla tych uczestników projektów, którzy otrzymali co najmniej 3 formy wsparcia w ramach projektu.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 5. Która forma wsparcia, którą otrzymał/a P. w ramach projektu okazała się najbardziej pomocna do prowadzenia firmy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Zdecydowanie najbardziej przydatną formą wsparcia w ocenie uczestników jest dotacja, którą wskazało 88,2% respondentów. Pozostałe formy wsparcia są oceniane jako zdecydowanie mniej przydatne. Na wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację jako najbardziej pomocną formę wsparcia wskazało zaledwie 5,9% uczestników projektów, a na wsparcie pomostowe podstawowe - 3,5%. Należy jednak zauważyć różnicę we wskazaniach uczestników projektów realizowanych w ramach poszczególnych Działań/Poddziałań PO KL. Uczestnicy projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL wskazywali jako najbardziej pomocną formę wsparcia kolejno na: dotację (85,8%), wsparcie pomostowe podstawowe (5,8%), wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację (4,2%), wsparcie pomostowe przedłużone (2,5%), wsparcie doradcze po założeniu firmy (0,8%) oraz wsparcie szkoleniowe przed złożeniem wniosku o dotację (0,8%). Uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 nie otrzymywali wsparcia pomostowego podstawowego oraz wsparcia pomostowego przedłużonego, dlatego jako najbardziej pomocną formę wsparcia wskazywali na dotację (91,3%), a następnie na wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację (8,7%). Żaden z badanych uczestników projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL nie wskazał na wsparcie szkoleniowe jako najbardziej pomocne do prowadzenia firmy. Stwierdzić można zatem, że **zdecydowanie bardziej pomocną formą wsparcia dla uczestników jest wsparcie kapitałowe (dotacja oraz wsparcie pomostowe) niż wsparcie szkoleniowo-doradcze (wsparcie o charakterze niefinansowym).**

Powyższy wniosek znalazł potwierdzenie także w drugiej zastosowanej metodzie oceny użyteczności form wsparcia, tj. szeregowaniu przez respondentów otrzymanych form wsparcia od najbardziej do najmniej przydatnej (pierwsze miejsce zdecydowanie zajmuje dotacja, a drugie wsparcie pomostowe podstawowe).

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spółdzielnie socjalne

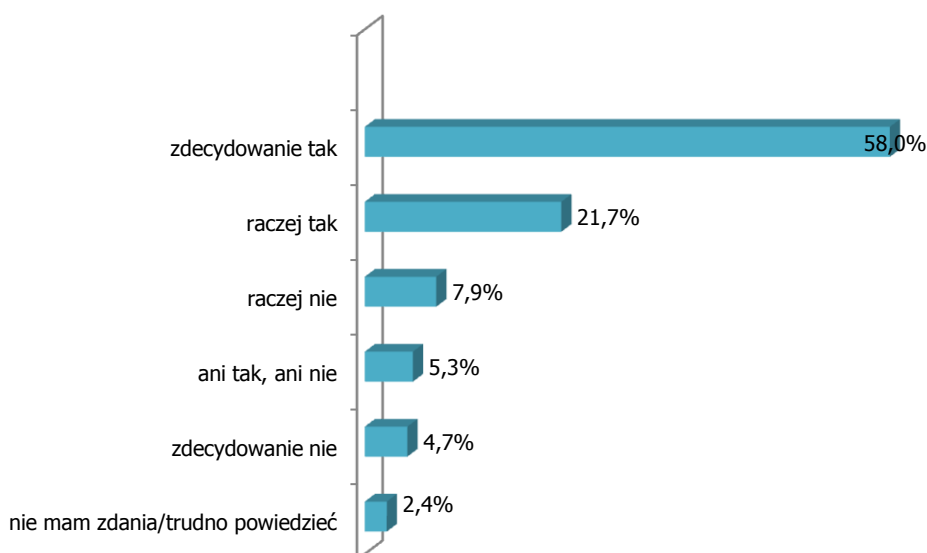
Oprócz wyżej wymienionych form wsparcia uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 7.2.2. PO KL mogli otrzymać także kursy zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej – w przypadku tych osób można uznać, że jest to forma wsparcia mogąca bezpośrednio przyczynić się do założenia i sukcesu rynkowego spółdzielni socjalnej. Tym niemniej **ranking przydatności form wsparcia w ocenie członków spółdzielni socjalnych jest identyczny, jak w przypadku przedsiębiorców indywidualnych.** Zdecydowanie najbardziej użyteczną formą wsparcia jest w opinii uczestników projektów dotacja na rozpoczęcie działalności gospodarczej w formie spółdzielni socjalnej (wskazana przez wszystkich badanych jako najbardziej użyteczna), następnie zaś wsparcie pomostowe podstawowe, wsparcie pomostowe przedłużone.

Szczegółowa ocena wsparcia szkoleniowo-doradczego

Przedsiębiorcy indywidualni

Choć wsparcie szkoleniowe i doradcze jest oceniane przez uczestników analizowanych projektów znacznie niżej niż wsparcie kapitałowe, to nie należy wyciągać na tej podstawie wniosku o niskiej jakości tego wsparcia. Uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.2 PO KL, 8.1.2 PO KL oraz 7.2.2 PO KL generalnie dobrze oceniają komponent szkoleniowo-doradczy. Szczegółowe wyniki zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 6. Czy wsparcie szkoleniowo-doradcze w ramach projektu było dla P. pomocne w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Prawie 80% badanych osób, które otrzymały środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej zgodziło się ze stwierdzeniem, że otrzymane wsparcie szkoleniowo-doradcze było pomocne w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej. **Świadczy to o dość wysokiej użyteczności komponentu szkoleniowo-doradczego w projektach zrealizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL oraz Poddziałania 8.1.2 PO KL,** choć przedsiębiorcy uznają ten komponent tylko za dodatek do ważniejszych, kapitałowych form wsparcia. Nie ma istotnych różnic w ocenach użyteczności wsparcia

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

szkoleniowo-doradczego pomiędzy uczestnikami projektów realizowanych w ramach 6.2 PO KL i 8.1.2 PO KL.

Przeprowadzona analiza desk research pozwoliła stwierdzić, że wsparcie szkoleniowo-doradcze podobnie oceniane jest przez uczestników projektów skierowanych na rozwój przedsiębiorczości (Priorytet VI i VIII PO KL) w innych województwach, m.in. w dolnośląskim⁸, podkarpackim⁹. Inne raporty z ewaluacji dotyczące województwa lubelskiego przynoszą również informację o pozytywnej ocenie omawianego wsparcia.¹⁰ Wsparcie szkoleniowo – doradcze oceniane jest wysoko, jednakże przedsiębiorcy traktują je jako uzupełnienie otrzymanego wsparcia finansowego.

Zgodnie z wnioskami z badania ewaluacyjnego „Ocena sytuacji kobiet w województwie lubelskim w kontekście wsparcia oferowanego w ramach PO KL”, w szczególnej sytuacji znajdują się kobiety. Oprócz braków w kwalifikacjach, kompetencjach przedsiębiorczych, które niweluje udzielone wsparcie szkoleniowo-doradcze, zgodnie z wynikami wspomnianego raportu, problemy kobiet na rynku pracy, mogą być związane z barierami natury psychicznej czy też emocjonalnej (brak wiary w siebie, zaniżona samoocena). W związku z tym, autorzy omawianego raportu wnioskuje, że z tego powodu niezbędne jest dodatkowe wsparcie psychologiczne, którego celem będzie przywrócenie kobietom pewności siebie. Istotne wydaje się być również wsparcie w postaci udzielania dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Do najważniejszych aspektów w tym zakresie zaliczyć można chociażby fakt, iż kobiety, które decydują się na założenie przedsiębiorstwa i uzyskanie na ten cel środków funduszy europejskich cechują się większą rozważą w podejmowaniu jakichkolwiek działań w tym zakresie. Ich działalności (jak przeczytać można w wyżej wspomnianym raporcie), choć zakładane w dużo mniejszym procencie niż jest to wśród mężczyzn, charakteryzują się znacznie większą trwałością i stabilizacją (dla przykładu kobiety, podejmujące działalność gospodarczą są mniej skłonne do podejmowania ryzykownych przedsięwzięć, a ich pomysły i wszelkie ryzyka są zazwyczaj dogłębnie przeanalizowane). Autorzy raportu wskazują zatem na bardzo ważne w tym zakresie wsparcie pomostowe udzielane kobietom, zakładającym działalność gospodarczą (środki są przez nie wydatkowane efektywnie). Miałoby ono przede wszystkim na celu pomoc w przetrwaniu najtrudniejszego czasu dla firmy, czyli okresu pierwszych trzech lat i pośrednio zachęcenia do jeszcze większego zainteresowania tą formą wsparcia. **W przypadku osób, które otrzymały wsparcie w ramach Poddziałania 7.2.2 ocena komponentu szkoleniowo-doradczego jest jeszcze wyższa** – wszyscy badani respondenci stwierdzili, że wsparcie szkoleniowo-doradcze było pomocne w zakresie pracy w spółdzielni socjalnej.

Pozytywne opinie uczestników projektów w ramach Poddziałania 7.2.2 w stosunku do otrzymanych form wsparcia zostało także odnotowane podczas przeprowadzonej analizy desk research. Jak wskazują wyniki badania ewaluacyjnego zrealizowanego na zlecenie Departamentu EFS Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego *Badanie efektów wsparcia na rzecz osób zagrożonych wykluceniem społecznym w ramach projektów realizowanych w Działaniu 7.2 PO KL w województwie*

⁸ Ocena trwałości wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości udzielonego uczestnikom projektów, którzy rozpoczęli działalność gospodarczą w ramach Działania 6.2 oraz Poddziałania 8.1.2 PO KL, badanie zlecone przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wykonawca Europejskie Centrum Doradztwa Finansowego, s. 34.

⁹ Badanie skuteczności i efektywności wsparcia oferowanego w ramach Priorytetu VI PO KL w kontekście barier i potrzeb rozwojowych pracodawców województwa podkarpackiego, badanie zlecone przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Wykonawca Centrum Doradztwa Strategicznego s. 108.

¹⁰ Ocena efektywności form wsparcia w opinii uczestników, którzy skorzystali ze szkoleń i doradztwa w zakresie rozpoczynania działalności typu spin off i spin out w ramach Poddziałania 8.2.1 PO KL, badanie ewaluacyjne zlecone przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Wykonawca Pracownia Badań i Doradztwa "Re-Source" Korczyński i Sarapata Sp. j., s. 45., Ocena efektywności form wsparcia oferowanego w ramach komponentu regionalnego PO KL, badanie ewaluacyjne zlecone przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, Wykonawca PSDB Sp. z o.o., s.49.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

pomorskim, zdecydowana większość uczestników badania komponent szkoleniowo-doradczy ocenia zdecydowanie pozytywnie¹¹, można zatem stwierdzić, że pod tym względem województwo lubelskie nie stanowi wyjątku.

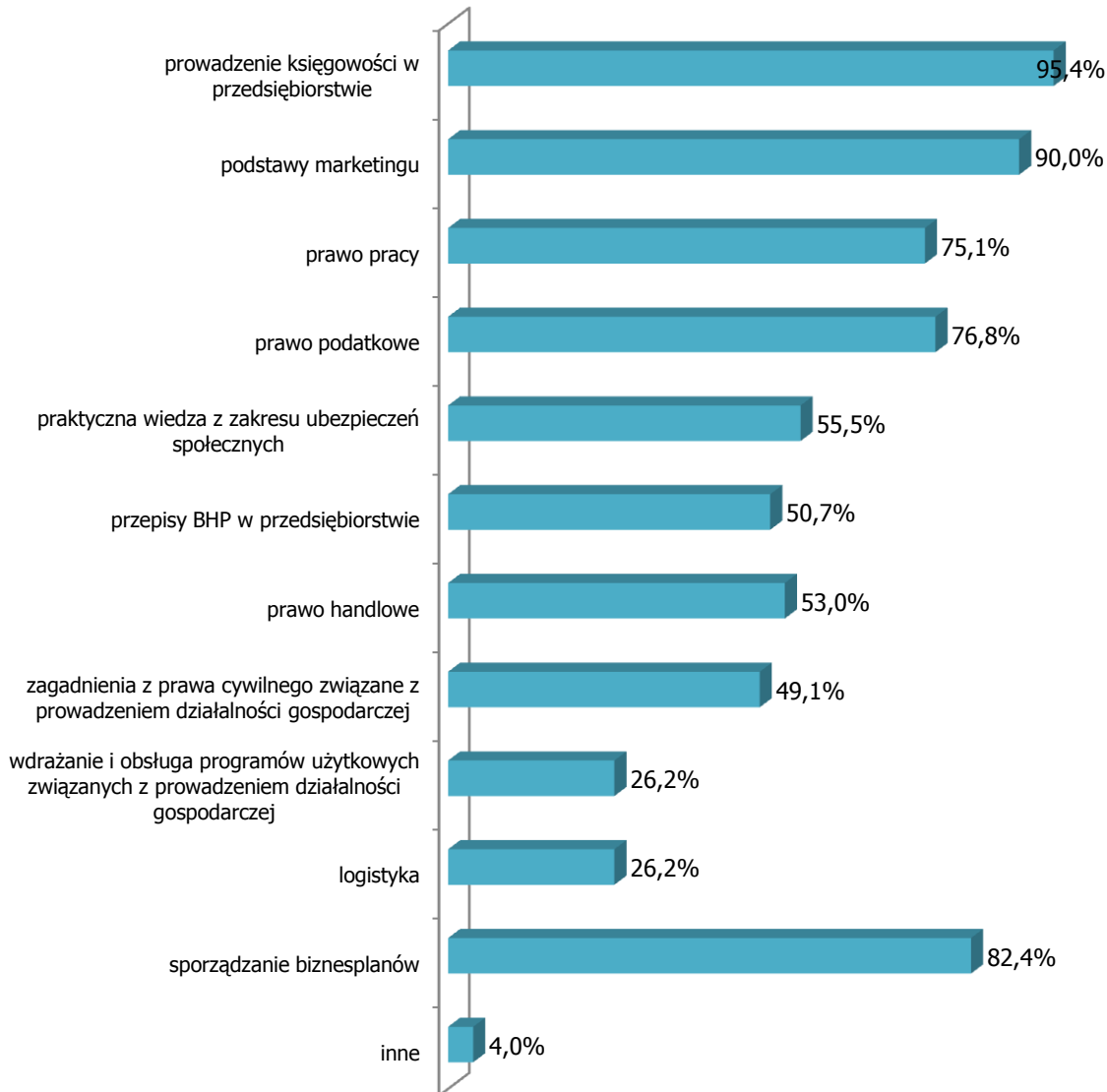
Na poniższym wykresie zaprezentowano częstotliwość występowania poszczególnych tematów wsparcia szkoleniowo-doradczego w ramach analizowanych projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL.

¹¹ Badanie efektów wsparcia na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach projektów realizowanych w Działaniu 7.2 PO KL w województwie pomorskim” badanie ewaluacyjne zlecone przez Departament EFS, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Wykonawca Pracownia Badań i Doradztwa „Re-Source” Korczyński Sarapata S.j., s. 59.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 7. W jakiej tematyce otrzymał(a) P. wsparcie szkoleniowo-doradcze?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL). Pytanie wielokrotnego wyboru - możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi.

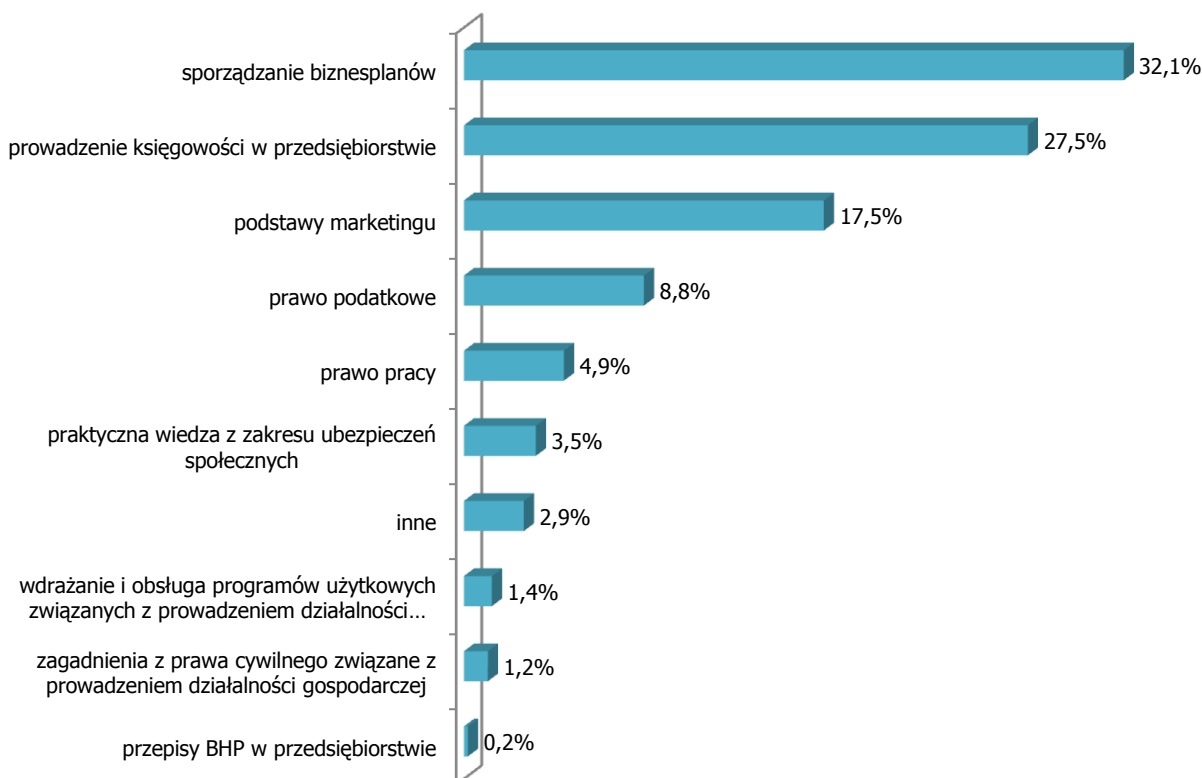
Zdecydowanie najpopularniejsze tematy szkoleń i doradztwa w ramach analizowanych projektów to prowadzenie księgowości w przedsiębiorstwie; podstawy marketingu; sporządzanie biznesplanów; prawo podatkowe i prawo pracy. Stwierdzić można, że są to uniwersalne obszary tematyczne, które mogą być potencjalnie użyteczne w firmach działających w różnych branżach. Pozostałe obszary tematyczne szkoleń i doradztwa pojawiały się w analizowanych projektach znacznie rzadziej. Nie występuje istotna różnica pomiędzy zakresem tematycznym szkoleń i doradztwa w projektach realizowanych w ramach 6.2 PO KL i 8.1.2 PO KL.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Respondentów poproszono o wskazanie najbardziej pomocnych w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej tematów szkoleń i doradztwa. Wyniki zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 8. Który z tych obszarów tematycznych okazał się najbardziej pomocny?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Za najbardziej użyteczne szkolenia i doradztwo uczestnicy projektów uznają sporządzanie biznesplanów (prawie 1/3 wskazań), prowadzenie księgowości w przedsiębiorstwie (27,5%) oraz podstawy marketingu (17,5% wskazań). Pierwsze miejsce obszaru tematycznego „sporządzanie biznesplanów” nie powinno dziwić w kontekście przytoczonych powyżej wniosków o większej wartości wsparcia kapitałowego w stosunku do wsparcia szkoleniowo-doradczego – sporządzenie dobrego biznesplanu było bowiem podstawą do uzyskania dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Prowadzenie księgowości oraz marketing to z kolei podstawowe, uniwersalne umiejętności, które powinien nabyć każdy przedsiębiorca rozpoczynający działalność gospodarczą. Nie wystąpiły różnice we wskazaniach uczestników projektów realizowanych w ramach 6.2 PO KL i 8.1.2 PO KL.

Przedstawione informacje zostały potwierdzone podczas zogniskowanych wywiadów grupowych, których uczestnicy podkreślali, że w ramach projektów rzeczywiście nauczyli się pisać biznesplany, a także pozytywnie wyrażali się o otrzymanym wsparciu w zakresie prawa czy marketingu. Pozytywne wypowiedzi na temat wsparcia dotyczącego sporządzania biznesplanów uzupełnione zostały sugestią, że element ten jest kluczowy i należałoby go jeszcze rozszerzyć – odpowiedź taka padła na pytanie,

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

jakich elementów zabrakło w ramach wsparcia podczas TDI z beneficjentem projektu konkursowego: *większy nacisk na doradztwo odnośnie pisania biznesplanów.*

Wsparcie to ocenione zostało pozytywnie także przez osoby, które posiadały wcześniej pewną wiedzę dotyczącą omawianych zagadnień – dodatkowe informacje przekazane w ramach projektu traktowane były jako jej uzupełnienie.

Spółdzielnie socjalne

Uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL otrzymali bardzo podobne pod względem tematycznym wsparcie szkoleniowo-doradcze, jak osoby starające się o pozyskanie dotacji na rozpoczęcie indywidualnej działalności gospodarczej, jednak wsparcie to było w każdym analizowanym przypadku poszerzone o komponent „prawo spółdzielcze i podstawy spółdzielczości”. Badani techniką CATI spółdzielcy nie wskazali jednoznacznie na najbardziej i najmniej pomocny obszar tematyczny wsparcia szkoleniowo-doradczego. Jako najbardziej pomocny obszar 2 badane spółdzielnie wskazały na „prawo spółdzielcze i podstawy przedsiębiorczości”, a 2 inne na „prowadzenie księgowości w spółdzielni socjalnej”. Aż 6 na 8 badanych spółdzielni nie było w stanie wskazać najmniej pomocnego obszaru tematycznego wsparcia szkoleniowo-doradczego.

Szczegółowa ocena wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej

Przedsiębiorcy indywidualni

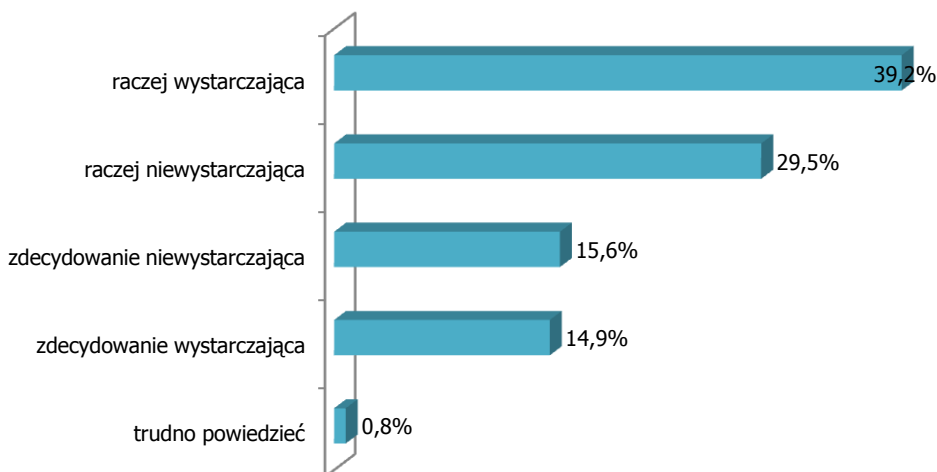
Średnia wartość dotacji na rozpoczęcie indywidualnej działalności gospodarczej, którą otrzymali uczestnicy projektów to 20,5 tys. zł. Wartość ta istotnie różni się pomiędzy uczestnikami projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL (17,2 tys. zł), a uczestnikami projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL i Poddziałania 8.1.2 PO KL (35,5 tys. zł). **Średnia wartość dotacji na rozpoczęcie indywidualnej działalności gospodarczej w projektach systemowych realizowanych przez powiatowe urzędy pracy jest zatem 2 razy niższa niż średnia wartość dotacji, którą otrzymali uczestnicy projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL i Poddziałania 8.1.2 PO KL, co w konsekwencji ma bardzo istotny wpływ na ocenę efektywności udzielonego wsparcia (na korzyść projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL). Średnia wartość dotacji otrzymanych przez kobiety (21,83 tys. zł) jest nieznacznie wyższa niż średnia wartości dotacji otrzymanych przez mężczyzn (19,55 tys. zł).**

Respondentów poproszono o ocenę, czy wartość otrzymanej dotacji była wystarczająca na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Rozkład odpowiedzi zaprezentowany został na poniższym wykresie.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 9. W jakim stopniu ta kwota była wystarczająca na rozpoczęcie P. działalności gospodarczej?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

54,1% badanych respondentów przyznała, że dotacja, którą otrzymali była zdecydowanie lub raczej wystarczająca na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Odmienną opinię wyraziło 45,1% respondentów. Występują istotne różnice pomiędzy wskazaniami uczestników projektów realizowanych w ramach poszczególnych Działań/Poddziałań PO KL. Najslabiej adekwatność wartości dotacji do potrzeb przedsiębiorcy rozpoczynającego działalność gospodarczą oceniają uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL (51,2% badanych wskazało, że wartość dotacji była wystarczająca). Dużo lepiej adekwatność wartości dotacji oceniają uczestnicy projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL (66,8%) oraz 8.1.2 PO KL (aż 73% respondentów stwierdziło, że wartość dotacji była wystarczająca). Oceny respondentów w tym zakresie są wprost proporcjonalne do wysokości otrzymanej dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Spółdzielnie socjalne

Maksymalna wartość dotacji, którą można było otrzymać w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL na założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej wynosiła 20 tys. zł na 1 spółdzielcę. W 7 z 8 analizowanych w ramach badania CATI przypadków wykorzystano tę możliwość, a więc wartość dotacji przypadająca na 1 spółdzielnię socjalną wyniosła 20 tys. zł * liczba osób tworzących spółdzielnię socjalną, co w konsekwencji dało kwoty od 100 tys. zł (w przypadku gdy spółdzielnię socjalną osób fizycznych tworzyło 5 osób) do 160 tys. zł (w przypadku, gdy spółdzielnię socjalną tworzyło 8 osób). Tylko w 1 analizowanym przypadku wartość dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej była mniejsza – 37,5 tys. zł (7,5 tys. zł * 5 osób). Tylko przedstawiciel tej spółdzielni stwierdził, że kwota dotacji była „raczej niewystarczająca” do rozpoczęcia działalności spółdzielni socjalnej. Pozostali respondenci stwierdzili, że kwota ta była wystarczająca.

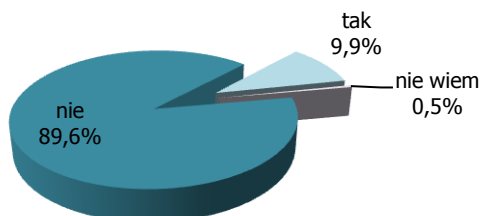
Przedsiębiorcy indywidualni

Uczestników projektów poproszono w badaniu CATI o wskazanie, czy przy zakładaniu i planowaniu firmy korzystali z pomocy innych podmiotów niż projektodawca realizujący projekt. Odpowiedzi respondentów zostały przedstawione na poniższym wykresie.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 10. Czy przy planowaniu i zakładaniu firmy korzystał(a) P. z pomocy jakichś innych instytucji niż projektodawca?

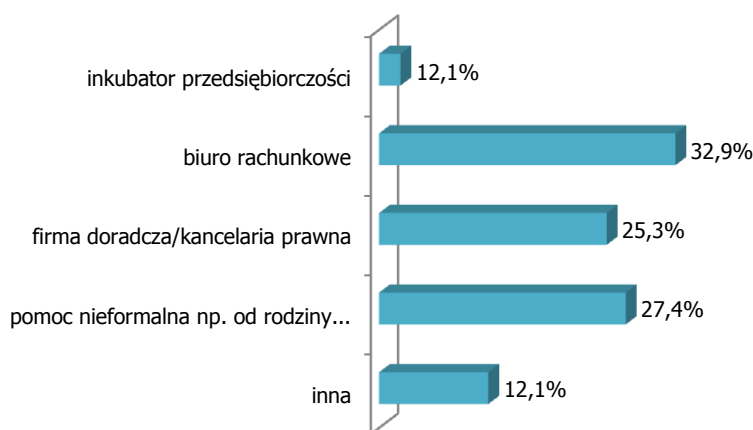

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Z pomocy innych podmiotów niż projektodawca przy planowaniu i zakładaniu firmy skorzystało prawie 10% uczestników projektów. Nieznacznie częściej z pomocy innych podmiotów korzystali mężczyźni (12,1%) niż kobiety (6,8%). **Stwierdzić można zatem, że wsparcie szkoleniowo-doradcze otrzymane od projektodawców uczestnicy projektów uznawali w większości przypadków za wystarczające do rozpoczęcia działalności gospodarczej.** Co ciekawe, z pomocy innych instytucji korzystali najczęściej uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL (17,5% uczestników projektów), a nie Poddziałania 6.1.3 PO KL (11,3%), w ramach którego najczęściej nie oferowano wsparcia szkoleniowo-doradczego.

Tych respondentów, którzy wskazali, że korzystali z dodatkowej pomocy poproszono o wskazanie typu instytucji, z pomocy której korzystali. Wyniki zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 11. Jakie to były instytucje?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL). Pytanie wielokrotnego wyboru - możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi.

Uczestnicy projektów najczęściej korzystali z pomocy biur rachunkowych, pomocy nieformalnej (rodziny, znajomych) oraz z pomocy firm doradczych i kancelarii prawnych.

Respondentów, którzy korzystali z pomocy innych niż projektodawca instytucji, poproszono także o wskazanie zakresu wsparcia. Uczestnicy projektów najczęściej wskazywali na następujące wsparcie otrzymane od tych instytucji: prowadzenie księgowości w firmie oraz przygotowanie biznes-

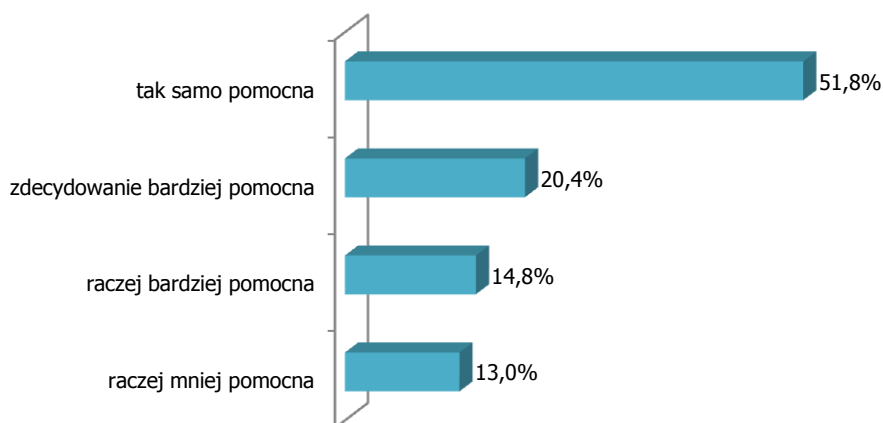

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

planu/wniosku o dofinansowanie projektu. Zdecydowanie rzadziej respondenci wskazywali na uzyskanie pomocy w zakresie pozyskiwania klientów, zagadnień prawnych czy też doradztwa w zakresie technologii.

Respondentów poproszono także o ocenę użyteczności pomocy uzyskanej od innych niż projektodawca instytucji w stosunku do wsparcia uzyskanego w ramach projektu. Wyniki zaprezentowane zostały na wykresie zamieszczonym poniżej.

Wykres 12. Jak ocenia P. tę pomoc w porównaniu do pomocy uzyskanej od projektodawcy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Respondenci bardzo różnie ocenili uzyskaną poza projektem pomoc w stosunku do wsparcia uzyskanego w ramach projektu. Połowa badanych wskazała, że obydwa typy wsparcia były tak samo pomocne, 35,2% respondentów stwierdziło, że uzyskane poza projektem wsparcie było bardziej pomocne niż to uzyskane w ramach projektu, natomiast 13% stwierdziło, że bardziej pomocne było wsparcie uzyskane w ramach projektu.

Spółdzielnie socjalne

Z pomocy innych podmiotów niż projektodawca przy planowaniu i zakładaniu spółdzielni socjalnej skorzystało 5 z 8 badanych spółdzielni socjalnych. Spółdzielcy ci korzystali ze wsparcia instytucji szkoleniowych oferujących kursy zawodowe, a także z pomocy biura rachunkowego i kancelarii prawnej. Przedstawiciele 2 badanych spółdzielni stwierdzili, że uzyskane od tych instytucji wsparcie było tak samo pomocne, jak wsparcie uzyskane od projektodawcy, natomiast przedstawiciel jednej spółdzielni stwierdził, że wsparcie to było raczej mniej pomocne.

3.2.2. Ocena wpływu wsparcia na konkurencyjność, pozycję na rynku i okres funkcjonowania nowo powstałych firm

W niniejszym podrozdziale syntetycznie przedstawiono wpływ udzielonego wsparcia na pozycję konkurencyjną firm założonych przez uczestników projektów oraz ich trwałość (okres funkcjonowania). Szczegółowe dane na temat wskaźników konkurencyjności osiągniętych przez firmy powstałe dzięki wsparciu ze środków PO KL w porównaniu z grupą kontrolną znajdują się w podrozdziale 3.4.1, natomiast informacje na temat okresu funkcjonowania firm znajdują się w rozdziale nr 3.5.1.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wpływ wsparcia na konkurencyjność (pozycję na rynku) nowo powstałych firm

W ramach badania przeanalizowano 3 podstawowe wskaźniki konkurencyjności przedsiębiorstw:

- zasięg rynku, na którym operuje przedsiębiorstwo,
- przychód przedsiębiorstwa (obróć),
- dochód przedsiębiorstwa (zysk).

Większość badanych firm (61,5% nieaktywnych oraz 46,6% aktywnych w momencie realizacji badania) założonych przez uczestników projektów **działała wyłącznie na rynku lokalnym**. Firmy z grupy kontrolnej osiągnęły w przypadku firm aktywnych nieznacznie lepszy wynik jeśli chodzi o ten wskaźnik konkurencyjności.

Zdecydowana większość firm (92,6% nieaktywnych oraz 61,1% aktywnych w momencie realizacji badania) założonych przez uczestników projektów **osiągała bardzo niskie (poniżej 50 tys. zł) przychody roczne**. Firmy z grupy kontrolnej w przypadku firm nieaktywnych charakteryzowały się nieznacznie lepszymi wynikami jeśli chodzi o przychód roczny.

Większość firm (84,3% nieaktywnych oraz 57,2% aktywnych w momencie realizacji badania) założonych przez uczestników projektów **osiągała bardzo niskie (poniżej 20 tys. zł) dochody roczne**. Firmy z grupy kontrolnej w przypadku firm aktywnych charakteryzowały się nieznacznie lepszymi wynikami jeśli chodzi o dochód roczny.

Wsparcie udzielone w ramach PO KL uczestnikom projektu nie zwiększyło ich pozycji konkurencyjnej w stosunku do firm założonych bez wsparcia ze środków PO KL.

Spółdzielnie socjalne zakładane przez uczestników projektów charakteryzują się bardzo niską konkurencyjnością zarówno jeśli chodzi o zasięg rynku, jak i przychód i dochód roczny.

Wpływ wsparcia na okres funkcjonowania nowo powstałych firm

Do momentu realizacji badania przetrwało łącznie 42,9% wszystkich badanych firm, 32,3% firm było wykreślonych z ewidencji działalności gospodarczej, natomiast 24,8% firm było zawieszonych w momencie realizacji badania. Wskaźnik firm, które przetrwały do momentu realizacji badania założonych w ramach Poddziałania 6.1.3 i Działania 6.2 PO KL jest bardzo zbliżony (odpowiednio 42,6% i 45,4%), natomiast wskaźnik przeżycia w firmach założonych przez uczestników projektów realizowanych w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL jest niższy (zaledwie 35,7%).

Firmy z grupy kontrolnej (założone bez wsparcia ze środków PO KL) są trwalsze niż firmy założone przy wsparciu ze środków PO KL. Wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania jest o ok. 10 pkt. proc. wyższy dla grupy kontrolnej. **Wsparcie udzielone w ramach PO KL uczestnikom projektu nie spowodowało, że założone przez nich firmy były bardziej trwałe od firm powstałych bez wsparcia ze środków PO KL.**

W przypadku spółdzielni socjalnych, które powstały przy wsparciu ze środków PO KL na 8 przebadanych podmiotów 3 już nie funkcjonują. W przypadku grupy spółdzielni socjalnych, które nie otrzymały dotacji, spośród czterech przebadanych tylko jedna zaprzestała działalności gospodarczej.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Podsumowując, podmioty gospodarcze powstałe przy wsparciu ze środków PO KL charakteryzują się zarówno niższą trwałością, jak i niższą konkurencyjnością od firm założonych bez wsparcia ze środków PO KL. Sytuacja ta wynika przede wszystkim z faktu wspierania ze środków PO KL osób o relatywnie gorszym położeniu na rynku pracy (osoby bezrobotne i nieaktywne zawodowo), które mają tym samym gorszą pozycję wyjściową w momencie rozpoczęcia działalności gospodarczej, podczas gdy firmy zakładane bez wsparcia ze środków PO KL zakładane są w znacznie większym stopniu przez osoby o relatywnie dobrej sytuacji na rynku pracy (doświadczone zawodowo, dobrze wykształcone itd.).

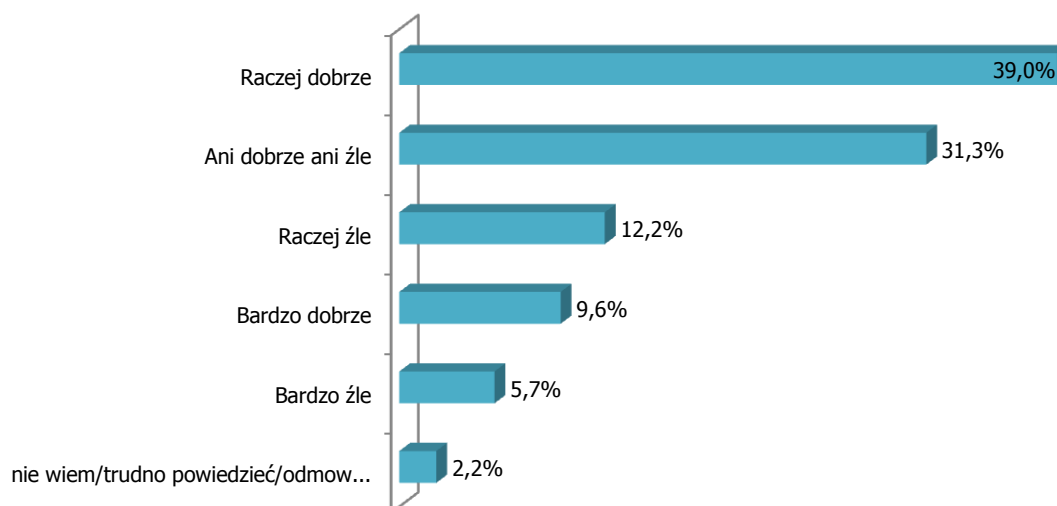
3.3. Ocena szans i możliwości na utrzymanie osiągniętych pozytywnych efektów zrealizowanych działań w ramach projektów po zakończeniu finansowania w dłuższym okresie czasu

Prognozując możliwość utrzymania się na rynku firm powstałych w wyniku realizacji projektów finansowanych ze środków PO KL w kolejnych latach konieczne jest przeanalizowanie wskaźników konkurencyjności przedsiębiorstw, co przeprowadzone zostało w rozdziale 3.4.3.

Wskaźniki konkurencyjności firm założonych przez uczestników projektów ocenić należy jako umiarkowanie niskie, co obiektywnie rodzi istotne ryzyko zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby wsparte w ramach PO KL.

Z drugiej strony przedsiębiorcy, którzy otrzymali dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej raczej dobrze oceniają ogólną sytuację swojej firmy w momencie realizacji badania. Szczegółowe wyniki analizy w tym zakresie przedstawione zostały na poniższym wykresie.

Wykres 13. Jak ogólnie ocenia P. sytuację swojej firmy w tym momencie?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy aktywne w momencie realizacji badania)

Prawie 50% przedsiębiorców, którzy otrzymali dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach PO KL ocenia aktualną kondycję swojej firmy jako dobrą lub bardzo dobrą. Analogiczna

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

wartość wskaźnika dla grupy kontrolnej wynosi nieco ponad 30%. Kobiety nieznacznie lepiej oceniają sytuację swoich firm niż mężczyźni.

W przypadku spółdzielni socjalnych, które otrzymały wsparcie z PO KL i nadal są aktywne, 4 na 5 oceniły sytuację swojego podmiotu raczej dobrze. Oznaczać to może, że pomimo obiektywnie trudniejszej sytuacji niż innych form prowadzenia przedsiębiorstw pracownicy spółdzielni socjalnej są optymistycznie nastawieni do swojej działalności.

Uzyskane w toku badania informacje nie pozwalają na dokonanie jednoznacznej prognozy możliwości utrzymania się na rynku podmiotów gospodarczych powstałych przy wsparciu ze środków PO KL. W żadnym wypadku nie można jednak wyciągnąć wniosku, że otrzymane wsparcie w ramach PO KL uodporniło firmy utworzone przez uczestników projektów od naturalnych zagrożeń rynkowych, tj. konkurencja ze strony innych podmiotów, koniunktura, zmiany preferencji konsumentów etc. W związku z powyższym w następnych latach spodziewać należy się dalszego trwania procesu zaprzestawiania prowadzenia działalności gospodarczych utworzonych w ramach projektów – będzie to jednak w pełni naturalny proces gospodarczy odnoszący się zarówno do firm, które powstały przy wsparciu ze środków PO KL, jak i firm, które powstały bez takiego wsparcia. Firmy powstałe dzięki wsparciu ze środków PO KL nie wyróżniają się lepszą pozycją konkurencyjną niż firmy założone bez takiego wsparcia, a zatem spodziewać należy się, że będą one poddane w takim samym stopniu naturalnemu procesowi makroekonomicznemu jakim jest umieralność firm – zgodnie z badaniami GUS¹² po pierwszym roku od założenia firmy przeżywa ok. 75% z nich (w przypadku firm założonych przy wsparciu PO KL proces ten jest odroczonej, przede wszystkim ze względu na konieczność zwrotu otrzymanej dotacji w przypadku zamknięcia firmy przed upływem okresu 12 miesięcy od dnia założenia działalności gospodarczej), w drugim roku wskaźnik ten zmniejsza się do niecałych 60%, w trzecim roku do ok. 45%, natomiast w czwartym roku funkcjonowania aktywnych jest jedynie ok. 35% firmy założonych przez osoby fizyczne.

3.4. Identyfikacja dodatkowych efektów generowanych przez projekty ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości i samozatrudnienia oraz wpływ założonych działalności gospodarczych na zmiany na regionalnym rynku

3.4.1. Dodatkowe efekty generowane przez projekty

Analizowana interwencja publiczna oprócz wpływu na rynek pracy (tworzenie bezpośrednich i pośrednich miejsc pracy – por. dalej) ma także wartość dodaną w postaci wpływu na szerszą pojętą gospodarkę województwa lubelskiego i konkurencyjność lubelskich firm. Firmy założone przez uczestników projektów są także płatnikami podatków (m.in. dochodowy i VAT), co oczywiście również wpływa na wzrost konkurencyjności regionu lubelskiego.

Podstawowymi wskaźnikami konkurencyjności firm powstałych w wyniku wsparcia ze środków PO KL są:

- zasięg rynku, na którym operuje przedsiębiorstwo,

¹² Główny Urząd Statystyczny, Warunki powstania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w latach 2006-2010, Warszawa 2012

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- przychód przedsiębiorstwa (obróć),
- dochód przedsiębiorstwa (zysk).

Powyższe wskaźniki zostały zmierzone w toku badania CATI z uczestnikami projektów, którzy założyli działalność gospodarczą, a także w badaniu z przedsiębiorcami z grupy kontrolnej. Wyniki tych badań przedstawione zostały w niniejszym podrozdziale.

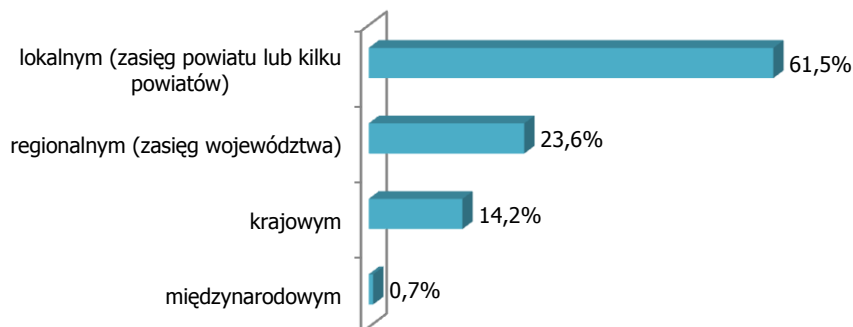
Przedsiębiorcy indywidualni

Nieaktywne w momencie badania działalności gospodarcze

W niniejszym podrozdziale zaprezentowano analizę konkurencyjności nieaktywnych w momencie badania działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów.

Na poniższym wykresie zaprezentowano, jaki był zasięg rynku tych firm.

Wykres 14. Na jakim rynku działała P. firma?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy nieaktywne w momencie realizacji badania)

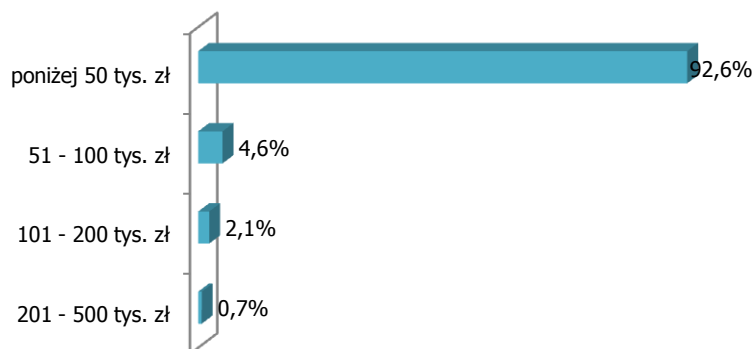
Ponad 60% firm nieaktywnych w momencie realizacji badania założonych przez uczestników projektów działała wyłącznie na rynku lokalnym. Na rynku regionalnym działało 23,6% badanych przedsiębiorców, natomiast na rynku krajowym tylko 14,2% badanych firm. Na rynku międzynarodowym działało niecałe 1% badanych firm, które nie są już aktywne w momencie realizacji badania. Firmy założone przez kobiety częściej (72,7%) niż firmy założone przez mężczyzn (53,6%) funkcjonowały tylko na rynku lokalnym, co jednak można wytłumaczyć nie tyle ich niższą konkurencyjnością, ile branżą, w której działają te firmy (głównie usługi i handel, które w większości mają z definicji mocno ograniczony terytorialnie rynek).

Na poniższym wykresie zaprezentowano rozkład rocznych przychodów (obrotów) nieaktywnych w momencie badania firm założonych przez uczestników projektów w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem firmy.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 15. Jakie były przychody (obroty) P. firmy w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem firmy?

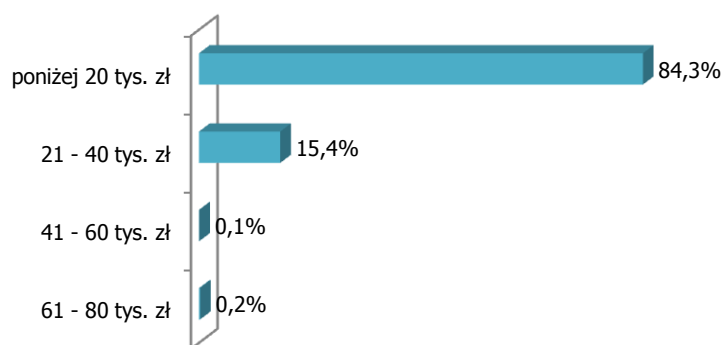

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy nieaktywne w momencie realizacji badania)

Ponad 90% badanych firm osiągała bardzo niskie roczne przychody (poniżej 50 tys. zł). Jedynie 4,6% firm nieaktywnych w momencie realizacji badania osiągało przychody od 51 do 100 tys. zł.

Na poniższym wykresie zaprezentowano rozkład rocznych dochodów (zysków) nieaktywnych w momencie badania firm założonych przez uczestników projektów w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem firmy.

Wykres 16. Jakie były dochody (zysk) P. firmy w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem firmy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy nieaktywne w momencie realizacji badania)

Prawie 85% badanych firm nieaktywnych w momencie realizacji badania osiągało bardzo niskie dochody roczne w wysokości poniżej 20 tys. zł. Jedynie 15,4% firm osiągało dochody od 21 do 40 tys. zł, natomiast wyższe dochody osiągały pojedyncze badane firmy.

Porównanie nieaktywnych w momencie badania działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów (grupa badana) z nieaktywnymi w momencie realizacji badania działalnościami gospodarczymi założonymi bez wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej (grupa kontrolna)

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Nie zaobserwowano żadnych istotnych różnic w zakresie wskaźnika konkurencyjności firmy „zasięg rynku” pomiędzy firmami z grupy badanej a firmami z grupy kontrolnej nieaktywnymi w momencie realizacji badania.

Firmy z grupy kontrolnej charakteryzowały się nieznacznie wyższą wartością wskaźnika konkurencyjności „przychód” – przychody powyżej 50 tys. zł. osiągało 15% badanych firm z grupy kontrolnej, natomiast w przypadku grupy badanej było to niecałe 8%.

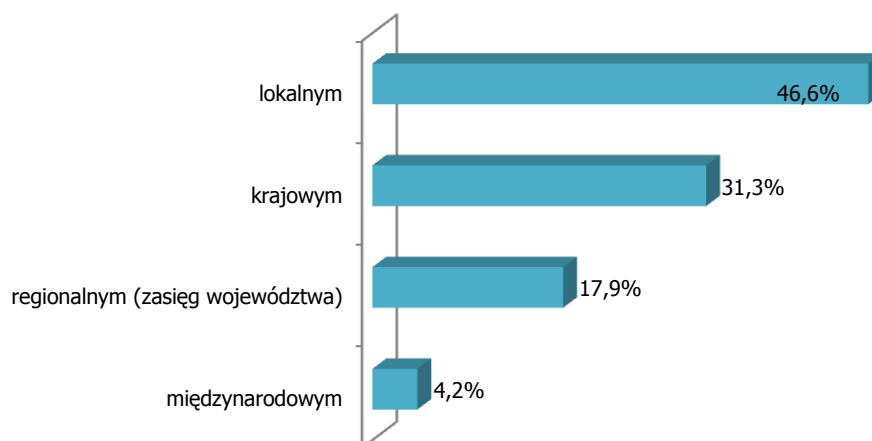
Nie zaobserwowano żadnych istotnych różnic w zakresie wskaźnika konkurencyjności „dochód” pomiędzy firmami z grupy badanej, a firmami z grupy kontrolnej nieaktywnymi w momencie realizacji badania.

Aktywne w momencie badania działalności gospodarcze

W niniejszym podrozdziale zaprezentowano analizę konkurencyjności aktywnych w momencie badania działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów.

Na poniższym wykresie zaprezentowano, jaki jest zasięg rynku tych firm.

Wykres 17. Na jakim rynku działa P. firma?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy aktywne w momencie realizacji badania)

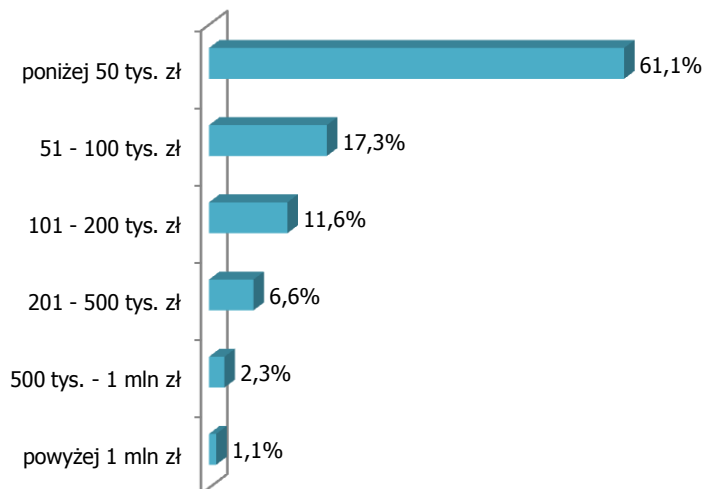
46,6% firm aktywnych w momencie realizacji badania założonych przez uczestników projektów działa wyłącznie na rynku lokalnym. Na rynku krajowym działa 31,3% badanych przedsiębiorców, natomiast na rynku regionalnym 17,9% badanych firm. Na rynku międzynarodowym działa niecałe 5% badanych firm, które były aktywne w momencie realizacji badania. Operowanie na rynku ponadlokalnym jest zatem istotnym czynnikiem zwiększającym szanse na przeżycie firmy założonej w województwie lubelskim. Firmy założone przez kobiety częściej (58,5%) niż firmy założone przez mężczyzn (38,9%) funkcjonują tylko na rynku lokalnym, co jednak można wytłumaczyć nie tyle ich niższą konkurencyjnością, ile branżą, w której działają te firmy (głównie usługi i handel, które w większości mają z definicji mocno ograniczony terytorialnie rynek).

Na poniższym wykresie zaprezentowano rozkład rocznych przychodów (obrotów) w 2013 r. aktywnych w momencie badania firm założonych przez uczestników projektów

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 18. Jakie były przychody (obroty) P. firmy w roku 2013?

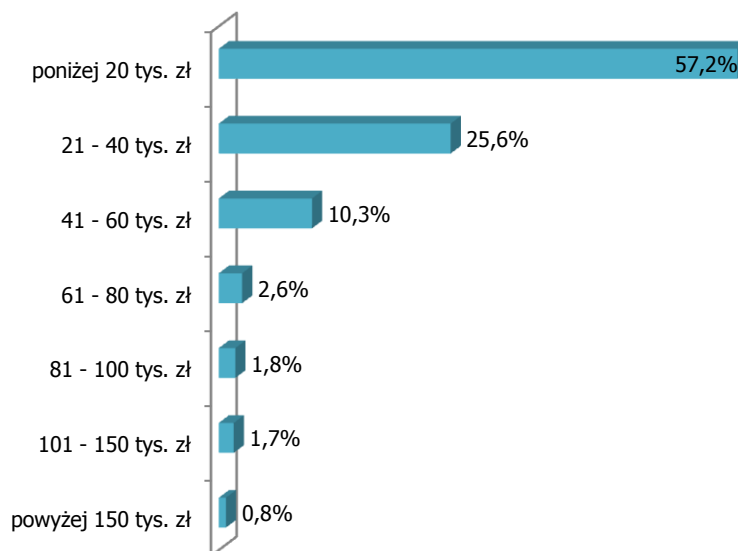

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy aktywne w momencie realizacji badania)

Przychody poniżej 50 tys. złotych osiągnęło w 2013r. nieco ponad 60% badanych firm. Prawie 10% badanych firm osiągnęło w 2013 r. obroty przekraczające 200 tys. zł.

Na poniższym wykresie zaprezentowano rozkład rocznych dochodów (zysków) w 2013 r. aktywnych w momencie badania firm założonych przez uczestników.

Wykres 19. Jakie były dochody (zysk) P. firmy w roku 2013?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy aktywne w momencie realizacji badania)

Bardzo niskie dochody roczne (poniżej 20 tys. zł) osiągnęło w 2013r. 57,2% badanych firm aktywnych w momencie realizacji badania. Tym niemniej wśród uczestników projektów, którzy założyli działalność

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

gospodarczą, są także osoby prowadzące bardzo dochodowe firmy (zyski powyżej 100 tys. zł rocznie osiąga 2,5% badanych firm).

Porównanie aktywnych w momencie badania działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów (grupa badana) z aktywnymi w momencie realizacji badania działalnościami gospodarczymi założonymi bez wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej (grupa kontrolna)

Przedsiębiorcy z grupy badanej wypadają lepiej pod względem wskaźnika konkurencyjności firmy „zasięg rynku” niż przedsiębiorcy z grupy kontrolnej. Tylko 36% firm z grupy kontrolnej funkcjonuje na rynku szerszym niż lokalny, podczas gdy dla firm z grupy badanej wartość ta wynosi 53,4%.

Nie zaobserwowano żadnych istotnych różnic w zakresie wskaźnika konkurencyjności „przychód” pomiędzy firmami z grupy badanej, a firmami z grupy kontrolnej nieaktywnymi w momencie realizacji badania.

Firmy z grupy badanej charakteryzują się nieco wyższą wartością wskaźnika konkurencyjności „dochód” niż firmy z grupy kontrolnej – dochody powyżej 20 tys. zł. w 2013 r. osiągało 42,8% firm z grupy badanej i 35% firm z grupy kontrolnej.

Podsumowując, zaobserwować można umiarkowanie niskie wartości wskaźników konkurencyjności firm założonych przez uczestników projektów, porównywalne z firmami z grupy kontrolnej powstałymi bez wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Spółdzielnie socjalne

Wśród zbadanych spółdzielni socjalnych przeważają spółdzielnie, które działają na rynku lokalnym (6 wśród 8 będących beneficjentami wsparcia z PO KL oraz 3 z 4, które takiego wsparcia nie otrzymały). Jedna nieaktywna spółdzielnia działała w skali regionalnej, jedna zaś działa w skali krajowej. Taka skala działalności może być bezpośrednio związana z charakterem działalności spółdzielni – m.in. usługami cateringowymi, które świadczone są na poziomie lokalnym.

Tabela 3. Wysokość przychodów spółdzielni socjalnych (łącznie spółdzielnie socjalne aktywne i nieaktywne w momencie realizacji badania).

Wysokość przychodów	Spółdzielnie beneficjenci dotacji z PO KL	Spółdzielnie bez dotacji z POKL
Poniżej 50 tys. zł	3	1
51 – 100 tys. zł	1	1
101-200 tys. zł	-	1
201-500 tys. zł	-	-
500 tys. zł – 1 mln zł	-	-
Powyżej 1 mln zł	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CATI (przedstawiciele spółdzielni socjalnych powstałych w ramach Poddziałania 7.2.2. PO KL)

Wśród spółdzielni będących beneficjentami wsparcia z PO KL trzy spośród czterech przebadanych spółdzielni, które wskazały w badaniu wartość osiąganego przychodu deklaruje mniej niż 50 tys. zł rocznego przychodu. Druga wskazała dochód w przedziale 51-100 tys. zł. Oznacza, to, że połowa przebadanych spółdzielni nie osiąga dochodów pokrywających koszty pracy 5 osób otrzymujących minimalne wynagrodzenie za pracę na pełen etat (ok. 25 000 zł rocznie/os.).

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

W przypadku spółdzielni, które nie otrzymały wsparcia, sytuacja jest nieco odmienna różna – po jednej spółdzielni wskazało dochody o pułapie poniżej 50 tys. zł, w przedziale od 51 do 100 tys. zł oraz w przedziale między 101 a 200 tys. zł.

Oznacza to, że tylko jedna ze spółdzielni, która zdecydowała się ujawnić dochody, osiąga próg rentowności pozwalający zatrudnić legalnie 5 pracowników z płacą minimalną na pełen etat.

Dochody spółdzielni socjalnych są bardzo niskie – z 7 spółdzielni, które zdecydowały się je ujawnić, 6 uzyskało dochody poniżej 20 tys. zł, a 1 w przedziale od 21 do 40 tys. Faktycznie dochody mogą być bardzo niskie lub żadne, zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę poziom przychodów.

3.4.2. Struktura branżowa powstałych działalności gospodarczych

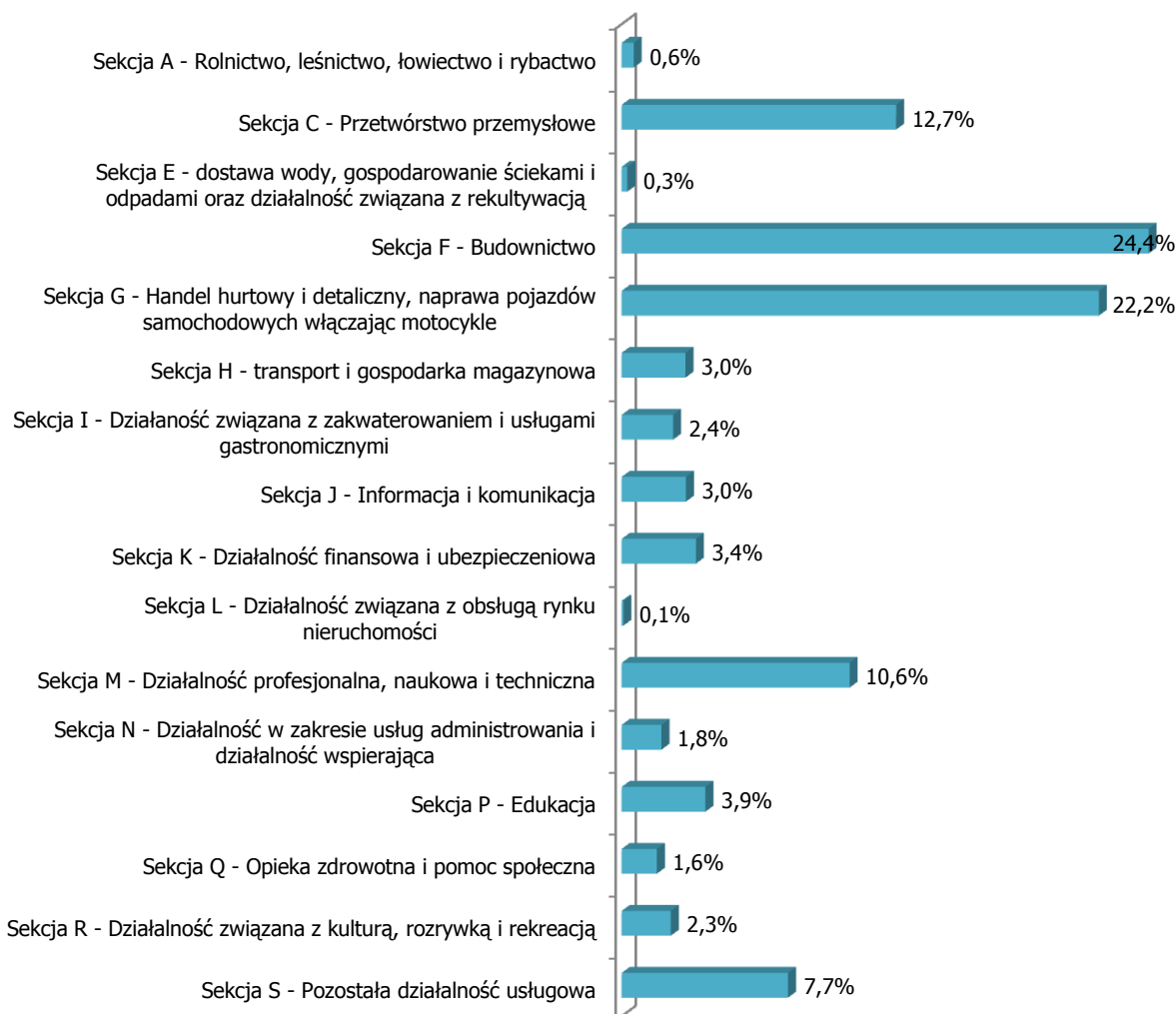
Przedsiębiorcy indywidualni

W niniejszym podrozdziale przedstawiono strukturę branżową działalności gospodarczych założonych przez uczestników analizowanych projektów. Do analizy wykorzystano dane pozyskane na podstawie statystycznej analizy wpisów do CEIDG przedsiębiorstw założonych przez uczestników projektów.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 20. Struktura branżowa działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Struktura branżowa firm założonych przez uczestników projektów jest rozdrobniona. Dwie dominujące branże, w ramach których uczestnicy projektów zakładają działalności gospodarcze to budownictwo (24,4% analizowanych przypadków) oraz handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle (22,2% analizowanych przypadków). Relatywnie popularne wśród uczestników analizowanych projektów są także branże takie jak przetwórstwo przemysłowe, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, pozostała działalność usługowa. Zauważyć można zróżnicowanie w zakresie struktury branżowej firm zakładanych przez uczestniczki i uczestników analizowanych projektów. Kobiety istotnie częściej niż mężczyźni zakładali firmy w sekcji M Działalność profesjonalna naukowa i techniczna oraz w sekcji S Pozostała działalność usługowa.

Redukując złożoność struktury branżowej firm założonych przez uczestników analizowanych projektów do 4 branż ogólnych (przemysł, handel, budownictwo, usługi) stwierdzić należy, że ok. 40% uczestników projektów zakładała przedsiębiorstwa usługowe, prawie 25% budowlane, 22,2%

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

handlowe, natomiast 13,3% przedsiębiorstwa produkcyjne. 63,6% firm uczestniczek projektów to firmy założone w branży usługowej, podczas gdy dla mężczyzn wskaźnik ten wynosi zaledwie 28,1%. Mężczyźni częściej niż kobiety zakładali firmy w branży budowlanej (35,6% wobec 2,9% kobiet) oraz w branży produkcyjnej (15,9% wobec 8,3% kobiet).

Struktura branżowa firm założonych przez uczestników projektów realizowanych w ramach poszczególnych Działań/Poddziałań PO KL jest zbliżona. Zaobserwować można jedynie specyfikę Działania 6.2 PO KL, w ramach którego założono relatywnie więcej przedsiębiorstw usługowych (61,2% przypadków), natomiast relatywnie mniej przedsiębiorstw budowlanych oraz handlowych.

Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020, za branże/obszary przyszłościowe dla Lubelszczyzny uznawana jest:

- produkcja wysokiej jakości żywności,
- produkcja energii ze źródeł odnawialnych – ekoenergii,
- produkcja i usługi w branżach wysoce specjalistycznych,
- usługi opiekuńczo-medyczne w powiązaniu z turystyką uzdrowiskową,
- sektor gospodarki leśnej i usługi turystyczne w regionie.¹³

Przedstawione wcześniej wyniki wskazują, że zdecydowana większość firm, które powstały w ramach projektów nie wpisuje się w branże kluczowe dla regionu lubelskiego. Należy jednak pamiętać, że pozyskane w ramach badania wyniki wskazują sekcję PKD zakładanych działalności, podczas gdy przedstawione branże kluczowe zostały określone bardziej precyzyjnie – na poziomie działów PKD. Ponadto należy zaznaczyć, że celem Poddziałań 6.1.3 i 8.1.2 oraz Działania 6.2 PO KL nie było *per se* tworzenie firm w branżach kluczowych dla województwa, lecz aktywizacja zawodowa za pomocą przekazanej dotacji na rozpoczęcie działalności, zatem stwierdzenie faktu, iż większość firm powstała poza branżami kluczowymi dla regionu, nie ma wydźwięku negatywnego.

Spółdzielnie socjalne

6 z 8 badanych w ramach CATI spółdzielni socjalnych powstałych w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL prowadzi wielobranżową działalność gospodarczą. Dominujące branże to catering, usługi budowlane oraz usługi utrzymania czystości, w tym pielęgnacja terenów zielonych. W badanej próbie badawczej znalazła się także jedna spółdzielnia socjalna, która prowadzi działalność w branży edukacyjnej (szkolenia). Co istotne, we wszystkich trzech analizowanych przypadkach spółdzielni socjalnych, które zaprzestały prowadzenia działalności gospodarczej, prowadziły one działalność gastronomiczną.

3.4.3. Wpływ nowo powstałych firm na lokalny/regionalny rynek pracy i ich konkurencyjność

Miejsca pracy powstałe w wyniku realizacji projektów podzielić można na bezpośrednie oraz pośrednie. Bezpośrednie miejsca pracy rozumiane są jako jednoosobowe firmy powstałe przy wsparciu udzielonemu uczestnikom projektu (1 firma = 1 bezpośrednie miejsce pracy). Pośrednie miejsca pracy definiujemy jako dodatkowe miejsca pracy (poza właścicielem firmy), które powstały w nowo powstałych firmach.

¹³ Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020, Zarząd Województwa Lubelskiego, kwiecień 2009.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Ze względu na przyjętą metodologię badania możliwa była precyzyjna analiza struktury jedynie bezpośrednich miejsc pracy (tożsama z analizą struktury uczestników projektów, którzy otrzymali dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej, którą przedstawiono w podrozdziale 3.1.1 niniejszego raportu).

W przypadku pośrednich miejsc pracy możemy określić jedynie ich liczbę, trwałość, dominującą formę formalnego stosunku pracy pomiędzy przedsiębiorcą a osobami zajmującymi pośrednie miejsca pracy w ich przedsiębiorstwach oraz źródło finansowania tych miejsc pracy.

Indywidualni przedsiębiorcy – bezpośrednie miejsca pracy

Najistotniejszym efektem analizowanych projektów jest powstanie nowych przedsiębiorstw zakładanych przez uczestników projektów. Utworzenie nowej firmy jest równoznaczne z utworzeniem 1 nowego bezpośredniego miejsca pracy (dla przedsiębiorcy – właściciela firmy). Liczbę założonych przez uczestników projektu firm zdiagnozować można poprzez analizę sprawozdań z realizacji komponentu regionalnego PO KL, w których zawarte są informacje dotyczące liczby przyznanych dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Informacje na temat liczby otrzymanych dotacji na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej tożsamej z liczbą powstałych miejsc pracy bezpośrednio w wyniku przyznania dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej zaprezentowano w tabeli zamieszczonej poniżej.

Tabela 4. Liczba dotacji udzielonych uczestnikom projektów na rozpoczęcie działalności gospodarczej

	Liczba przyznanych dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej	Odsetek w ogóle przyznanych dotacji
6.1.3	7331	81,3%
6.2	1433	15,9%
8.1.2	253	2,8%
Σ	9017	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji PO KL

W badanym okresie tj. od roku 2008 do końca 2012 r., a więc w ciągu 5 lat, w projektach realizowanych w ramach analizowanych Działień/Poddziałów PO KL przyznano **9017 dotacji** na rozpoczęcie działalności gospodarczej, a więc **średnio ok. 1800 rocznie**. Analiza rocznych sprawozdań z realizacji PO KL przyniosła informację, że najwięcej dotacji przyznano w roku 2010 – 2858, z czego najwięcej w Poddziałaniu 6.1.3 – 2069 firm. Natomiast najmniej dotacji udzielono w 2008 roku – 1080 osób otrzymało środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach Poddziałania 6.1.3.¹⁴

Zdecydowana większość (81,3%) dotacji przyznanych zostało w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL, natomiast jedynie 2,8% dotacji przyznano w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL. **Spośród analizowanych interwencji, zdecydowanie najistotniejszy wpływ na powstawanie nowych przedsiębiorstw w województwie lubelskim mają zatem projekty systemowe realizowane przez powiatowe urzędy pracy, natomiast wpływ Poddziałania 8.1.2 na ten proces jest marginalny.**

Indywidualni przedsiębiorcy - pośrednie miejsca pracy

¹⁴ Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z realizacji PO KL za 2012 rok.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Poniżej przedstawiono informacje na temat pośrednich miejsc pracy, a więc takich, które powstały w firmach założonych przez uczestników analizowanych projektów. **Podstawą diagnozy tych miejsc pracy było badanie CATI z uczestnikami projektów**, którzy założyli działalność gospodarczą. Jest to ważna informacja nie tylko ze względu na konieczność zbadania wpływu projektów na rynek pracy (a nie tylko i wyłącznie na uczestników projektów), ale także z uwagi na fakt, że zatrudnianie dodatkowych pracowników jest jednym ze wskaźników świadczących o rozwoju firmy (w większości przypadków zatrudnianie nowych pracowników jest konsekwencją wysokiego popytu na usługi/produkty oferowane przez firmę, które nie jest w stanie zaspokoić przedsiębiorca-założyciel firmy pracując samemu). Zastosowanie techniki CATI pozwala na prześledzenie wpływu na rynek pracy firm założonych przez uczestników projektów nie tylko w obowiązkowym dla beneficjentów, 12 – miesięcznym okresie monitorowania trwałości firm założonych przez uczestników projektów, ale w całym okresie funkcjonowania firm (w przypadku firm nieaktywnych w momencie realizacji badania: od momentu rozpoczęcia do momentu zakończenia działalności gospodarczej; w przypadku firm aktywnych w momencie realizacji badania: od momentu rozpoczęcia działalności gospodarczej do momentu realizacji badania). Jest to bardzo istotne, gdyż tworzenie nowych miejsc pracy przez firmę jest funkcją jej rozwoju. Osiągnięcie tego poziomu rozwoju firmy, który skłania przedsiębiorcę do stworzenia nowego miejsca pracy wymaga oczywiście czasu, a zatem wysoce prawdopodobne jest, że pośrednie miejsca pracy powstają w firmach w okresie późniejszym niż 12 miesięcy od daty rozpoczęcia działalności gospodarczej.

Ponadto, do wyliczenia wartości wskazanego wskaźnika monitoringowego PO KL w zakresie pośrednich miejsc pracy brane są pod uwagę wyłącznie miejsca pracy, w ramach których pracownik zatrudniony jest na podstawie umowy o pracę w rozumieniu Kodeksu pracy. W badaniu CATI uwzględniono natomiast miejsca pracy tworzone przez przedsiębiorców również na podstawie innych umów (w tym umów cywilnoprawnych), a nawet bez formalnej umowy z pracownikiem np. staż.

W związku z powyższym otrzymane w ramach niniejszego badania wyniki dotyczące liczby powstałych pośrednich miejsc pracy znacząco różnią się do wartości wskaźnika monitoringowego PO KL „Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej” (w zakresie miejsc pracy innych niż bezpośrednio tzn. tworzone poprzez rozpoczęcie działalności gospodarczej przez uczestników projektu).

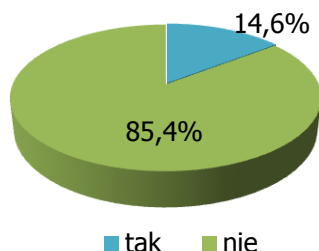
Nieaktywne w momencie badania działalności gospodarcze – pośrednie miejsca pracy

W niniejszym podrozdziale zaprezentowano analizę wpływu nieaktywnych w momencie badania działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów na rynek pracy (tworzenie pośrednich miejsc pracy). **Z racji braku aktywności firm są to już oczywiście efekty nietrwale, aczkolwiek oszacowanie czasowego wpływu także tych firm na lubelski rynek pracy jest ważnym elementem całościowej oceny interwencji publicznej.**

Na poniższym wykresie zaprezentowano, w jakim stopniu nieaktywni w momencie badania przedsiębiorcy zatrudniali w swoich firmach dodatkowych pracowników.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 21. Czy w okresie funkcjonowania firmy zatrudniał(a) Pan(i) pracowników, choćby na krótki okres?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy nieaktywne w momencie realizacji badania)

Jedynie **14,6%** badanych przedsiębiorców, którzy nie prowadzą już działalności gospodarczej w momencie realizacji badania zatrudniało pracowników. Estymując wyniki z próby badawczej na populację firm nieaktywnych w momencie realizacji badania¹⁵ stwierdzić można, że firm takich było w badanym okresie **752**¹⁶. Firmy, które nie zatrudniały w okresie swojego funkcjonowania żadnego pracownika stanowią 85,4% wszystkich (szacunkowa wartość bezwzględna: **4397**)¹⁷.

Relatywnie największą aktywnością w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy charakteryzowały się firmy utworzone przy wsparciu w ramach Działania 6.2 PO KL (24%). W przypadku nieaktywnych w momencie badania firm utworzonych przy wsparciu w ramach 6.1.3 PO KL i 8.1.2 PO KL wskaźnik ten wyniósł ok. 13%.

Nieaktywne w momencie badania firmy, które utworzyły co najmniej jedno miejsce pracy utworzyły średnio **2,1 miejsca pracy** (średnio najwięcej w firmach utworzonych w ramach 6.1.3 PO KL, choć różnice między analizowanymi Działaniami/Poddziałaniami PO KL nie są znaczne).

Na podstawie wyliczeń zaproponowanych przez ewaluatora obliczono szacunkową liczbę pośrednich miejsc pracy powstałych w firmach zakładanych przez uczestników projektów, które nie są już aktywne w momencie realizacji badania. Wartość ta wynosi **1579** miejsc pracy. Są to dodatkowe miejsca utworzone przez uczestników projektów, inne niż miejsca pracy, które zajmują sami przedsiębiorcy (właściciele firm). Szczegółowa metodologia obliczeń przedstawiona została poniżej:

By na podstawie danych z próby badawczej oszacować faktyczną liczbę pośrednich miejsc pracy powstałych w firmach założonych przez uczestników projektów, które nie są już aktywne w momencie realizacji badania (a tym samym – co oczywiste – nie tworzą już żadnych pośrednich miejsc pracy), należy w pierwszej kolejności estymować na populację wyniki uzyskane z próby badawczej dotyczące:

- liczby nieaktywnych w momencie realizacji badania firm założonych przez uczestników projektów,
- liczby nieaktywnych w momencie realizacji badania firm założonych przez uczestników projektów, które zatrudniały pracowników (tworzyły pośrednie miejsca pracy).

Szacunkową bezwzględną liczbę firm nieaktywnych w momencie realizacji badania obliczamy w następujący sposób: liczba firm powstałych dzięki wsparciu PO KL w badanym okresie

¹⁵ Oszacowanie tej wartości na podstawie statystycznej analizy wpisów do CEIDG.

¹⁶ Obliczono na podstawie następującego wzoru: Liczba powstałych firm (9017) * wskaźnik firm nieaktywnych w momencie realizacji badania (0,571) * wskaźnik firm nieaktywnych w momencie realizacji badania, które zatrudniały pracowników (0,146).

¹⁷ Obliczono na podstawie następującego wzoru: Liczba powstałych firm (9017) * wskaźnik firm nieaktywnych w momencie realizacji badania (0,571) * wskaźnik firm nieaktywnych w momencie realizacji badania, które nie zatrudniały pracowników (0,854).

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

zdiagnozowana na podstawie analizy sprawozdań z realizacji PO KL' (9017) * 'wskaźnik firm nieaktywnych w momencie realizacji badania oszacowany na podstawie badania CATI' (57,1%). Szacunkowa liczba firm nieaktywnych w momencie realizacji badania wynosi zatem **5149**.

Szacunkową bezwzględną liczbę nieaktywnych w momencie realizacji badania firm założonych przez uczestników projektów, które zatrudniały pracowników (tworzyły pośrednie miejsca pracy) obliczamy w następujący sposób: 'liczba nieaktywnych w momencie realizacji badania firm założonych przez uczestników projektów' (5149) * 'wskaźnik firm nieaktywnych w momencie realizacji badania, które zatrudniały pracowników oszacowany na podstawie badania CATI' (14,6%). Szacunkowa bezwzględna liczba nieaktywnych w momencie realizacji badania firm założonych przez uczestników projektów, które zatrudniały pracowników (tworzyły pośrednie miejsca pracy) wynosi zatem **752**.

Niektóre z firm tworzyły więcej niż 1 pośrednie miejsce pracy. By obliczyć bezwzględną liczbę pośrednich miejsc pracy utworzonych przez firmy nieaktywne w momencie realizacji badania należy szacunkową liczbę firm nieaktywnych w momencie realizacji badania, które tworzyły pośrednie miejsca pracy (752) pomnożyć przez średnią liczbę miejsc pracy tworzonych przez te firmy oszacowaną na podstawie badania CATI (2,1). Łączną bezwzględną liczbę pośrednich miejsc pracy powstałych w wyniku realizacji analizowanych projektów w firmach nieaktywnych w momencie realizacji badania szacujemy zatem na **1579**.

Do pełnego oszacowania wpływu nieaktywnych w momencie realizacji badania firm powstałych przy wsparciu ze środków PO KL konieczne jest także określenie trwałości (długości trwania) tych pośrednich miejsc pracy. Średni okres trwania miejsca pracy utworzonego w firmach założonych przez uczestników projektów, których firmy są już nieaktywne w momencie realizacji badania wyniósł **6,9 miesiąca**, był więc raczej krótki.

Zaprezentowany powyżej wynik oszacowania liczby pośrednich miejsc pracy utworzonych przez firmy już nieaktywne w momencie realizacji badania (1579 miejsc pracy trwających średnio 6,9 miesiąca) może zostać zestandaryzowany do łatwiejszej w interpretacji formy określającej ile statystycznie powstało miejsc pracy trwających dokładnie 12 miesięcy. Otrzymana wartość będzie oczywiście tworem sztucznym, gdyż miejsca pracy tworzone były na różne okresy czasu (zarówno bardzo krótkie, jak i znacznie przekraczające okres 12 miesięcy). W celu otrzymania tej zestandaryzowanej wartości należy łączną szacunkową liczbę miejsc pracy (1579) pomnożyć przez średni okres trwania miejsca pracy (6,9 miesiąca = 0,575 roku). Powstała w wyniku tych operacji wartość (908) interpretować należy następująco: **nieaktywne w momencie realizacji badania działalności gospodarcze założone przez uczestników analizowanych projektów zapewniły statystycznie rzecz ujmując 908 pośrednich miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok**. Wyniki zaprezentowanych powyżej obliczeń znajdują się w tabeli nr 5.

Tabela 5. Liczba pośrednich miejsc pracy utworzonych w firmach nieaktywnych w momencie realizacji badania – szacunkowa liczba realnie utworzonych miejsc pracy oraz zestandaryzowana liczba pośrednich miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok.

Liczba pośrednich miejsc pracy utworzonych w firmach nieaktywnych w momencie realizacji badania	Sztuczna wartość statystyczna: Zestandaryzowanie liczby pośrednich miejsc pracy utworzonych w firmach nieaktywnych w momencie realizacji badania do miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok
1579 miejsc pracy trwających średnio 6,9 miesiąca	908 miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok

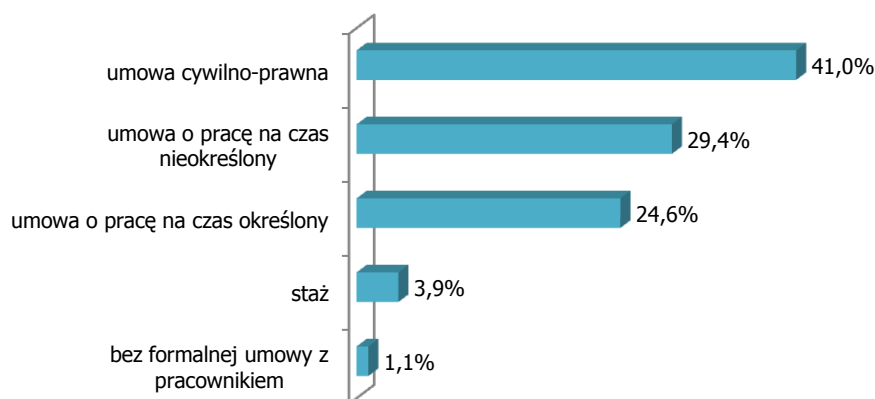
Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Do momentu realizacji badania nie przetrwało – co oczywiste – żadne z pośrednich miejsc pracy utworzonych w nieaktywnych w momencie realizacji badania firmach.

Założone przez uczestników projektów przedsiębiorstwa, które nie są już aktywne w momencie realizacji badania, miały zatem niewielki wpływ na regionalny rynek pracy wykraczający poza fakt samozatrudnienia osób, które założyły działalność gospodarczą. Nie wystąpiły istotne różnice pomiędzy poszczególnymi Działaniami/Poddziałaniami.

Nieaktywnych w momencie realizacji badania przedsiębiorców, którzy zatrudniali pracowników poproszono o wskazanie dominującego stosunku pracy łączącego ich z osobami zatrudnionymi w ich firmach. Wyniki zaprezentowane zostały na poniższym wykresie.

Wykres 22. Forma prawna pośrednich miejsc pracy powstałych w nieaktywnych w momencie badania firmach założonych przez uczestników projektów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy nieaktywne w momencie realizacji badania)

Zgodnie z deklaracjami przedsiębiorców nieaktywnych w momencie realizacji badania najczęściej stosowanymi formami prawnymi łączącymi ich z pracownikami były umowy cywilno-prawne (41%), ale zaskakująco wielu przedsiębiorców nieaktywnych w momencie realizacji badania stosowało także umowę o pracę na czas nieokreślony (29,4%).

W zdecydowanej większości przypadków miejsca pracy finansowane były ze środków własnych firmy (91,9%). Dość popularne wśród przedsiębiorców nieaktywnych w momencie realizacji badania było także korzystanie ze środków PUP na zatrudnienie pracownika (15,8% przedsiębiorców, którzy tworzyli miejsca pracy).

Porównanie nieaktywnych w momencie badania działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów (grupa badana) z nieaktywnymi w momencie realizacji badania działalnościami gospodarczymi założonymi bez wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej (grupa kontrolna)

Zaobserwowano **niewielkie różnice** pomiędzy efektem zatrudnieniowym firm nieaktywnych w momencie realizacji badania powstałych przy wsparciu z EFS z firmami powstałymi bez tego wsparcia **na korzyść firm z grupy kontrolnej.**

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

17,3% firm powstałych bez wsparcia w postaci dotacji nieaktywnych w momencie realizacji badania zatrudniało pracowników (wobec 14,6% w grupie badanej).

Średnia liczba pośrednich miejsc pracy utworzonych przez firmy z grupy kontrolnej to **2,86** miejsca pracy wobec 2,1 w grupie badanej.

Średnia długość trwania pośredniego miejsca pracy utworzonego przez firmy z grupy kontrolnej to **9 miesięcy** wobec 6,9 miesięcy w grupie badanej.

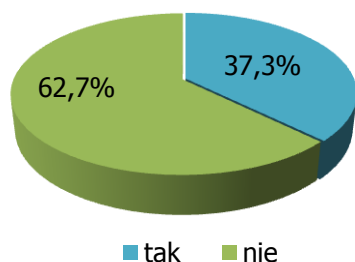
Nie zaobserwowano istotnych różnicy jeśli chodzi o formę zatrudnienia pracowników oraz źródła finansowania pośrednich miejsc pracy.

Aktywne w momencie badania działalności gospodarcze – pośrednie miejsca pracy

W niniejszym podrozdziale zaprezentowano analizę wpływu aktywnych w momencie badania działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów na rynek pracy (tworzenie pośrednich miejsc pracy).

Na poniższym wykresie zaprezentowano, w jakim stopniu aktywni w momencie badania przedsiębiorcy zatrudniali w swoich firmach dodatkowych pracowników.

Wykres 23. Czy w okresie funkcjonowania firmy zatrudniał(a) Pan(i) pracowników, choćby na krótki okres?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy aktywne w momencie realizacji badania)

37,3% badanych przedsiębiorców, którzy wciąż prowadzą działalności gospodarczą w momencie realizacji badania zatrudniało pracowników. Estymując wyniki z próby badawczej na populację firm aktywnych w momencie realizacji badania stwierdzić można, że firm takich było w badanym okresie **1443**¹⁸. Firmy, które nie zatrudniały w okresie swojego funkcjonowania żadnego pracownika stanowią 62,7% wszystkich (szacunkowa wartość bezwzględna: **2425**¹⁹).

Relatywnie największą aktywnością w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy charakteryzowały się firmy utworzone przy wsparciu w ramach Działania 6.2 PO KL (45,2%), zaś najniższą firmy utworzone w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL (18,2%).

¹⁸ Obliczono na podstawie następującego wzoru: Liczba powstałych firm (9017) * wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania (0,429) * wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania, które zatrudniały pracowników (0,373).

¹⁹ Obliczono na podstawie następującego wzoru: Liczba powstałych firm (9017) * wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania (0,429) * wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania, które nie zatrudniały pracowników (0,627).

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Aktywne w momencie badania firmy, które utworzyły co najmniej jedno miejsce pracy, utworzyły średnio **2,1 miejsca pracy**. Brak jest w tym zakresie istotnych różnic między analizowanymi Działaniami/Poddziałaniami PO KL.

Szacunkowa liczba pośrednich miejsc pracy powstałych w aktywnych w momencie realizacji firmach zakładanych przez uczestników projektów wynosi **3030** miejsc pracy.²⁰

Średni okres trwania miejsca pracy utworzonego w firmach założonych przez uczestników projektów, których firmy są aktywne w momencie realizacji badania wyniósł **12,4 miesiąca** (brak istotnych różnic między analizowanymi Działaniami/Poddziałaniami).

Zaprezentowany powyżej wynik oszacowania liczby pośrednich miejsc pracy utworzonych przez firmy aktywne w momencie realizacji badania (3030 miejsc pracy trwających średnio 12,4 miesiąca) może zostać zestandaryzowany do łatwiejszej w interpretacji formy określającej ile statystycznie powstało miejsc pracy trwających dokładnie 12 miesięcy. Otrzymana wartość będzie oczywiście tworem sztucznym, gdyż miejsca pracy tworzone były na różne okresy czasu (zarówno bardzo krótkie, jak i znacznie przekraczające okres 12 miesięcy). W celu otrzymania tej zestandaryzowanej wartości należy łączną szacunkową liczbę pośrednich miejsc pracy (3030) pomnożyć przez średni okres trwania miejsca pracy (12,4 miesiąca = 1,03 roku). Powstała w wyniku tych operacji wartość (3121) interpretować należy następująco: **aktywne w momencie realizacji badania działalności gospodarcze założone przez uczestników analizowanych projektów zapewniły statystycznie rzecz ujmując 3121 pośrednich miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok**. Wyniki zaprezentowanych powyżej obliczeń znajdują się w tabeli nr 6.

Tabela 6. Liczba pośrednich miejsc pracy utworzonych w firmach aktywnych w momencie realizacji badania – szacunkowa liczba realnie utworzonych miejsc pracy oraz zestandaryzowana liczba pośrednich miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok.

Liczba pośrednich miejsc pracy utworzonych w firmach aktywnych w momencie realizacji badania	Sztuczna wartość statystyczna: Zestandaryzowanie liczby pośrednich miejsc pracy utworzonych w firmach aktywnych w momencie realizacji badania do miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok
3030 miejsc pracy trwających średnio 12,4 miesięcy	3121 miejsc pracy trwających dokładnie 1 rok

Założone przez uczestników projektów przedsiębiorstwa miały zatem umiarkowanie istotny wpływ na regionalny rynek pracy. Nie wystąpiły istotne różnice pomiędzy poszczególnymi Działaniami/Poddziałaniami.

Aktualny na moment realizacji badania wpływ na rynek pracy firm utworzonych w ramach analizowanych projektów oszacować należy poprzez analizę miejsc pracy, które nadal trwają w firmach, które utworzyły co najmniej jedno miejsce pracy. Średnia liczba utrzymanych miejsc pracy wynosi 1, a zatem szacunkowa liczba tych miejsc pracy to **1443**²¹.

²⁰ Obliczono na podstawie następującego wzoru: Liczba powstałych firm (9017) * wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania (0,429) * wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania, które zatrudniały pracowników (0,373) * średnia liczba miejsc pracy utworzonych w firmach aktywnych w momencie realizacji badania, które tworzyły miejsca pracy (2,1).

²¹ Obliczono na podstawie następującego wzoru: Liczba powstałych firm (9017) * wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania (0,429) * wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania, które zatrudniały pracowników (0,373) *

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Na moment realizacji badania (styczeń 2014 r.), oprócz 3868 bezpośrednich miejsc pracy utworzonych przez uczestników projektów, na lubelskim rynku pracy występują także 1443 pośrednie miejsca pracy. Na moment realizacji badania firmy utworzone przez uczestników, którzy zakończyli udział w projekcie do dn. 31.12.2012 r. dają zatem 5311 miejsc pracy w województwie lubelskim.

Jak wskazano na początku tego podrozdziału, różnice metodologiczne sprawiają, że oszacowana na podstawie badania CATI liczba pośrednich miejsc pracy utworzonych przez uczestników projektów znacząco różni się od liczby pośrednich miejsc pracy określonej zgodnie z procedurami systemu monitoringu wskaźników PO KL. Zgodnie z danymi zawartymi w Sprawozdaniu rocznym z realizacji komponentu regionalnego PO KL za rok 2012, liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej wyniosła do końca tego roku **9017**, przy czym jest to liczba, która odnosi się tylko do bezpośrednich miejsc pracy, a więc tych utworzonych przez osoby, które otrzymały środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Zgodnie ze sprawozdaniem rocznym z realizacji komponentu regionalnego PO KL za rok 2012, liczba utworzonych miejsc pracy wyniosła **9094**, co oznacza, iż poza samo zatrudnieniem zostało stworzonych **77** dodatkowych miejsc pracy.

Uzyskana liczba utworzonych i istniejących miejsc pracy dzięki unijnemu wsparciu została zestawiona z liczbą osób pracujących w województwie lubelskim w przedsiębiorstwach do 49 pracowników w roku 2012, która wynosi 240 601 osób. Dzięki takiemu porównaniu otrzymano informację, że osoby które uzyskały zatrudnienie dzięki unijnemu wsparciu stanowią 2,3% ogółu osób pracujących w województwie lubelskim. Należy jednakże zaznaczyć, że zestawienie należy traktować jedynie poglądowo.

Zgodnie z danymi GUS w 2013 roku w województwie lubelskim funkcjonowało 169 762 przedsiębiorstw, z czego aż 95,8% firm to mikroprzedsiębiorstwa, 3,4% to przedsiębiorstwa małe (5701 firm), 1248 przedsiębiorstw to firmy średnie - zatrudniające od 50 do 249 pracowników, natomiast firm dużych w 2013 roku odnotowano 144²².

Aktywnych w momencie realizacji badania przedsiębiorców, którzy zatrudniali pracowników poproszono o wskazanie dominującego stosunku pracy łączącego ich z osobami zatrudnionymi w ich firmach. Wyniki zaprezentowane zostały na poniższym wykresie.

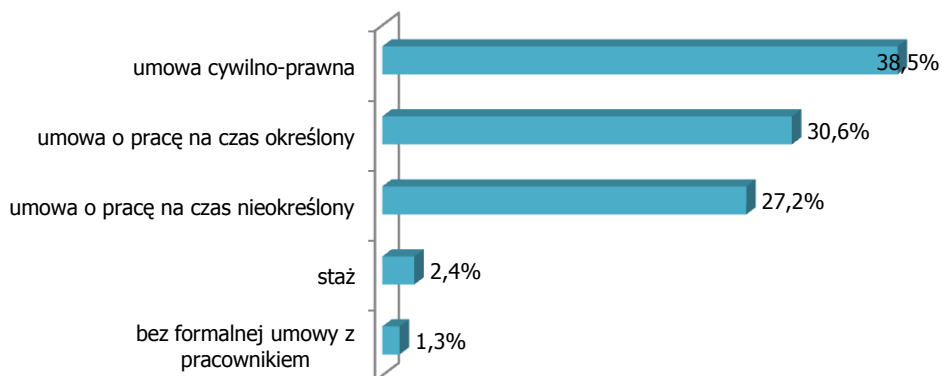
średnia liczba istniejących w momencie badania miejsc pracy utworzonych w firmach aktywnych w momencie realizacji badania, które tworzyły miejsca pracy (1,0).

²² Na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, według stanu na dzień 31.12.2013 r.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 24. Forma prawna pośrednich miejsc pracy powstałych w aktywnych w momencie badania firmach założonych przez uczestników projektów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL – firmy aktywne w momencie realizacji badania)

Zgodnie z deklaracjami przedsiębiorców aktywnych w momencie realizacji badania, najczęściej stosowanymi formami prawnymi łączącymi ich z pracownikami były umowy cywilno-prawne, takie jak umowa o dzieło i umowa zlecenie (38,5%), oraz umowa o pracę na czas określony (30,6%). Przedsiębiorcy w większości przypadków starają się zatem stosować tzw. elastyczne formy zatrudnienia, do których zaliczyć można m.in. umowy cywilno-prawne i umowy o pracę na czas określony.²³

W zdecydowanej większości przypadków miejsca pracy finansowane były ze środków własnych firmy (93,6%). Dość popularne wśród przedsiębiorców aktywnych w momencie realizacji badania jest także korzystanie ze środków PUP na zatrudnienie pracownika (12,1% przedsiębiorców, którzy tworzyli miejsca pracy).

Porównanie aktywnych w momencie badania działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów (grupa badana) z aktywnymi w momencie realizacji badania działalnościami gospodarczymi założonymi bez wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej (grupa kontrolna)

Zaobserwowano **niewielkie różnice** pomiędzy efektem zatrudnieniowym firm nieaktywnych w momencie realizacji badania powstałych przy wsparciu z EFS z firmami powstałymi bez tego wsparcia **na korzyść firm z grupy kontrolnej**.

36,5% firm powstałych bez wsparcia w postaci dotacji aktywnych w momencie realizacji badania zatrudniało pracowników (wobec 37,3% w grupie badanej).

Średnia liczba pośrednich miejsc pracy utworzonych przez firmy z grupy kontrolnej to **2,45** miejsca pracy wobec 2,1 w grupie badanej.

Średnia długość trwania pośredniego miejsca pracy utworzonego przez firmy z grupy kontrolnej to **13,9 miesięcy** wobec 12,4 miesięcy w grupie badanej.

Firmy z grupy kontrolnej, które tworzyły choć 1 pośrednie miejsce pracy, utrzymały do momentu realizacji badania średnio **1,5** miejsca pracy wobec 1 miejsca pracy utrzymanego nadal przez aktywne firmy z grupy badanej.

²³ Por. <http://elastyczni.wup.lodz.pl/index.php/home> (dostęp dn. 28.04.2014 r.)

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Firmy z grupy kontrolnej nieco częściej zatrudniały pracowników na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony (38,1% wskazań wobec 27,2% wskazań w grupie badanej).

Firmy z grupy kontrolnej nieco częściej finansowały pośrednie miejsca pracy ze środków PUP (28,6% wskazań wobec 12,1% wskazań w grupie badanej).

Spółdzielnie socjalne – bezpośrednie i pośrednie miejsca pracy

Wpływ spółdzielni socjalnych utworzonych przy wsparciu ze środków EFS na lubelski rynek pracy jest marginalny.

W badanej próbie badawczej 8 spółdzielni socjalnych (w tym 3 nieaktywne w momencie realizacji badania oraz 5 aktywnych w momencie realizacji badania) średnia liczba **bezpośrednich miejsc pracy** utworzonych w momencie powstania spółdzielni socjalnej to **6,25**. Estymując tę wartość na liczbę powstałych spółdzielni socjalnych przy wsparciu środków PO KL w badanym okresie (20) otrzymujemy wartość **125** bezpośrednich miejsc pracy.

Zakładając, że próba badawcza w badaniu CATI była reprezentatywna dla wszystkich 20 utworzonych spółdzielni socjalnych oszacować można, że na moment realizacji badania przetrwało **ok. 75** bezpośrednich miejsc pracy utworzonych w spółdzielniach socjalnych.

5 spośród 8 (62,5%) badanych spółdzielni socjalnych przyjmowała dodatkowych pracowników (tworzyła pośrednie miejsca pracy). Spółdzielnie socjalne utworzyły średnio 1,5 miejsca pracy, a więc estymując tę wartość na ogólną liczbę powstałych spółdzielni socjalnych przy wsparciu środków PO KL, powstało ok. 19 pośrednich miejsc pracy, ale były to bardzo krótkotrwałe miejsca pracy (średnio tylko 2,5 miesiąca). Wpływ spółdzielni socjalnych powstałych przy wsparciu EFS na tworzenie pośrednich miejsc pracy jest zatem w zasadzie niezauważalny.

3.5. Ocena skuteczności udzielonego wsparcia w kontekście zbadania liczby obecnie działających aktywnie na rynku podmiotów gospodarczych/spółdzielni socjalnych, powstałych w wyniku realizacji projektów, a w przypadku zakończonych działalności – identyfikacja okresu ich prowadzenia oraz przyczyn likwidacji

3.5.1. Wskaźnik przeżycia nowo powstałych firm/podmiotów ekonomii społecznej

Indywidualni przedsiębiorcy

Kluczowym kryterium ewaluacyjnym przy ocenie projektów zorientowanych na zakładanie i prowadzenie działalności gospodarczej przez uczestników projektów jest trwałość definiowana jako funkcjonowanie przedsiębiorstwa po zakończeniu wsparcia ze strony operatora projektu. Z uwagi na stosowane we wszystkich analizowanych Działaniach/Poddziałaniach obostrzenia (konieczność zwrotu pozyskanej dotacji) dotyczące wymaganej minimalnej trwałości przedsiębiorstwa założonego przez uczestnika projektu, tj. co najmniej 12 miesięcy, praktycznie nie zdarzają się sytuacje, w których działalność gospodarcza jest zamykana przed tym okresem. Nawet jeżeli działalność gospodarcza nie jest już prowadzona, to uczestnicy projektów nie wyrejestrowują jej i płacą składki na ubezpieczenie społeczne aż do momentu, w którym mogą zamknąć firmę bez ponoszenia żadnych konsekwencji

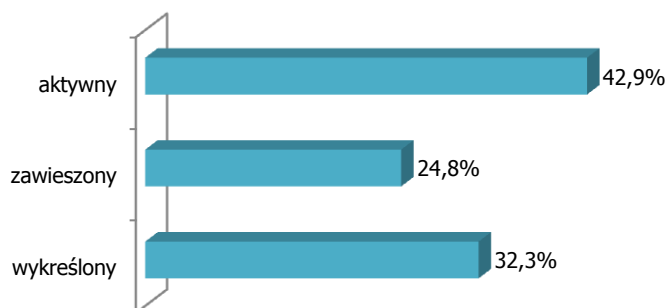

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

finansowych. Roczne wskaźniki przeżycia przedsiębiorstw są w konsekwencji zbliżone do 100%. Realna ocena, w jakim stopniu przedsiębiorstwa powstałe w wyniku realizacji projektów są trwałe możliwa jest zatem poprzez diagnozę wskaźników przeżycia przedsiębiorstw w 2-gim i następnym roku prowadzenia działalności gospodarczej.

Podstawowym celem statystycznej analizy wpisów do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej było zdiagnozowanie, w jakim stopniu działalności gospodarcze zakładane przez uczestników projektów realizowanych w ramach PO KL są trwałe. Sprawdzony został status wpisu do CEIDG uczestników projektów na moment realizacji badania (II połowa stycznia 2014r.). Możliwe są 3 wartości zmiennej „status”: „aktywny” (co oznacza, że firma funkcjonuje w momencie realizacji badania), „wykreślony” (firma już nie funkcjonuje) oraz „zawieszony” (firma nie funkcjonuje, ale ma możliwość odwieszenia działalności gospodarczej). Za trwałe w momencie realizacji badania uznane zostały firmy posiadające status „aktywny”.

Wykres 25. Status wpisu do CEIDG firm założonych przez uczestników projektów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Do momentu realizacji badania przetrwało łącznie 42,9% wszystkich badanych firm, przy czym wskaźnik firm, które przetrwały do momentu realizacji badania założonych w ramach Poddziałania 6.1.3 i Działania 6.2 PO KL jest bardzo zbliżony (odpowiednio 42,6% i 45,4%), natomiast wskaźnik przeżycia w firmach założonych przez uczestników projektów realizowanych w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL jest niższy (zaledwie 35,7%).

Spośród pozostałych firm założonych przez uczestników projektów zawieszonych było niecałe 25%, natomiast wykreślonych z CEIDG 32,3%.

W tabeli zamieszczonej poniżej zaprezentowano wskaźniki przeżycia przedsiębiorstw założonych przez uczestników projektów w poszczególnych latach (od 2008 do 2012r.) w podziale na analizowane Działania/Poddziałania PO KL.

Tabela 7. Wskaźniki przeżycia firm założonych przez uczestników analizowanych projektów

Rok rozpoczęcia działalności gospodarczej	Wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania (II połowa stycznia 2014r.)			
	6.1.3 PO KL	6.2 PO KL	8.1.2 PO KL	Ogółem wszystkie badane Działania/Poddziałania PO KL
2008 r.	47,2%	-	-	47,7%
2009 r.	44,1%	23,1%	-	41,5%
2010 r.	27,1%	44,2%	42,6%	31,2%

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

2011 r.	41,3%	43,8%	31,3%	41,2%
2012 r.	62,1%	84,2%	-	63,9%
Ogółem wszystkie lata	42,6%	45,4%	35,7%	42,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Co ciekawe, najsłabsze wyniki osiągnęły firmy zakładane przez uczestników analizowanych projektów w roku 2010, a więc w tym roku, w którym powstało najwięcej firm wspartych dotacją na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach PO KL. Dotyczy to zwłaszcza firm założonych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL. Prawdopodobnie zwiększona podaż dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej spowodowała mniejszą konkurencję w zakresie pozyskania tych środków, a w konsekwencji dopuszczenie do dofinansowania osób zakładających działalności gospodarcze, które były do tego słabiej przygotowane niż w latach 2008 – 2009 oraz 2011 – 2012.

Drugim wskaźnikiem trwałości działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów jest liczba dni, przez które przedsiębiorstwo funkcjonowało (różnica między datą zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej/zawieszenia działalności gospodarczej, a datą rozpoczęcia działalności gospodarczej; w przypadku przedsiębiorstw aktywnych różnica między datą 31.01.2014r., tj. datą realizacji badania a datą rozpoczęcia działalności gospodarczej).

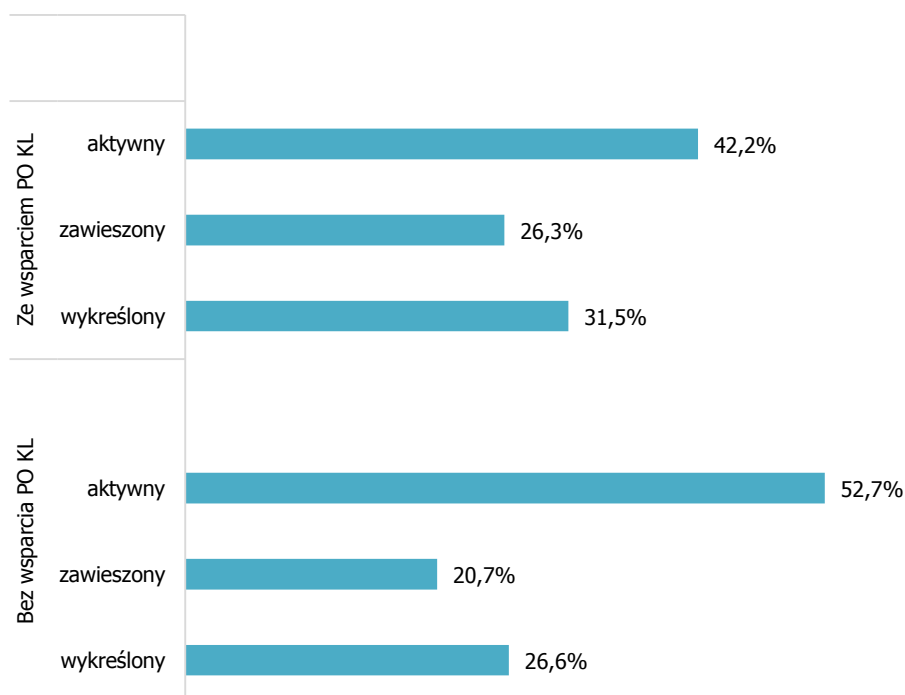
Wskaźnik ten dla wszystkich analizowanych działalności gospodarczych wynosi średnio **997 dni**. Najlepiej pod tym kątem wypadają firmy założone przez uczestników projektów zrealizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL (1008 dni) oraz 6.2 PO KL (969 dni), a zdecydowanie najsłabiej uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL (866 dni).

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Porównanie trwałości firm założonych przez uczestników projektów (grupa badana) z firmami powstałymi bez wsparcia w postaci środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej (grupa kontrolna)

Wykres 26. Status działalności gospodarczych powstałych przy wsparciu PO KL oraz bez wsparcia PO KL

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL oraz grupa kontrolna dla tych firm)

Porównanie trwałości firm założonych przez uczestników projektów z podobnymi firmami założonymi przez osoby, które nie otrzymały wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej wypada na niekorzyść firm powstałych przy wsparciu środków w ramach PO KL. **Wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania jest o ok. 10 pkt. proc. wyższy dla grupy kontrolnej.**

Również drugi ze stosowanych w niniejszym badaniu wskaźników trwałości nowo założonych firm wypada na korzyść firm z grupy kontrolnej – firmy te żyją średnio **1045 dni**, podczas, gdy firmy z grupy badanej 997 dni.

Podobne informacje na temat przeżywalności firm przynosi *Badanie osiągniętych wartości wskaźników rezultatu komponentu regionalnego PO KL*²⁴. Różnice w przeżywalności firm nie są widoczne podczas analizy przedsiębiorstw 1,5 roku po rozpoczęciu działalności gospodarczej. Jednakże zgodnie z pozyskanymi w trakcie desk research danymi w latach 2005-2008 po około 2,5 roku od powstania, nadal funkcjonowało o 1-9 pkt. proc mniej przedsiębiorstw założonych przy współudziale dotacji, niż

²⁴ Badanie osiągniętych wartości wskaźników rezultatu komponentu regionalnego PO KL, PAG Uniconsult, Warszawa 2010 r., str. 56.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

przedsiębiorstw ogółem. Biorąc pod uwagę jedynie firmy założone w 2008r. przez osoby fizyczne, wskaźniki przeżywalności działalności gospodarczych powstałych dzięki wsparciu PO KL jest niższy o 9 pkt. proc, co stanowi różnicę istotną statystycznie. Zatem dane uzyskane podczas desk research stanowią potwierdzenie uzyskanych w trakcie badania wyników – przedsiębiorstwa zakładane przez uczestników projektów cechują się w dłuższej perspektywie niższą przeżywalnością niż ogół przedsiębiorstw osób fizycznych w Polsce .

Spółdzielnie socjalne

Ocena przeżywalności spółdzielni socjalnych jest utrudniona ze względu na brak praktyki wyrejestrowywania spółdzielni z KRS po faktycznym przerwaniu prowadzenia działalności gospodarczej. Powoduje to, że brak jest możliwości formalnego sprawdzenia statusu danego podmiotu w sposób inny niż poprzez deklaracje jego zarządu czy pracowników.

W badaniu CATI wzięło udział przedstawiciele 8 spółdzielni socjalnych spośród 20, którzy zostali wskazani przez Zamawiającego jako beneficjenci wsparcia dotacyjnego w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL, oraz 4 przedstawiciele spółdzielni, którzy takimi beneficjentami nie byli.

Spośród spółdzielni korzystających ze wsparcia PO KL reprezentowanych w badaniu wszystkie powstały w 2012 r. lub później. Wskaźniki przeżywalności spółdzielni zaprezentowane są w poniższej tabeli.

Tabela 8. Wskaźniki przeżycia spółdzielni socjalnych

Rok rozpoczęcia prowadzenia spółdzielni socjalnej	Wskaźnik spółdzielni aktywnych w momencie realizacji badania (II połowa stycznia 2014r.)	
	Spółdzielnie, które uzyskały dotację w ramach PO KL	Spółdzielnie, które nie uzyskały dotacji w ramach PO KL
2010	-	100%
2011	-	50%
2012	57,14%	100%
2013	100%	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CATI.

W grupie beneficjentów wsparcia z PO KL wskaźnik przeżywalności wynosi 57,14 % dla spółdzielni założonych w 2012r. Oznacza to, że na 8 przebadanych spółdzielni socjalnych 3 już nie funkcjonują. Jest to wynik gorszy niż w przypadku opisanych wcześniej indywidualnych działalności gospodarczych.

W przypadku grupy spółdzielni socjalnych, które nie otrzymały dotacji, spośród czterech przebadanych tylko jedna zaprzestała działalności gospodarczej.

W przypadku tak małej próby trudno jest formułować generalne wnioski, tym niemniej możliwe jest, że umożliwienie dofinansowywania zakładania spółdzielni socjalnych w ramach Poddziałania 7.2.2 wpłynęło na tworzenie spółdzielni socjalnych przez osoby nie do końca przygotowane do takiej działalności. Po dochowaniu okresu trwałości projektu oraz zakończeniu wsparcia pomostowego spółdzielnie takie zaprzestają działalności. Więcej na ten temat napisano w rozdziale dot. czynników warunkujących brak trwałości wsparcia.

Ważnym parametrem dot. trwałości wsparcia dla spółdzielni jest średnia długość jej funkcjonowania wyrażona w miesiącach. Informacje te zawiera poniższa tabela.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 9. Średnia długość funkcjonowania spółdzielni socjalnej.

Status spółdzielni	Średnia długość funkcjonowania spółdzielni wyrażona w miesiącach (II połowa stycznia 2014r.)	
	Spółdzielnie, które uzyskały dotację w ramach PO KL	Spółdzielnie, które nie uzyskały dotacji w ramach PO KL
Aktywne	13,6	30,33
Nieaktywne	13	24

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CATI.

Trudno jest porównywać długość funkcjonowania aktywnych spółdzielni powołanych przy pomocy wsparcia lub bez niego, gdyż były one powoływane w innych momentach. Tym, co powinno jednak zwrócić uwagę, jest średni okres funkcjonowania spółdzielni nieaktywnych w momencie badania.

Średni czas funkcjonowania wspartej dotacją z PO KL spółdzielni, która zaprzestała działalności to 13 miesięcy. Wszystkie trzy spółdzielnie uzyskały wsparcie pomostowe przedłużone, czyli od 1 do 12 miesiąca funkcjonowania. Oznacza to, że po minimalnym okresie utrzymania trwałości oraz zakończeniu wsparcia pomostowego spółdzielnie zakończyły działalność.

W przypadku spółdzielni nie będącej beneficjentem wsparcia, funkcjonowała ona 24 miesiące, czyli znacząco dłużej.

3.5.2. Inne czynniki sukcesu lub porażki nowo powstałych przedsiębiorstw

Indywidualni przedsiębiorcy

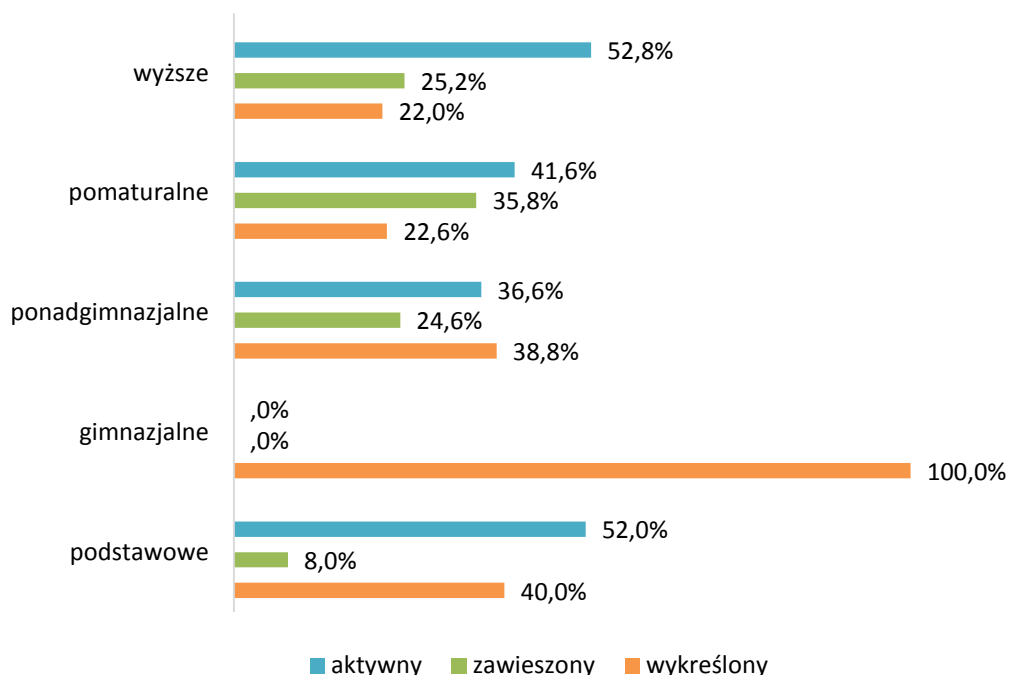
W niniejszym podrozdziale przeanalizowano trwałość przedsiębiorstw założonych przez różne kategorie uczestników projektów, ze szczególnym zwróceniem uwagi na grupy defaworyzowane na rynku pracy. Analizie poddano takie czynniki jak: wykształcenie, płeć, miejsce prowadzenia działalności gospodarczej, status na rynku pracy w momencie przystąpienia do projektu, wiek. Z uwagi na zbyt małą liczebność próby badawczej nie poddano analizie takich czynników jak niepełnosprawność oraz opieka nad dziećmi do lat 7 lub osobami zależnymi.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykształcenie a status działalności

Wykres 26. Wykształcenie uczestnika projektu a status działalności gospodarczej

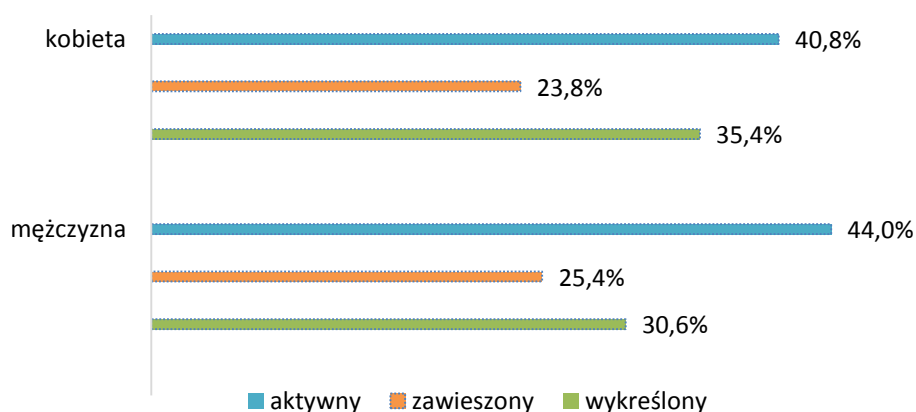
Wykształcenie nieznacznie wpływa na trwałość przedsiębiorstw zakładanych przez uczestników projektów. Co ciekawe, najlepiej na rynku radzą sobie uczestnicy projektów z wykształceniem wyższym oraz podstawowym, natomiast najslabiej ci z wykształceniem ponadgimnazjalnym (a także gimnazjalnym, choć liczba tych uczestników projektów w próbie badawczej jest niewielka). O ile wyższa trwałość firm zakładanych przez osoby z wykształceniem wyższych, które co do zasady lepiej radzą sobie na rynku pracy z uwagi na wyższe umiejętności i kompetencje jest zgodna z oczekiwaniem, o tyle wysoka trwałość firm zakładanych przez osoby z wykształceniem podstawowym jest sporym zaskoczeniem. Można domniemywać, że trwałość firm zakładanych przez te osoby jest spowodowana ich większą determinacją w utrzymaniu firmy (brak potencjalnych alternatywnych źródeł utrzymania na rynku pracy z powodu niskiego wykształcenia) i/lub mniejszymi oczekiwaniami co do dochodów, które ma przynosić firma (nie są zamykane nawet w sytuacji, w której niskie dochody firmy spowodowałyby jej zamknięcie przez osoby z wyższym niż podstawowe wykształceniem, a tym samym wyższymi oczekiwaniami płacowymi/zarobkowymi).

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Płeć

Wykres 27. Płeć uczestnika projektu a status działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG oraz PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Płeć nieznacznie różnicuje trwałość założonych przedsiębiorstw. **Nieco trwalsze są przedsiębiorstwa zakładane przez mężczyzn** (44,0% aktywnych w momencie badania wobec prawie 41% kobiet). Działalności gospodarcze zakładane przez mężczyzn są trwalsze średnio o nieco ponad 100 dni niż przedsiębiorstwa zakładane przez kobiety.

W przypadku analizowanych przedsiębiorstw z grupy kontrolnej nieznacznie wyższym wskaźnikiem aktywności charakteryzują się firmy założone przez kobiety (54,2% aktywnych) niż firmy założone przez mężczyzn (51,6%). **Nieco lepsze efekty netto dało zatem wsparcie w ramach PO KL mężczyzn niż kobiet.**

Wielkość miejscowości

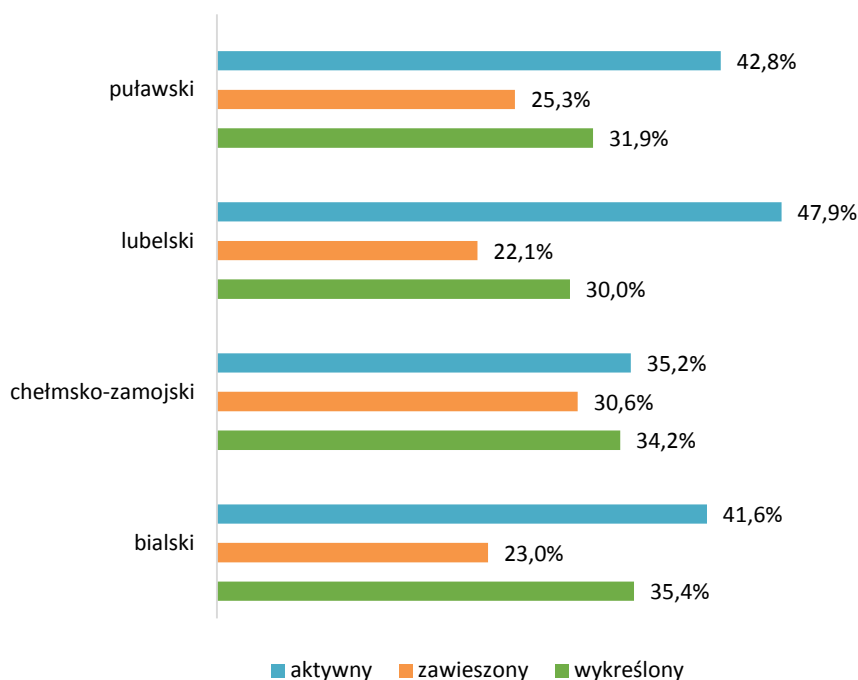
Wielkość miejscowości nieznacznie wpływa na trwałość przedsiębiorstw założonych przez uczestników projektów. **Nieznacznie trwalsze są firmy założone w większych miastach, choć korelacja pomiędzy liczbą dni funkcjonowania przedsiębiorstwa, a liczbą mieszkańców miejscowości, w której to przedsiębiorstwo funkcjonuje jest bardzo słaba.** Średnia wielkość miejscowości, w których funkcjonują aktywne w momencie realizacji badania firmy to 97 tys. mieszkańców. W przypadku firm wykreślonych wartość ta wynosi 75 tys. mieszkańców.

W przypadku firm z grupy kontrolnej występuje podobna zależność, choć różnica w średniej wielkości miejscowości, w której znajduje się analizowane aktywne i nieaktywne w momencie realizacji badania firma wynosi zaledwie 5,3 tys. mieszkańców (82,2 tys. mieszkańców w przypadku firm aktywnych oraz 76,9 tys. mieszkańców w przypadku firm nieaktywnych w momencie realizacji badania). **Lepsze efekty netto daje zatem wsparcie osób zakładających działalność gospodarczą na terenie większych miejscowości.**

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Subregion²⁵

Wykres 28. Subregion, w którym uczestnik projektu założył działalność gospodarczą a status działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG oraz PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Subregion, w którym uczestnik projektu założył firmę nieznacznie wpływa na trwałość działalności gospodarczej. Najlepiej na rynku radzą sobie firmy założone przez uczestników projektów w subregionie lubelskim (prawie 48% aktywnych w momencie realizacji badania), natomiast **najsłabiej firmy założone w subregionie chełmsko-zamojskim** (jedynie 35,2% aktywnych w momencie realizacji badania). Firmy w subregionie lubelskim są również trwalsze o prawie 3 miesiące niż firmy z subregionu chełmsko-zamojskiego (1057 dni wobec 965 dni).

Porównanie grupy badanej z grupą kontrolną pozwala wyciągnąć wniosek, że **najlepsze efekty netto w zakresie trwałości działalności gospodarczej mają firmy założone w subregionie lubelskim oraz bialskim** (różnica pomiędzy wskaźnikiem aktywności firm z grupy kontrolnej i grupy badanej wynosi odpowiednio 5,8 oraz 6,9 pkt. proc. na korzyść firm z grupy kontrolnej). **Najsłabszy efekt netto osiągnięto w przypadku firm wspartych w ramach analizowanych projektów w subregionie chełmsko-zamojskim**, gdzie różnica w wartości wskaźnika aktywności wynosi aż 18,5 pkt. proc. na korzyść firm z grupy kontrolnej. Porównanie drugiego ze wskaźników trwałości (liczba dni życia firmy) potwierdza powyższe wnioski.

²⁵ Zgodnie z Klasyfikacją Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS), obowiązującej w krajach Unii Europejskiej, w skład subregionu bialskiego wchodzi następujące powiaty: bialski, parczewski, radzyński, włodawski, m. Biała Podlaska. W skład subregionu chełmsko-zamojskiego wchodzi następujące powiaty: biłgorajski, chełmski, hrubieszowski, krasnostawski, tomaszowski, zamojski, m. Chełm, m. Zamość. W skład subregionu lubelskiego wchodzi następujące powiaty: lubartowski, lubelski, łęczyński, świdnicki, m. Lublin. W skład subregionu puławskiego wchodzi następujące powiaty: puławski, janowski, kraśnicki, łukowski, opolski, rycki.

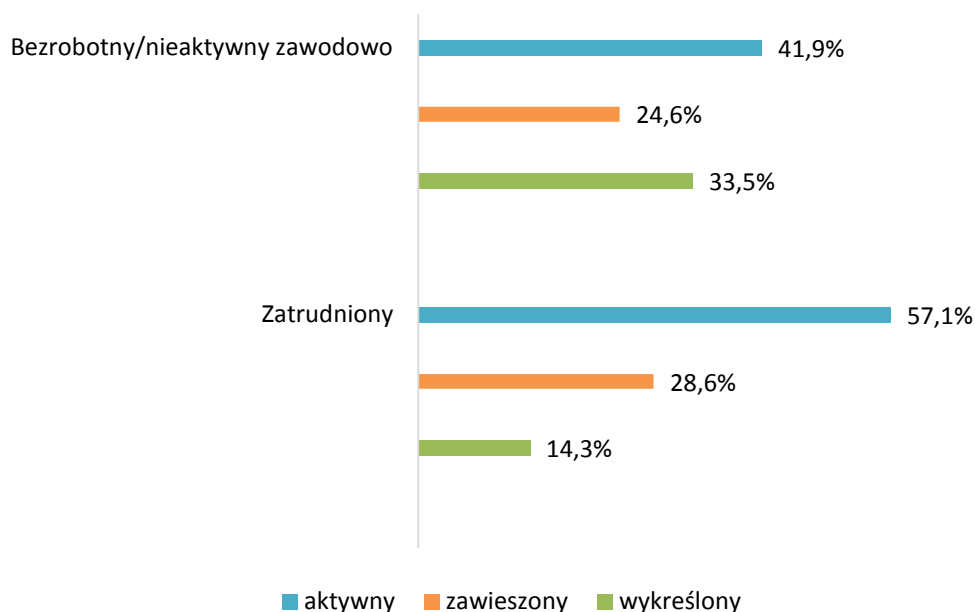

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Status na rynku pracy w momencie przystąpienia do projektu

Na potrzeby niniejszej analizy zredukowano rozdrobnioną strukturę statusu uczestników projektów w momencie przystąpienia do projektu do dwóch wartości: zatrudniony oraz bezrobotny/nieaktywny zawodowo. Zróżnicowanie trwałości firm założonych przez te dwie grupy uczestników projektów przedstawione zostało na poniższym wykresie.

Wykres 29. Status uczestnika projektu na rynku pracy w momencie przystąpienia do projektu a status działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG oraz PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Lepiej w prowadzeniu działalności gospodarczych założonych przez uczestników projektów radzą sobie osoby, które w momencie przystąpienia do projektu były zatrudnione niż osoby, które były bezrobotne lub nieaktywne zawodowo.

Warto odnotować, że nie ma istotnej różnicy w zakresie trwałości przedsiębiorstw założonych przez osoby długotrwale bezrobotne, a osoby bezrobotne – wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania wynosi odpowiednio 43,3% oraz 41,6%.

Wiek

Wiek w chwili przystąpienia do projektu nie jest czynnikiem różnicującym trwałość przedsiębiorstw założonych przez uczestników projektów (korelacja pomiędzy wiekiem, a liczbą dni trwania przedsiębiorstwa jest nieistotna statystycznie; brak również statystycznie istotnej zależności pomiędzy wiekiem uczestnika projektu, a statusem działalności gospodarczej).

Podsumowując, **firmy zakładane przez osoby należące do grup defaworyzowanych na rynku pracy radzą sobie nieznacznie słabiej na rynku niż przedsiębiorstwa zakładane przez innych uczestników analizowanych projektów.** Czynnikiem najsilniej różnicującym losy firm założonych przez uczestników projektów jest status uczestnika projektu w momencie przystąpienia do

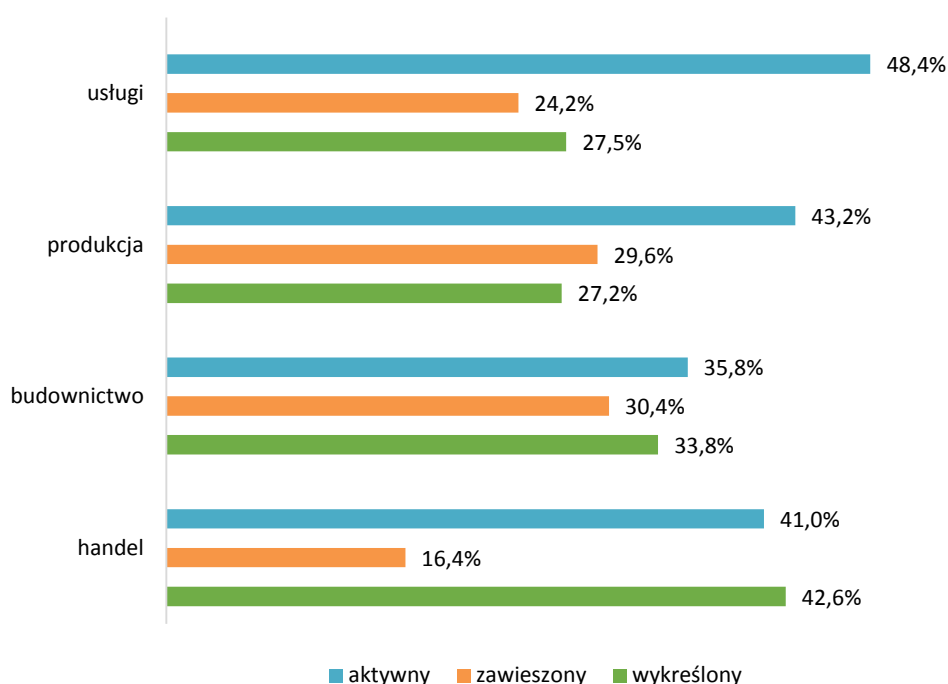

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

projektu (znacznie lepiej radzą sobie osoby zatrudnione niż nieaktywne zawodowo/bezrobotne). Stwierdzić można zatem, że **sukces rynkowy założonych przez uczestników projektów firm w największym stopniu uwarunkowany jest indywidualnymi właściwościami przedsiębiorców i ich modeli biznesowych, a w niewielkim stopniu determinowany jest czynnikami strukturalnymi odnoszącymi się do uczestników projektów takimi jak wykształcenie, płeć, wiek, czy wielkość miejscowości i subregion, w którym założono działalność gospodarczą.**

Oprócz analizowanych powyżej czynników strukturalnych, czynnikiem mogącym istotnie determinować sukces rynkowy nowopowstałych firm może być branża, w których przedsiębiorcy prowadzą działalność gospodarczą. Poniżej przedstawiono wyniki analizy trwałości przedsiębiorstw zakładanych w różnych branżach. W pierwszej kolejności przedstawiono zróżnicowanie wskaźników przeżycia w 4 ogólnych branżach gospodarki (usługi, produkcja, budownictwo, handel), następnie zaś w branżach zdefiniowanych przez sekcje PKD.

Wykres 30. Branża ogólna a status działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG oraz PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Najniższą trwałością spośród branż ogólnych charakteryzują się firmy z sektora budowlanego (35,8% trwałych w momencie realizacji badania), zaś najwyższą firmy zakładane w sektorze usługowym (ponad 48% aktywnych w momencie realizacji badania).

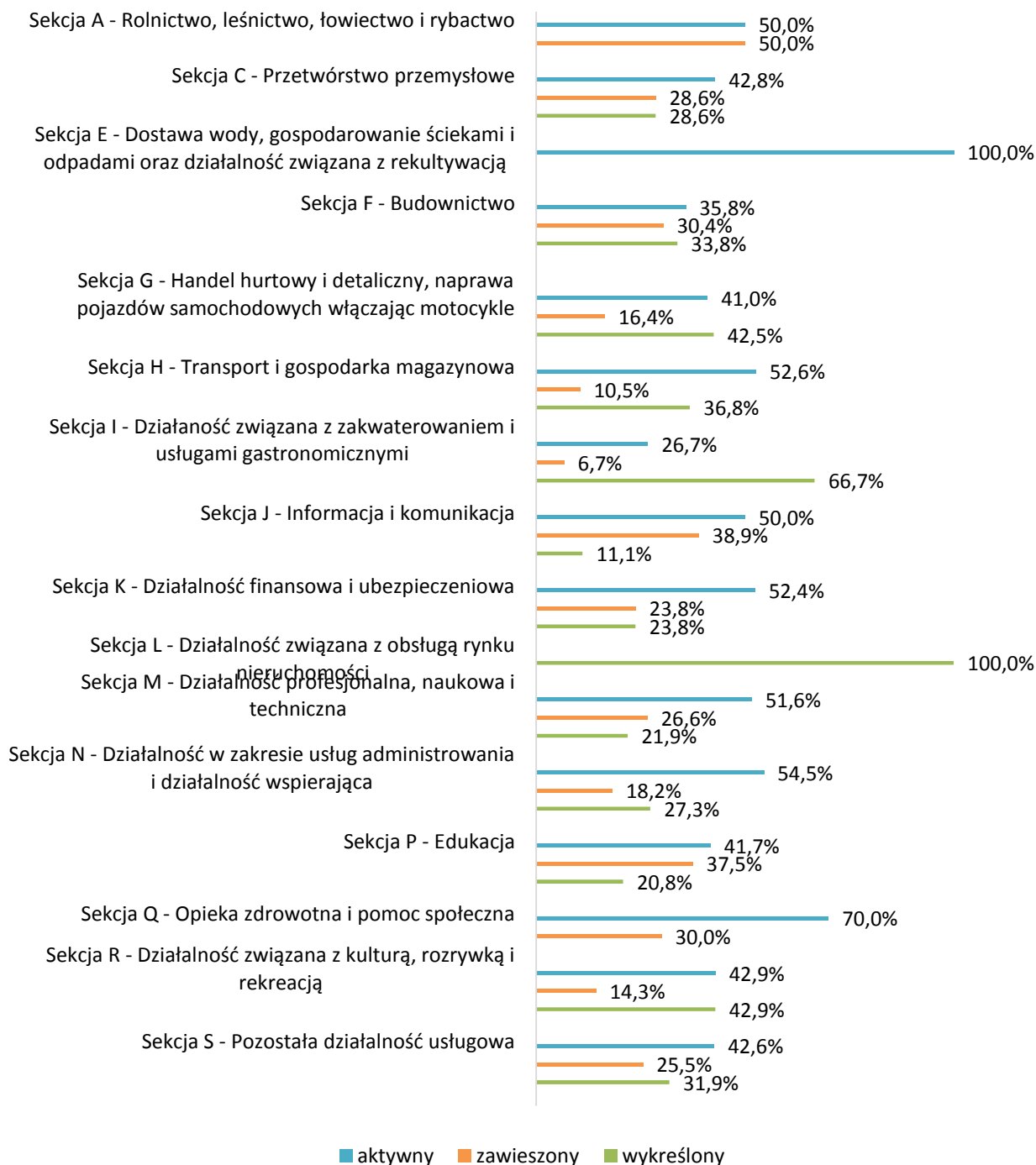
W przypadku firm z grupy kontrolnej, wskaźnik firm aktywnych w momencie realizacji badania dla branży produkcyjnej wynosi 57,5%, dla budownictwa 41,5%, dla handlu 47,4%, natomiast dla usług 58,5%. Paradoksalnie, **najlepsze efekty netto daje zatem wsparcie firm z branż, które wypadają najslabiej jeśli chodzi o trwałość przedsiębiorstwa tj. branży budowlanej** (różnica w wskaźniku trwałości przedsiębiorstw wynosi 5,7 pkt. proc. na korzyść firm z grupy

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

kontrolnej) oraz handlu (6,4% na korzyść firm z grupy kontrolnej). **Najlepsze efekty netto daje wsparcie firm z branży produkcyjnej** (różnica w wskaźniku trwałości firmy wynosi aż 14,3 pkt. proc. na korzyść firm z grupy kontrolnej).

Wykres 31. Sekcja PKD, a status działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z CEIDG oraz PEFS (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

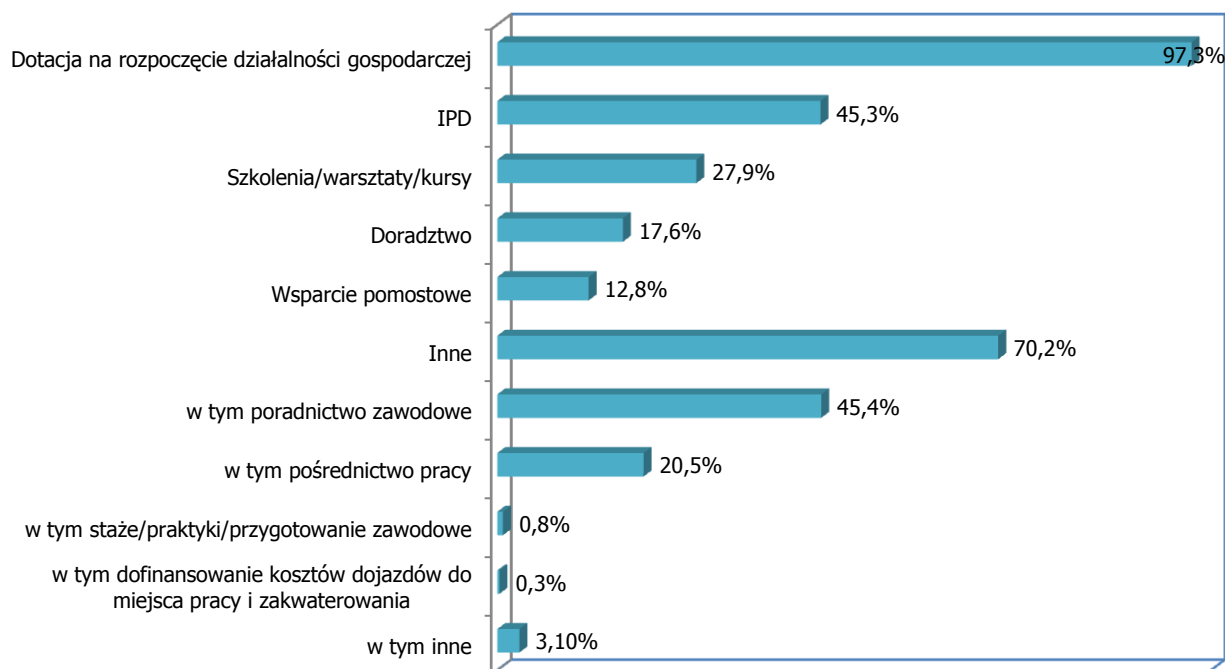
Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Struktura branżowa na poziomie sekcji PKD jest zbyt rozdrobniona, by na podstawie uzyskanych wyników wyciągać silnie ugruntowane wnioski o większej trwałości przedsiębiorstw założonych w poszczególnych branżach. Z uwagi na niewielką liczebność próby badawczej, ostrożnie można stwierdzić, że ponadprzeciętną (ponad 50% aktywnych w momencie realizacji badania firm) trwałością charakteryzują się firmy z sekcji Q (Opieka zdrowotna i pomoc społeczna), z sekcji N (działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca), z sekcji H (transport i gospodarka magazynowa), z sekcji K (działalność finansowa i ubezpieczeniowa), a także z sekcji M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna). 100% aktywnością w momencie realizacji badania charakteryzują się firmy z sekcji E (dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją), aczkolwiek w przypadku tej sekcji próba badawcza dotyczyła zaledwie 1 podmiotu, a zatem nie można na tej podstawie wyciągać żadnych wniosków na temat trwałości firm.

Oprócz Działania/Poddziałania PO KL, w ramach którego uczestnicy projektów uzyskali wsparcie, czynników strukturalnych oraz branży, w której prowadzona jest działalność gospodarcza, na sukces nowo powstałych firm wpływać może potencjalnie także forma wsparcia, którą otrzymali uczestnicy projektów. Poniżej zaprezentowano wyniki analizy w tym zakresie.

Na poniższym wykresie przedstawiono formy wsparcia, które otrzymali uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL, Działania 6.2 PO KL oraz Poddziałania 8.1.2 PO KL związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Wykres 32. Formy wsparcia otrzymanego przez uczestników projektów związane z prowadzeniem działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PEFS i CEIDG (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL). Uczestnicy projektów mogli otrzymać jedną lub kilka form wsparcia.

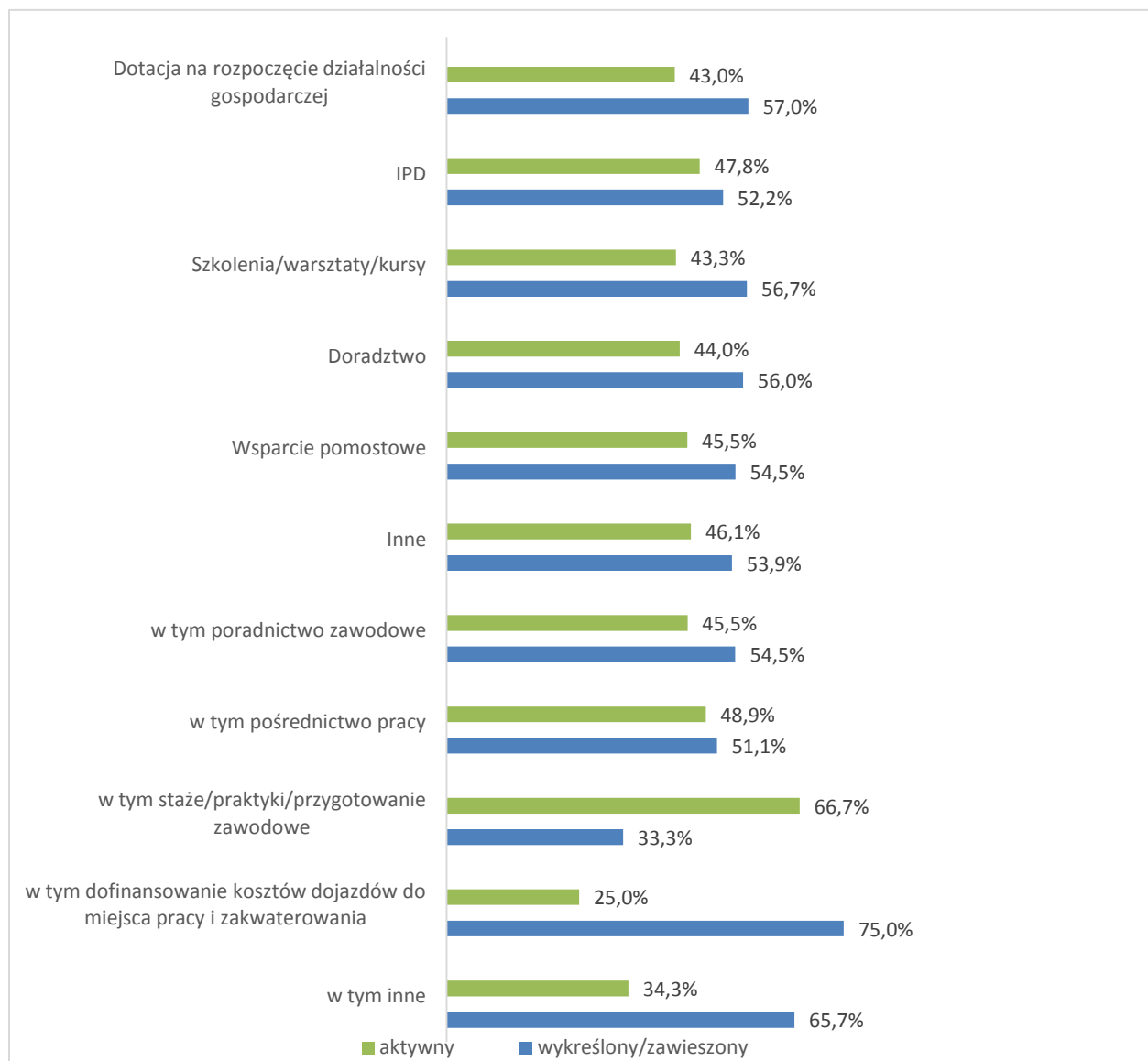

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Oprócz dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej, którą otrzymali wszyscy badani uczestnicy projektów (w przypadku uczestników projektów realizowanych w ramach Poddziałania 8.1.2 PO KL tę formę wsparcia zakodowano jako „inne”), uczestnicy projektów otrzymywali takie formy wsparcia jak poradnictwo zawodowe (45,4%) oraz indywidualne plany działań (45,3%), a także szkolenia/warsztaty/kursy (27,9%). Pozostałe formy wsparcia stosowane były znacznie rzadziej.

Poniżej zaprezentowano wskaźniki trwałości firm założonych przez uczestników projektów w zależności od otrzymanej formy wsparcia w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej.

Wykres 33. Forma wsparcia a status działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PEFS i CEIDG (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Na podstawie przeprowadzonej analizy statystycznej nie można wyróżnić żadnej z form wsparcia, która szczególnie pozytywnie wpływa na trwałość przedsiębiorstw założonych przez uczestników projektów.

Potwierdza to przytoczony wcześniej wniosek, że sukces rynkowy założonych przez uczestników projektów firm uwarunkowany jest indywidualnymi właściwościami przedsiębiorców/firm, które nie mogą być poddane pomiarowi w ramach badania ewaluacyjnego.

Spółdzielnie socjalne

W przypadku spółdzielni socjalnych czynników warunkujących trwałość udzielonego wsparcia jest wiele, do najważniejszych należą m.in.:

- rodzaje problemów dot. funkcjonowania w sferze społecznej i zawodowej członków spółdzielni;
- rodzaj branży w jakiej działa spółdzielnia socjalna;
- poziom kompetencji w zakresie pozyskiwania klientów oraz prowadzenia przedmiotu działalności;
- jakość wsparcia świadczonego na rzecz spółdzielni i jej członków przed jej powołaniem i w trakcie działalności;
- „projektowy” charakter spółdzielni powodujący sztuczne podtrzymywanie spółdzielni dla zachowania trwałości projektu i osiągnięcia wskaźników.

Spółdzielnia socjalna jest działalnością opartą o wspólną pracę członków, której celem jest reintegracja społeczno-zawodowa osób w niej pracujących. Tworzenie przedsiębiorstwa, w którym pracują i którym zarządzają osoby, które borykają się z różnymi problemami, jest siłą rzeczy obciążone dużym ryzykiem. Respondenci badania CATI, wśród przyczyn wpływających na złą ocenę sytuacji spółdzielni wskazywali m.in. konflikty wewnętrzne czy też problem z alkoholizmem pracowników.

Kolejnym z czynników, który może wpływać istotnie na trwałość przedsiębiorstwa jest branża, w której prowadzona jest działalność. Wiele spółdzielni działa w branżach, w których do rozpoczęcia działalności nie są wymagane wysokie kwalifikacje, branże te często charakteryzują się dużą konkurencją na lokalnym rynku. Spośród trzech badanych spółdzielni będących beneficjentem wsparcia PO KL, które zakończyły działalność, wszystkie trzy zajmowały się cateringiem.

Następnym czynnikiem wpływającym na trwałość spółdzielni socjalnej jest poziom kompetencji osób w niej pracujących. W sytuacji ukierunkowania wsparcia dla osób w najtrudniejszej sytuacji zdarza się, iż osoby zatrudniane w spółdzielni nie mają wystarczających kompetencji nie tyle do świadczenia pracy, co do zarządzania podmiotem i pozyskiwania klientów. Skutkuje to trudnościami z utrzymaniem poziomu zleceń, a w konsekwencji przychodami, które nie pozwalają utrzymać się na rynku. Dwie spośród trzech przebadanych spółdzielni, które zakończyły działalność deklaruje mniej niż 50 tys. zł rocznego przychodu, podobnie deklaruje jedna z dwóch działających spółdzielni, która wskazała dochód. Druga wskazała dochód w przedziale 51-100 tys. zł. Oznacza to, że połowa przebadanych spółdzielni nie osiąga dochodów pokrywających koszty pracy 5 osób otrzymujących minimalne wynagrodzenie za pracę na pełen etat (ok. 25 000 zł rocznie/os.).

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Taka sytuacja wynika m.in. z popełnionego błędu w projektowaniu interwencji PO KL na poziomie centralnym. W ramach PO KL możliwe było wsparcie finansowe powstawania tylko jednej formy przedsiębiorstwa społecznego, tj. spółdzielni socjalnych.²⁶ Istniała co prawda możliwość wsparcia finansowego spółdzielni socjalnych osób prawnych, która to forma prawna pozwala znacząco zredukować problemy związane z zarządzaniem przedsiębiorstwem, aczkolwiek żaden z projektodawców nie zdecydował się na podjęcie wysiłku powołania tego typu spółdzielni (znacznie większego niż w przypadku powołania spółdzielni socjalnych osób fizycznych) w ramach analizowanych projektów. Dodatkowo należy zaznaczyć, że w okresie realizacji badania ogłoszone były jedynie trzy konkursy dotyczące tworzenia spółdzielni socjalnych w ramach Poddziałania 7.2.2. Średni czas funkcjonowania spółdzielni, która zaprzestała działalności to 13 miesięcy. Wszystkie trzy spółdzielnie uzyskały wsparcie pomostowe przedłużone, czyli od 1 do 12 miesiąca funkcjonowania. Oznacza to, że po minimalnym okresie utrzymania trwałości oraz zakończeniu wsparcia pomostowego spółdzielnie kończyły działalność.

Warte podkreślenia jest to, że wszystkie spółdzielnie będące beneficjentami dotacji w ramach PO KL, które zaprzestały swojej działalności otrzymały uprzednio kompleksowe wsparcie w postaci:

- wsparcia szkoleniowego przed złożeniem wniosku o dotację;
- wsparcia pomostowego podstawowego;
- wsparcia pomostowego przedłużonego;
- wsparcia doradczego już po założeniu spółdzielni socjalnej.

Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy może być orientacja podmiotów realizujących projekty w obszarze ekonomii społecznej na tworzenie nowych podmiotów, a nie na wsparcie podmiotów już istniejących, które jest dużo trudniejsze.²⁷

3.5.3. Przyczyny zaprzestawania prowadzenia działalności gospodarczej

Indywidualni przedsiębiorcy

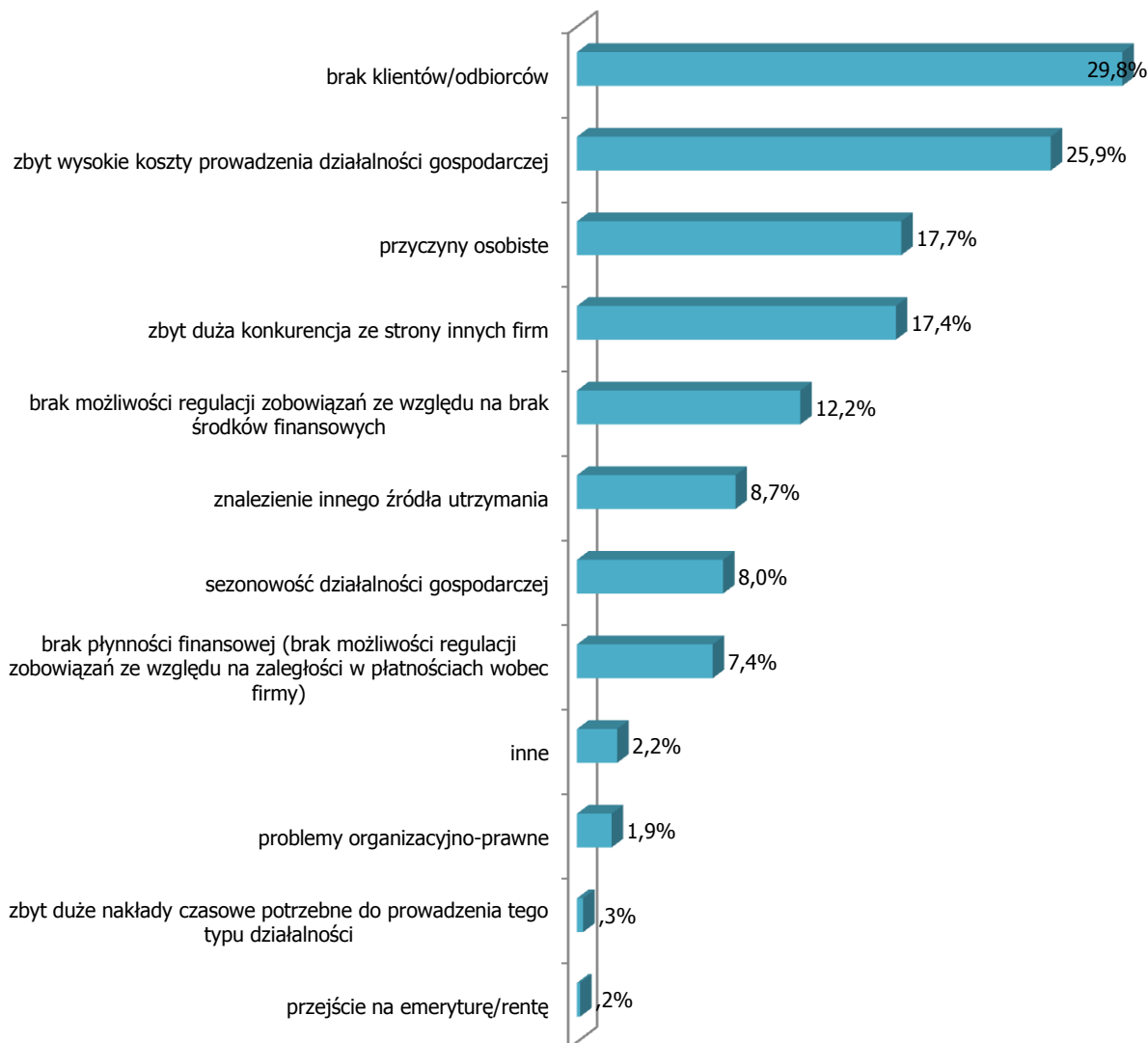
W ramach badania CATI z uczestnikami projektów, respondenci byli pytani o główne przyczyny zaprzestawania prowadzenia działalności gospodarczej. Na poniższym wykresie przedstawiono wyniki badania.

²⁶ Badanie ewaluacyjne pt. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL, Coffey International Development, listopad 2013, s. 77

²⁷ Badanie ewaluacyjne pt. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL, współfinansowane przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, Warszawa, 2013, s. 75.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 34. Z jakich powodów zrezygnował(a) P. z prowadzenia działalności gospodarczej? (maksymalnie 2 powody)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Jak wskazują badani do głównych przyczyn zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej należą przede wszystkim **brak klientów (29,8%)** i **zbyt wysokie koszty utrzymania oraz prowadzenia działalności firmy (łącznie 25,9%)**.

Wśród innych ważniejszych czynników, które zostały wymienione przez badanych jako elementy, przyczyniające się do upadku działalności gospodarczych respondenci wskazywali przyczyny osobiste (17,7%), zbyt dużą konkurencję (17,4%), brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na brak środków finansowych (12,2%). Do mniej ważnych czynników respondenci zaliczali ponadto: znalezienie innego źródła utrzymania (8,7%) czy sezonowość działalności gospodarczej (8%). Brak

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

płynności finansowej rozumiany jako zaległości w otrzymywaniu płatności stanowił przyczynę zaprzestania działalności dla 7,4 % podmiotów.

Kobiety znacznie częściej (26,8%) niż mężczyźni (11,3%) rezygnowali z prowadzenia działalności gospodarczej z przyczyn osobistych. Zapewne jest to spowodowane kulturowo przypisywanym rolom społecznym poszczególnym płciom. W przypadku zdarzeń takich jak np. konieczność zapewnienia opieki nad dziećmi lub osobami zależnymi to kobiety częściej rezygnują z kolidującymi z tymi obowiązkami rolami zawodowymi (w tym wypadku z roli przedsiębiorcy).

Podsumowując, czynniki warunkujące zaprzestawanie działalności to w przeważającej większości elementy stanowiące fundamentalne warunki prowadzenia działalności gospodarczej tj. popyt na usługi/produkty oferowane przez firmę, konkurencja ze strony innych firm oraz koszty prowadzenia działalności gospodarczej. Wynika z tego, że przygotowywane przez uczestników projektów biznes-plany charakteryzowały się prawdopodobnie zbyt optymistycznymi założeniami co do wielkości popytu, konkurencji i kosztów prowadzenia działalności. Możliwe jest, iż operatorzy wsparcia podczas przygotowywania uczestników do podejmowania działalności gospodarczej nie zwracali dostatecznej uwagi na rzetelną analizę popytu i konkurencji.

Uczestnicy projektów w ramach poszczególnych poddziałań nie różnią się zbyt pod kątem wskazywanych przyczyn zaprzestawania działalności gospodarczej. Jedynym wyjątkiem jest dwukrotnie niższy odsetek wskazań na przyczynę w postaci zbyt dużej konkurencji ze strony innych firm uczestników projektów w ramach Działania 6.2 – 6,3 % wskazań wobec 14,4% uczestników projektów w ramach Poddziałania 6.1.3 oraz 13,6% w ramach Poddziałania 8.1.2. Może to oznaczać, iż w ramach projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 większą wagę przywiązywano do przygotowania analizy konkurencji.

Spółdzielnie socjalne

Przyczyny zamknięcia spółdzielni socjalnych są analogiczne jak w przypadku działalności gospodarczej.

Ze względu na niską liczebność spółdzielni, które zakończyły działalność (3) nie można wyznaczyć jednej kluczowej, respondenci z tej grupy wskazywali: brak płynności finansowej, zbyt wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej, przyczyny osobiste oraz brak klientów/odbiorców. Każdy z czynników uzyskał po jednym wskazaniu. W dyskursie dot. spółdzielni socjalnych mówi się często, że jedną z głównych przyczyn rozpadu spółdzielni są konflikty pomiędzy pracownikami spółdzielni spowodowane tzw. „demokratycznym zarządzaniem”²⁸, wnioski z badania nie mogą potwierdzać tej tezy, gdyż przyczyny osobiste zostały wskazane na równi z innymi czynnikami.

3.5.4. Odsetek firm powstałych dzięki wsparciu w kontekście rozwoju przedsiębiorczości województwa lubelskiego

W wyniku realizacji projektów w ramach Działania 6.2, Poddziałania 6.1.3 i 8.1.2 w latach 2008-2012²⁹ powstało łącznie **9017 podmiotów gospodarki narodowej**³⁰. W ogólnej liczbie nowo

²⁸ <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/wiadomosc/965877.html> (dostęp dnia 25 lutego 2014r.)

²⁹ W niniejszym podrozdziale uwzględniono przedział czasowy 2008-2012, gdyż w 2007 roku nie były realizowane żadne konkursy.

³⁰ Na podstawie danych z PEFS, osoby które ukończyły udział w projekcie, według stanu na dzień 31.12.2012 r., oraz Sprawozdania z realizacji Priorytetów komponentu regionalnego w ramach programu Operacyjnego kapitał Ludzki 2007-2013 za rok 2012

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

zarejestrowanych w rejestrze REGON podmiotów gospodarki narodowej w województwie lubelskim³¹ firmy te stanowią łącznie **11,7%** założonych firm w tym okresie.

Tabela 10. Odsetek firm powstałych w wyniku wsparcia w ogólnej liczbie nowo zarejestrowanych firm w województwie lubelskim w latach 2008-2013.

Rok realizacji projektu	Liczba osób, które założyły działalność gospodarczą w wyniku udziału w projekcie	Liczba nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON podmiotów gospodarki narodowej (osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą) w województwie lubelskim	Odsetek firm powstałych w wyniku wsparcia w ramach Działania 6.2, Poddziałania 6.1.3 i 8.1.2 w ogólnej liczbie nowo zarejestrowanych firm w województwie lubelskim
2008	1080	13 652	7,9%
2009	2300	15 006	15,3%
2010	2858	17 729	16,1%
2011	1155	14 673	7,9%
2012	1483	15 515	9,6%
2013	2104	15 488	13,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz danych z rocznych sprawozdań z realizacji komponentu regionalnego PO KL.

W poszczególnych latach realizacji projektów w ramach Działania 6.2, Poddziałania 6.1.3 oraz Poddziałania 8.1.2 odsetek nowo powstałych firm kształtował się na zbliżonym poziomie. Najwięcej firm powstało w roku 2010 – nie tylko dzięki wsparciu w ramach komponentu regionalnego PO KL, ale także ogólnie. Można przypuszczać, że wynik taki spowodowany jest faktem, że w roku 2010 mijała połowa okresu wdrażania środków unijnych w ramach perspektywy finansowej 2007-2013 i stosunkowo dużo projektów było w tym czasie realizowanych/zrealizowanych – również tych, w ramach których tworzone były nowe działalności gospodarcze.

Analiza sprawozdania ze stanu realizacji PO KL za rok 2010 przyniosła także informację, że w latach 2009 i 2010 Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej przekazało kwotę na realizację projektów systemowych (Poddziałanie 6.1.3 PO KL), co w znacznym stopniu zwiększyło alokację na Priorytet VI PO KL oraz wielkość grupy docelowej objętej wsparciem. Efektem tego działania jest największa liczba założonych działalności gospodarczych właśnie w latach 2009 i 2010.

Zważywszy na fakt, że największy udział w liczbie powstających firm dzięki wsparciu unijnemu w województwie lubelskim miało Poddziałanie 6.1.3 (ze względu na największą liczbę przyznanych dotacji), zwiększona alokacja na realizację projektów systemowych w latach 2009-2010 spowodowała znaczący wzrost liczby powstających działalności gospodarczych w tych latach.

Liczba ogłaszanych konkursów nie ma bezpośredniego przełożenia na liczbę powstałych przedsiębiorstw – w latach 2008-2010 (w których powstała największa liczba przedsiębiorstw) zrealizowany został jeden konkurs w ramach Poddziałania 8.1.2 oraz trzy (jeden każdego roku) w ramach Działania 6.2. Najwięcej konkursów w ramach Działania 6.2 było rozpisanych w roku 2012 (trzy konkursy, w tym jeden dotyczący instrumentów zwrotnych) oraz 2013, co nie przełożyło się na największą liczbę powstałych przedsiębiorstw dzięki unijnemu wsparciu w tych latach.

³¹ Na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, według stanu na dzień 31.12.2012 r.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Analiza kryteriów dostępu oraz kryteriów strategicznych, nakierowanych głównie na wsparcie grup defaworyzowanych (osoby w wieku 15-24 lata, osoby w wieku 50-64 lata, osoby długotrwale bezrobotne, osoby niepełnosprawne), przyniosła informację, że modyfikacje tych kryteriów w kolejnych latach realizacji PO KL nie wpłynęły znacząco na liczbę powstających przedsiębiorstw na przestrzeni lat 2008-2013.

Dokonana analiza kryteriów dostępu oraz kryteriów strategicznych, nakierowanych głównie na wsparcie grup defaworyzowanych (osoby w wieku 15-24 lata, osoby w wieku 50-64 lata, osoby długotrwale bezrobotne, osoby niepełnosprawne), przyniosła informację, że modyfikacje tych kryteriów w kolejnych latach realizacji PO KL wpływały na liczbę działalności gospodarczych zakładanych przez osoby zaliczające się do grup defaworyzowanych w kolejnych latach trwania programu. Przeprowadzona analiza pozwoliła stwierdzić, że wsparcie osób w wieku 15-24 lata było niemal równomiernie rozłożone przez wszystkie lata trwania programu – w latach 2009-2012 ponad 300 osób rocznie z tej grupy otrzymało środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej, natomiast w 2008 roku niespełna 200 osób należących do omawianej kategorii wiekowej otrzymała wsparcie. Należy odnotować, że w jednym z konkursów realizowanych w ramach Działania 6.2 w 2013 roku zostało zawarte kryterium dostępu ustalające udział w grupie docelowej co najmniej 25 % osób w wieku 15-30 lat, takie samo kryterium dostępu zastosowano w projekcie systemowym 6.1.3 w tym roku. Efektem zastosowania tak sformułowanych kryteriów dostępu może być największa w roku 2013 liczba osób do 25 roku życia, które otrzymały środki na założenie własnej działalności gospodarczej (416 osób)³².

Analizując kryteria dostępu oraz strategiczne poszczególnych konkursów można zauważyć, że w roku 2011 oraz 2012 zostały zrealizowane konkursy w ramach Działania 6.2, których kryteria dostępu dopuszczały udział tylko osób niepełnosprawnych. W roku 2011 nie odbiło się to wyraźnie na liczbie osób niepełnosprawnych, które otrzymały środki finansowe na rozpoczęcie działalności gospodarczej (35 osób), jednakże w 2012 roku liczba wspartych osób niepełnosprawnych wynosiła 111 udzielonych dotacji, co stanowiło najwyższą liczbę w okresie programowania 2007-2013. Dodatkowy wpływ na wysoką liczbę wspartych osób niepełnosprawnych w 2012 roku mogło również mieć kryterium dostępu zawarte w roku 2012 w Podziałaniu 6.1.3 - grupę docelową w projekcie stanowią osoby niepełnosprawne w co najmniej takim % w stosunku do uczestników projektu ogółem, jaki stanowią osoby niepełnosprawne zarejestrowane w PUP/MUP jako bezrobotne w stosunku do ogółu osób zarejestrowanych w PUP/MUP jako bezrobotne.³³

Największa liczba osób z terenów wiejskich (1085) została wsparta w 2010 roku. Analiza kryteriów strategicznych oraz dostępu pozwoliła stwierdzić, że w omawianym roku w konkursie Działania 6.2 zostało ustanowione kryterium strategiczne (o wadze 10 pkt.), które promowało projekty zapewniające minimum 30% udział osób z terenów wiejskich. Jednakże wysoka liczba wspartych osób z terenów wiejskich mogła być również spowodowana największą liczbą osób ogółem, które otrzymały środki na działalność gospodarczą w roku 2010 (2766 osób).³⁴

Analiza liczby osób długotrwale bezrobotnych, które otrzymały środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej na przestrzeni lat 2008-2013 wykazała wzrost tej liczby w roku 2010 – wsparte zostały 674 osoby należące do tej grupy. Odnotowany wzrost można powiązać z zastosowanym kryterium

³² Na podstawie Planu Działania dla Priorytetu VI PO KL na rok 2013 oraz rocznych sprawozdań z realizacji Priorytetów komponentu regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013.

³³ Na podstawie Planu Działania dla Priorytetu VI PO KL na rok 2012.

³⁴ Na podstawie sprawozdania z realizacji priorytetów komponentu regionalnego PO KL w woj. lubelskim za rok 2010.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

dostępu w ramach Poddziałania 6.1.3 brzmiącym: *Grupę docelową w projekcie stanowią w co najmniej 20 % osoby długotrwale bezrobotne zastosowanym w tym roku.*

W roku 2010 widoczny jest wzrost liczby osób w wieku 50-64 lata, które otrzymały środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej – 188 osób w tej kategorii wiekowej otrzymało wsparcie (w roku poprzednim było to tylko 111 uczestników projektów). Jako przyczynę tego wzrostu należy wskazać kryterium dostępu zastosowane w Poddziałaniu 6.1.3. - *grupę docelową w projekcie stanowią w co najmniej 5 % osoby w wieku 50 - 64 lata.* Oprócz tego należy mieć na uwadze, że w roku 2010 wsparta została największa liczba przedsiębiorców ogółem, co również może mieć wpływ na liczbę osób z kategorii wiekowej 50-64, które otrzymały wsparcie. W kolejnym, 2011 roku liczba osób z omawianej kategorii wiekowej, które otrzymały dotację na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej spadła do 93 beneficjentów, liczba ta zwiększyła się natomiast w ostatnich latach okresu programowania. W 2012 roku 175 osób powyżej 50 roku życia założyło własną działalność gospodarczą dzięki unijnemu wsparciu, natomiast w roku 2013 liczba ta zwiększyła się do 224 osób. W roku 2012 zastosowane zostało kryterium dostępu w ramach Poddziałania 6.1.3, które określało 25% udział osób w przedziale wiekowym 50 – 64 lata. Kryterium dostępu określające taki sam procentowy udział osób z omawianej grupy zostało zastosowane także w konkursie Działania 6.2. W 2013 roku, w którym została wsparta największa liczba osób w przedziale wiekowym 50 - 64 lata (224 osoby), zostało zastosowane takie samo kryterium dostępu w ramach Poddziałania 6.1.3 jak w roku poprzednim (25% uczestników projektu powyżej 50. roku życia). Znaczący wkład w liczbę wspartych osób z omawianego przedziału wiekowego wydaje się mieć także konkurs w ramach Działania 6.2 skierowany tylko do osób powyżej 50 roku życia - zastosowano kryterium brzmiące: *100% uczestników projektu stanowią osoby w wieku powyżej 50 roku życia.*³⁵

Przedmiotowa analiza w zakresie grup defaworyzowanych ogranicza się wyłącznie do Poddziałania 6.1.3 i Działania 6.2 PO KL, nie uwzględniając Poddziałania 8.1.2. Spowodowane jest to specyfiką Poddziałania 8.1.2, którego wskaźniki nie określają uczestnictwa osób z grup defaworyzowanych.

3.5.5. Skuteczność udzielonego wsparcia (deadweight effect)

Z punktu widzenia adekwatności interwencji publicznej zasadne jest zbadanie tzw. deadweight effect (efekt zdarzenia występującego niezależnie). Efekt ten występuje w sytuacji, w której ten sam cel (w tym wypadku założenie firmy przez uczestników projektu) zostałyby osiągnięty nawet w sytuacji, w której te osoby nie otrzymałyby wsparcia. Z wysokim efektem deadweight mielibyśmy zatem do czynienia w sytuacji, w której uczestnicy projektu założyliby firmy nawet bez otrzymania wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

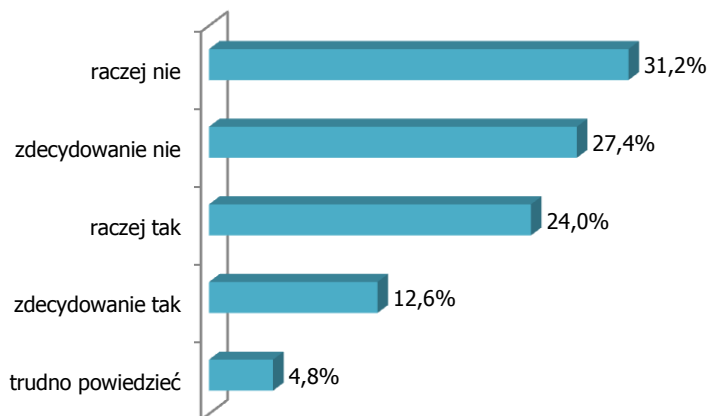
Pytanie o to, czy uczestnicy projektów założyliby działalność gospodarczą nawet także wtedy, gdyby nie otrzymali dotacji na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej zadano respondentom w badaniu CATI. Wyniki przedstawione zostały na poniższym wykresie:

³⁵ Na podstawie Planów Działania dla Priorytetu VI PO KL w latach 2008-2013 oraz rocznych sprawozdań z realizacji Priorytetów komponentu regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 35. Czy gdyby nie otrzymał(a) P. wsparcia w postaci dotacji, to czy mimo wszystko założył(a)by P. działalność gospodarczą?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Zdecydowana większość uczestników projektów (58,6%) nie zdecydowałaby się na rozpoczęcie działalności bez wsparcia finansowego. Trochę ponad 1/3 (36,6%) uczestników projektów, którzy otrzymali dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej, założyłoby ją także wtedy, gdyby jej nie otrzymała. Świadczy to o kluczowym znaczeniu dotacji jako instrumentu pobudzania działalności gospodarczej. Potwierdza to również wypowiedź uczestnika projektu konkursowego, z którym przeprowadzono TDI: *Na pewno bym próbowała, aczkolwiek byłoby to utrudnione. Na pewno nie zakupiłabym tak dobrego sprzętu, tak dobrej jakości, w takiej ilości.*

Występują istotne różnice w zakresie deadweight effect w przypadku kobiet i mężczyzn. Na założenie firmy nawet bez uzyskania wsparcia zdecydowałoby się aż 43,9% badanych mężczyzn i tylko 26,3% badanych kobiet. Udzielenie wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej miało zatem kluczowy wpływ na rozwój przedsiębiorczości w województwie lubelskim w szczególności w przypadku kobiet.

W odniesieniu do poszczególnych Poddziałań i Działania nie ma znaczących różnic w odpowiedziach respondentów. Uczestnicy projektów realizowanych w ramach Poddziałania 8.1.2 są nieznacznie bardziej przekonani, że bez wsparcia dotacyjnego nie założyliby działalności gospodarczej (68,8% dla Poddziałania 8.1.2 wobec 58% dla Działania 6.2 oraz 58,5% dla Poddziałania 6.1.3).

W kontekście rozważań na temat możliwości zastąpienia bezzwrotnych dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej zwrotnymi instrumentami finansowymi, za konieczne uznano zbadanie, czy uczestnicy projektów, którzy otrzymali dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej i równocześnie deklarują, że nie założyliby jej gdyby nie otrzymana dotacja, założyliby ją w sytuacji otrzymania wsparcia w postaci korzystnej pożyczki. Jest to oczywiście z punktu widzenia uczestnika projektu mniej korzystna forma wsparcia niż dotacja, jednak sytuacja korzystniejsza niż brak jakiegokolwiek wsparcia finansowego.

Odpowiedzi badanych zostały przedstawione na poniższym wykresie:

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 36. A czy gdyby zamiast dotacji otrzymał(a)by P. bardzo korzystną, nieoprocentowaną pożyczkę z długim okresem spłaty o takiej samej lub wyższej wysokości jak dotacja, to czy w tej sytuacji założył(a)by P. działalność gospodarczą?

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania CATI (uczestnicy projektów realizowanych w ramach 6.1.3 PO KL, 6.2 PO KL oraz 8.1.2 PO KL)

Struktura odpowiedzi jest podobna jak w przypadku pytania o założenia działalności gospodarczej bez dotacji. Ponad połowa respondentów (56%) nie zdecydowałaby się na założenie działalności gospodarczej, gdyby zamiast dotacji mieli uzyskać pożyczkę. Prawie 1/3 respondentów (29%) zdecydowałaby się na założenie firmy finansowane z pożyczki. Połowa z tej grupy (14,7%) uważa nawet, że z pożyczką założenie trwałoby tyle samo czasu bądź mogłoby odbyć się szybciej. Wynikać to może z długiej, w niektórych przypadkach, procedury otrzymania dotacji powiązanej z cyklem szkoleniowym. Pożyczka mogłaby wpłynąć także na opóźnienie uruchomienia działalności gospodarczej, myśli tak, 11,5% respondentów. Odsetek odpowiedzi wskazujących, że wzięcie pożyczki ograniczyłoby skalę działalności gospodarczej jest minimalny (2,8%).

Dane uzyskane w trakcie realizacji wywiadów CATI znajdują potwierdzenie w informacjach uzyskanych podczas zogniskowanych wywiadów grupowych: *dotacja autentycznie była takim dużym zastrzykiem dla mnie, (...) nie wiem w zasadzie, czy ja bym to otworzyła, czy by mi starczyło odwagi żeby zaciągnąć jakiś kredyt, czy pożyczkę.*

Występują drobne różnice pomiędzy odpowiedziami respondentów uczestniczących w projektach realizowanych w ramach różnych Poddziałania. Uczestnicy projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 nieznacznie częściej deklarują, iż z pożyczką, założenie działalności zajęłoby im tyle samo lub mniej czasu (18,1% Działanie 6.2 wobec 14,1% Poddziałanie 6.1.3 i 12,3% Poddziałanie 8.1.2). Może to być spowodowane po pierwsze długim cyklem przygotowującym w ramach Działania 6.2, wobec którego procedura uzyskania pożyczki może wydawać się mniej skomplikowana. Z drugiej strony może to wynikać z silniejszej motywacji do założenia firmy, w przypadku uczestników projektów realizowanych w ramach Działania 6.2 PO KL, gdzie konkurencja o środki finansowe jest znacznie większa niż w przypadku Poddziałania 6.1.3 PO KL, a udział we wsparciu szkoleniowo-doradczym wymaga wysiłku i nakładów czasowych ze strony uczestników projektów. Z drugiej strony uczestnicy

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

projektów realizowanych w ramach Poddziałania 8.1.2 są nieznacznie bardziej przekonani, że rozpoczęcie działalności gospodarczej z pożyczką zamiast dotacji byłoby dla nich niemożliwe (60,2% - 8.1.2 wobec 57,4% - 6.2 oraz 55,4% - 6.1.3).

Zaobserwować można nieznacznie większą skłonność do akceptacji pożyczki jako formy wsparcia w zastępstwie dotacji w przypadku mężczyzn (31,0%) niż w przypadku kobiet (26,9%).

Podsumowując, przedstawione wyniki badań pokazują, że w przypadku prawie 2/3 uczestników projektów założenie firmy nie byłoby możliwe bez uzyskania dotacji, w związku z czym deadweight effect uznać należy za umiarkowanie niski, w szczególności w przypadku kobiet.

Spółdzielnie socjalne

W przypadku spółdzielni socjalnych wsparcie dotacyjne jest jeszcze bardziej determinujące dla rozpoczęcia działalności niż w przypadku indywidualnych działalności gospodarczej. Spośród 8 przedstawicieli spółdzielni tylko 1 wskazał, iż w sytuacji nieotrzymania wsparcia rozważyłby założenie spółdzielni socjalnej. Żaden z przedstawicieli nie rozważyłby takiej możliwości w sytuacji zastąpienia dotacji przez pożyczkę.

Taka sytuacja może być spowodowana faktem, iż założyciele spółdzielni socjalnych rekrutują się z osób w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, dla których poniesienie nakładów finansowych koniecznych do rozpoczęcia działalności gospodarczej jest niemożliwe. Prowadzona przez spółdzielnie działalność odbywa się przede wszystkim w branżach wymagających z jednej strony niskich kompetencji do świadczenia pracy, z drugiej jednak dużych nakładów na sprzęt takich jak np. catering, usługi budowlane, usługi sprzątające itd.

Możliwe jest ponadto, iż główną motywacją do wyboru formy spółdzielni socjalnej jako formy działalności gospodarczej jest właśnie dostępne wsparcie finansowe. Działalność w formie spółdzielni socjalnej, szczególnie zakładanej przez osoby fizyczne, jest bardzo trudna ze względu m.in. na demokratyczne zarządzanie, ograniczenia w dystrybucji zysku czy też konieczność realizacji działań społecznych. Jest to forma prawna, która może być odpowiednia w odniesieniu do osób ideologicznie się z nią utożsamiających, jednak w przypadku osób z problemami w zakresie funkcjonowania społecznego i zawodowego może stanowić dodatkowe obciążenie.³⁶

3.6. Ocena i porównanie wsparcia w zakresie zakładania działalności gospodarczej w odniesieniu do projektów realizowanych w trybie konkursowym i systemowym, w tym identyfikacja potrzeb osób prowadzących firmy

3.6.1. Porównanie efektów wsparcia realizowanego w trybie konkursowym i systemowym

W niniejszym rozdziale syntetycznie porównano efekty wsparcia w zakresie zakładania działalności gospodarczej udzielanego w trybie systemowym oraz konkursowym. Efektywne porównanie wsparcia udzielanego w tych trybach możliwe jest poprzez porównanie wsparcia udzielanego w ramach Działania 6.2 PO KL (tryb konkursowy) z wsparciem udzielanym w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL

³⁶ Badanie Ewaluacyjne Pt. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL, współfinansowane przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, Warszawa, 2013, S. 77.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

(tryb systemowy). W przypadku Poddziałania 8.1.2 PO KL stosowany był zarówno tryb konkursowy, jak i systemowy. Z uwagi na zbyt małą liczebność uczestników projektów realizowanych w ramach tego Poddziałania w próbach badawczych (zaledwie 96 uczestników w ramach analizy wpisów do CEIDG oraz 80 uczestników w ramach badania CATI, z czego ok. 50% to uczestnicy projektów konkursowych, a 50% to uczestnicy projektu systemowego) porównanie dwóch trybów realizacji projektu w obrębie Poddziałania 8.1.2 mogłoby zafałszować wyniki badania. Zdecydowano się zatem na wykluczenie uczestników Poddziałania 8.1.2 z niniejszej analizy. Z analizy porównawczej wykluczone zostały również spółdzielnie socjalne, które wspierane były wyłącznie w trybie konkursowym w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL (oraz marginalnie w ramach Działania 6.2 PO KL).

Porównano efekty wsparcia osiągnięte w odniesieniu do uczestników projektów systemowych i konkursowych w 3 kluczowych aspektach:

1. trwałość przedsiębiorstw zakładanych przez uczestników projektów,
2. pozycja konkurencyjna firm zakładanych przez uczestników projektów,
3. wpływ firm założonych przez uczestników projektów na tworzenie pośrednich miejsc pracy.

Porównanie trwałości przedsiębiorstw założonych przez uczestników projektów konkursowych i systemowych

W momencie realizacji badania aktywnych było **45,4%** firm założonych przez uczestników projektów konkursowych (6.2 PO KL) oraz nieznacznie mniej (**42,6%**) firm założonych przez uczestników projektów systemowych (6.1.3 PO KL). Z odwrotną sytuacją mamy do czynienia w przypadku drugiego ze wskaźników trwałości zastosowanych w niniejszym badaniu tj. średniej liczby dni od momentu rozpoczęcia działalności gospodarczej do momentu zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej (w przypadku firm nieaktywnych) lub do momentu realizacji badania (w przypadku firm aktywnych). W przypadku uczestników projektów realizowanych w trybie konkursowym (6.2 PO KL) wartość tego wskaźnika wynosi **969 dni**, natomiast w przypadku projektów systemowych (6.1.3 PO KL) jest nieznacznie wyższa (**1008 dni**).

Tryb realizacji projektu nie ma zatem wpływu na trwałość firm założonych przez uczestników projektów.

Szczegółowe informacje na temat trwałości firm założonych przez uczestników projektów znajdują się w podrozdziale 3.5.1 niniejszego raportu.

Porównanie pozycji konkurencyjnej firm zakładanych przez uczestników projektów konkursowych i systemowych

Dokonano porównania firm założonych przez uczestników projektów konkursowych i systemowych w aspekcie 3 wskaźników konkurencyjności: zasięg rynku, na którym działa firma; przychody roczne; dochody roczne dla firm aktywnych w momencie realizacji badania.

Nie ma istotnych różnic pomiędzy zasięgiem rynku, na jakim działają firmy założone przez uczestników projektów realizowanych w trybie konkursowym i systemowym. **45,2%** firm założonych przez uczestników projektów konkursowych oraz **47,2%** firm założonych przez uczestników projektów systemowych działa wyłącznie na rynku lokalnym.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Nie zauważono również istotnych różnic w zakresie rocznych przychodów osiąganych przez firmy założone przez uczestników projektów konkursowych i systemowych. **64,5%** firm założonych przez uczestników projektów konkursowych oraz **61,0%** firm założonych przez uczestników projektów systemowych osiąga przychody roczne poniżej 50 tys. zł.

Nie ma również żadnych istotnych różnic jeśli chodzi o roczny dochód osiągany przez firmy założone przez uczestników projektów konkursowych i systemowych. **56,1%** uczestników projektów konkursowych oraz **57,6%** uczestników projektów systemowych osiąga dochody roczne poniżej 20 tys. zł.

Tryb realizacji projektu nie ma zatem wpływu na pozycję konkurencyjną firm założonych przez uczestników projektów.

Szczegółowe informacje na temat pozycji konkurencyjnej firm założonych przez uczestników projektów znajdują się w podrozdziale 3.4.1 niniejszego raportu.

Porównanie wpływu firm założonych przez uczestników projektów konkursowych i systemowych na tworzenie pośrednich miejsc pracy

Firmy zakładane przez uczestników projektów realizowanych w trybie konkursowym częściej zatrudniały pracowników (**45,2%**) niż firmy założone dzięki wsparciu udzielonemu w trybie systemowym (**35,4%**) – różnica wynosi 9,8 pkt. proc.

Podobnych różnic nie zauważamy już w kwestii liczby tworzonych w firmach miejsc pracy w czasie całego jej funkcjonowania. W przypadku firm utworzonych przez uczestników projektów konkursowych powstało średnio **1,88** miejsca pracy/firmę, natomiast w firmach założonych przez uczestników projektów realizowanych w trybie systemowym miejsc pracy powstało średnio nieznacznie więcej – średnio **2,1** miejsca pracy/firmę.

Pomiędzy firmami powstałymi w ramach projektów realizowanych w trybie konkursowym i systemowym nie ma również istotnych różnic w kwestii trwałości powstałych miejsc pracy. W firmach utworzonych w ramach projektów realizowanych w trybie konkursowym utrzymanych do dnia realizacji badania zostało średnio **0,87** miejsc pracy/firmę. W przypadku firm powstałych w ramach projektów realizowanych w trybie systemowym jest to średnio **1** miejsce pracy/firmę.

Dominującą formą zatrudnienia w obu grupach firm jest umowa cywilno-prawna (**38,5 %** - 6.2 PO KL, **38,6 %** - 6.1.3 PO KL).

Tryb realizacji projektu wpływa na częstotliwość zatrudniania oraz charakter formy prawnej zatrudniania pracowników. Częściej pracowników zatrudniały firmy utworzone w ramach Działania 6.2 PO KL realizowanego w trybie konkursowym niż firmy powstałe w ramach Poddziałania 6.1.3 (tryb systemowy). Tryb realizacji projektu nie wpływa w znaczący sposób na średnią liczbę powstałych w firmie miejsc pracy oraz ich trwałość.

Szczegółowe informacje na temat wpływu projektów na tworzenie pośrednich miejsc pracy znajdują się w podrozdziale 3.4.3 niniejszego raportu.

3.6.2. Identyfikacja potrzeb osób prowadzących firmy

W ramach badania ewaluacyjnego oceniono m.in. trafność wsparcia szkoleniowo-doradczego udzielonego uczestnikom projektów. Szczegółowa analiza w tym zakresie przedstawiona została

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

w rozdziale 3.2.1 niniejszego raportu. Oceny uczestników projektów dotyczące poszczególnych obszarów tematycznych wsparcia szkoleniowo-doradczego pozwalają wtórnie wnioskować na temat potrzeb firm (potrzeb przedsiębiorców).

Za najbardziej pomocne w prowadzeniu działalności gospodarczej tematy wsparcia uczestnicy projektów uznali kolejno sporządzanie biznesplanów, prowadzenie księgowości w przedsiębiorstwie oraz podstawy marketingu. Na podstawie tych informacji wyciągnąć można wniosek, że potrzeby przedsiębiorców dotyczą po pierwsze **obszaru związanego z zarządzaniem/administrowaniem przedsiębiorstwem, w szczególności zarządzaniem finansowym**. Sporządzanie biznesplanów posłużyć może nie tylko do pozyskania dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej, ale także kredytów i pożyczek na dalsze inwestycje przedsiębiorstwa. Z zarządzaniem finansowym przedsiębiorstwem bezpośrednio wiąże się także umiejętność prowadzenia księgowości. Drugi istotny obszar, w którym zgłaszają potrzeby osoby prowadzące firmy to **sprzedaż** produktów i usług, do której potrzebne są umiejętności z zakresu marketingu. Wniosek ten znajduje swoje potwierdzenie w wynikach badania dotyczących przyczyn zamknięcia działalności gospodarczej – jako najistotniejszą przyczyną przedsiębiorcy wskazywali na „brak klientów/odbiorców”. Wydaje się, że wzrost intensywności wsparcia w zakresie obszaru sprzedaży produktów i usług mógłby zwiększyć przeżywalność mikroprzedsiębiorstw.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

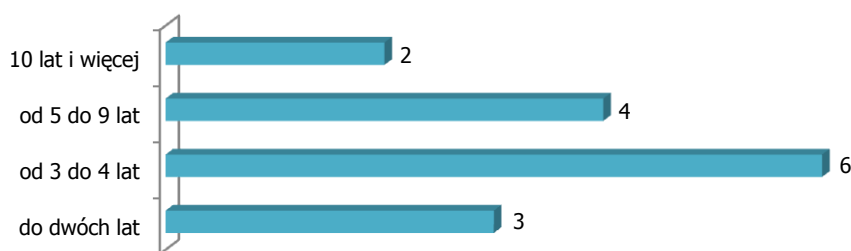
3.7. Ocena wpływu podjętych działań przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej na rzecz sektora ekonomii społecznej

Jednym z założeń niniejszego badania była ocena podjętych działań przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej na rzecz sektora ekonomii społecznej.

Poddziałanie 7.2.2 PO KL zakłada wspieranie utworzenia i funkcjonowania instytucji otoczenia ekonomii społecznej, które umożliwiają rozwój i funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej, poprzez świadczenie usług: prawnych, księgowych, marketingowych, doradztwa finansowego, budują partnerstwa lokalne oraz promują ekonomię społeczną³⁷.

W celu określenia zakresu podejmowanych działań OWES dotyczących tej kwestii, przeprowadzono 15 wywiadów telefonicznych CATI z placówkami tego rodzaju. Poniżej przedstawione zostały uzyskane wyniki.

Wykres 37. Długość działania badanych placówek OWES

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI

Wśród badanych placówek najwięcej (sześć instytucji) istnieje od 3 do 4 lat, cztery podmioty funkcjonują powyżej 5-ciu lat, natomiast dwie instytucje działają powyżej 10-ciu lat.

³⁷ Ekonomia społeczna w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki - opracowanie przygotowane przez Stałą Konferencję Ekonomii Społecznej (SKES), we współpracy z Ogólnopolską Federacją Organizacji Pozarządowych oraz w porozumieniu z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego, s. 18.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 38. Rodzaje działań podjętych przez OWES na rzecz wsparcia sektora ekonomii społecznej w województwie lubelskim w ramach projektu poddziałania 7.2.2 PO KL

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI. Pytanie wielokrotnego wyboru - możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi.

Zgodnie z wyżej przedstawionymi wynikami, najczęstszym rodzajem działań podejmowanym przez placówki OWES na rzecz wsparcia sektora ekonomii społecznej w województwie lubelskim są usługi szkoleniowe oraz doradcze (odpowiednio 14 i 13 instytucji świadczy usługi z tego zakresu). Szczegółowy zakres tych działań zaprezentowany został w dalszej części rozdziału. Przeprowadzona analiza desk research potwierdziła pozyskane informacje – największe rozpowszechnienie usług doradczych i szkoleniowych wśród lubelskich placówek OWES.³⁸

Działania promujące ekonomię społeczną oraz zatrudnienie w tym sektorze świadczone są przez 5 ankietowanych placówek, OWES zapewniają takie działania jak: promocja zakładania spółdzielni socjalnych (w tym wydruk i rozmieszczenie ulotek na terenie powiatu), publikacje, tablice informacyjne, ogłoszenia, gadzety promocyjne, poradnik "krok po kroku", film na temat projektu oraz seminaria.

Opierając się na danych uzyskanych w trakcie wywiadów telefonicznych CATI, 4 podmioty realizują działania mające na celu rozwój partnerstwa lokalnego - wsparcie to dotyczyło w trzech przypadkach aktywizację lokalnej społeczności, natomiast dwa Ośrodki Wspierania Ekonomii Społecznej w ramach tego działania wspierają tworzenie partnerstw organizacji pozarządowych i międzysektorowych.

Stosunkowo niewiele ankietowanych podmiotów świadczy usługi księgowe oraz marketingowe – odpowiednio 2 oraz 1 ośrodek wspierania przedsiębiorczości świadczy usługi z tego zakresu. Ankietowani przedstawiciele placówek OWES w dwóch przypadkach wskazali odpowiedź wskazującą na działania inne od wyżej wymienionych, które przedstawili w pytaniu otwartym, umożliwiającym swobodną wypowiedź. Zgodnie z uzyskanymi danymi dwie instytucje realizują wizyty studyjne, animacje, pojawiła się także odpowiedź wskazująca na opracowanie 4 innowacyjnych rozwiązań modelu interwencji socjalnej skierowanych do zagrożonej młodzieży.

³⁸ Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim, badanie zlecone przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Wykonawca: BD Center, 2012, s.75.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Przedstawiciele placówek OWES, które realizują usługi doradcze, zostali zapytani o zakres tematyczny świadczonych usług, wyniki zostały przedstawione na poniższym wykresie.

Wykres 39. Zakres tematyczny świadczonego doradztwa na rzecz podmiotów ekonomii społecznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI. Pytanie wielokrotnego wyboru - możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi.

Spośród 13 placówek OWES, które realizują wsparcie doradcze, najwięcej świadczy usługi dotyczące doradztwa prawnego oraz rachunkowości i księgowości – odpowiednio 10 i 9 placówek świadczy usługi doradcze dotyczące tych zakresów tematycznych. Niewiele mniej podmiotów udziela pomocy podmiotom ekonomii społecznej w postaci doradztwa marketingowego – 8 placówek. Przedstawicielom ankietowanych placówek OWES, które świadczą usługi doradcze, zostało zadane również pytanie dotyczące ilości godzin doradztwa świadczonego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej. Wymiar czasowy udzielanego doradztwa przez trzy ankietowane podmioty sięga od 100 do 250 godzin, w przypadku dwóch instytucji udzielane wsparcie doradcze w ramach projektu przekracza 800 godzin. Jeden respondent wskazał, że wymiar godzinowy świadczonych usług doradczych jest dopasowywany do indywidualnych potrzeb uczestników doradztwa. Zaznaczyć należy, że podczas wywiadów telefonicznych znaczna część respondentów nie potrafiła określić wymiaru godzinowego udzielonego doradztwa w ramach wsparcia ekonomii społecznej.

Wykres 40. Zakres tematyczny świadczonego wsparcia szkoleniowego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI. Pytanie wielokrotnego wyboru - możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi.

Zgodnie z wyżej przytoczonymi danymi, 14 placówek OWES świadczy usługi szkoleniowe. Najwięcej ośrodków wspierania ekonomii społecznej z tej grupy świadczy usługi szkoleniowe dotyczące

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

przedsiębiorczości – 9 podmiotów. Pośród innych odpowiedzi przedstawiciele badanych podmiotów wskazali, że ich instytucje świadczą szkolenia społeczne, psychologiczne, dotyczące zarządzania personelem, komunikacji interpersonalnej, zarządzania projektami oraz pozyskiwania środków finansowych przez podmioty ekonomii społecznej.

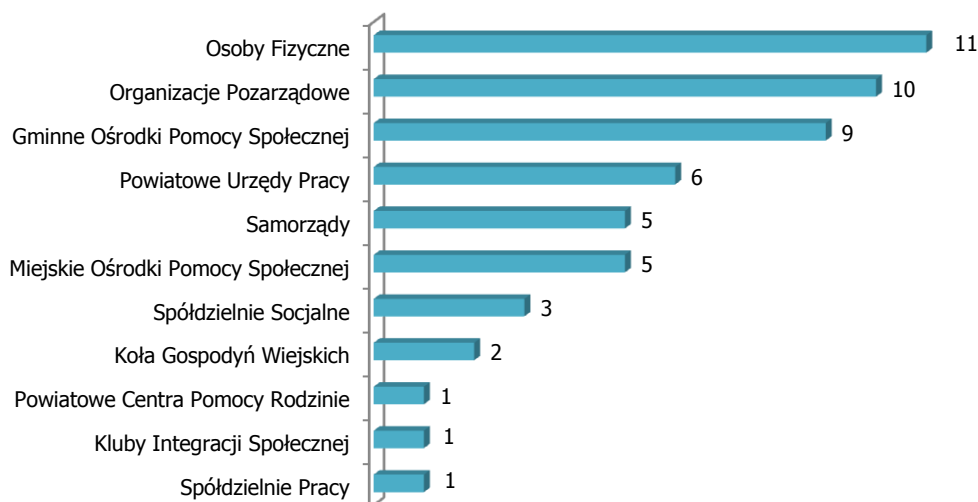
Spośród ankietowanych 14 placówek świadczących usługi szkoleniowe, najwięcej z nich (5 instytucji) udziela wsparcia tego rodzaju wymiarze od 301 do 400 godzin na rzecz podmiotów ekonomii społecznej. Tylko jeden badany podmiot świadczy usługi szkoleniowe w wymiarze czasowym przekraczającym 1000 godzin, natomiast w przypadku trzech placówek nie przekracza on 100 godzin wsparcia szkoleniowego.

Zdecydowana większość ankietowanych placówek OWES deklaruje duże zainteresowanie wsparciem świadczonym na rzecz podmiotów ekonomii społecznej – aż 9 ankietowanych reprezentantów OWES wskazało taką odpowiedź, natomiast 6 respondentów stwierdziło, że zainteresowanie usługami ich instytucji jest *bardzo duże*. Jedynie jeden respondent wskazał, że zainteresowanie usługami jego instytucji jest małe..

Przedstawione informacje są bardzo istotne z punktu widzenia niniejszego badania – duże zainteresowanie oferowanymi przez OWES usługami wskazuje na to, że ich oferta jest adekwatna dla podmiotów ekonomii społecznej.

Przeprowadzony desk research pozwolił stwierdzić, że najtrudniejszymi grupami wsparcia dla OWES są spółdzielnie socjalne oraz osoby chcące założyć PES. Przyczyną wydaje się być nieadekwatność formy spółdzielni socjalnych do oferowanego wsparcia.³⁹ Autorzy raportu *Badanie ewaluacyjne pt. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL* przedstawiając te wyniki powołują się na przeprowadzone badanie zarówno z podmiotami OWES jak i przedstawicielami PES.

Wykres 42. Podmioty/osoby korzystające ze wsparcia OWES (N=15)

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI.

³⁹ Badanie ewaluacyjne pt. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL, Coffey International Development na zlecenie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, listopad 2013.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Zgodnie z pozyskanymi w toku realizacji wywiadów CATI informacjami, najczęściej z usług placówek OWES korzystają osoby fizyczne, organizacje pozarządowe oraz Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej (odpowiednio - 11, 10 oraz 9 placówek). Pośród klientów 6. ośrodków wspierania ekonomii społecznej znalazły się Powiatowe Urzędy Pracy, natomiast 5 placówek wskazało, że do podmiotów na rzecz których świadczą swe usługi należą samorządy oraz Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej.

Przedstawiciele placówek OWES zostali zapytani, czy ich instytucje prowadzą monitoring skuteczności udzielonego wsparcia na rzecz podmiotów ekonomii społecznej.

Zdecydowana większość badanych placówek OWES (10 podmiotów) prowadzi monitoring skuteczności wsparcia świadczonego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej – jest to pozytywna informacja z punktu widzenia niniejszego badania, gdyż prowadzenie monitoringu pozwala ocenić, które ze świadczonych działań cechują się większą skutecznością oraz dopasowywać ofertę pomocy do potrzeb klientów instytucji.

W ramach monitoringu własnych działań placówki OWES podejmują takie działania jak:

- przeprowadzanie ankiet ewaluacyjnych,
- organizowanie spotkań sprawozdawczych,
- sprawozdania z realizacji i wyników,
- bieżąca współpraca i kontakt po zakończeniu projektu.

Ankietowani przedstawiciele ośrodków wspierania ekonomii społecznej zostali zapytani o to, jakich ich zdaniem usług na rzecz podmiotów ekonomii społecznej zabrakło w ofertach OWES w perspektywie finansowej 2007-2013. Najczęściej pojawiającą się odpowiedzią na tak sformułowane pytanie było wskazanie braku specjalistycznego doradztwa indywidualnego, dopasowanego do potrzeb klientów - spośród ankietowanych ośrodków cztery dostrzegają taką potrzebę. Pojedyncze wskazania otrzymały odpowiedzi dotyczące działań promocyjnych, specjalistycznych szkoleń oraz konieczności monitoringu i kontynuacji wsparcia. Dwie badane placówki uznały, że w perspektywie finansowej 2007-2013 nie zabrakło wsparcia żadnego rodzaju na rzecz podmiotów ekonomii społecznej, natomiast 6 przedstawicieli OWES nie potrafiło udzielić odpowiedzi na tak sformułowane pytanie.

Zgodnie z pozyskanymi informacjami, zdecydowana większość badanych placówek OWES jest zainteresowana pełnieniem tej funkcji w perspektywie finansowej 2014-2020 – 12 podmiotów wskazało pozytywną odpowiedź na tak postawione pytanie z czego aż 10 jest zdecydowanie przekonana, aby pełnić tę funkcję w kolejnych latach. Warto odnotować, że nie pojawiła się żadna odpowiedź negatywna, 3. respondentów nie potrafiło określić swojego zdania w tej kwestii.

Respondenci w badaniu telefonicznym CATI zostali zapytani również o to, jakie usługi na rzecz lubelskich PES (i ich otoczenia instytucjonalnego/społecznego/rynkowego) należy podjąć ich zdaniem w perspektywie finansowej 2014 – 2020. Ponownie wskazania dotyczyły najczęściej doradztwa – zdaniem ankietowanych przedstawicieli ośrodków należy świadczyć specjalistyczne doradztwo psychologiczne, nastawione na aktywizację zawodową. Świadczone usługi doradcze powinny także nabrać bardziej spersonalizowanej formy, jeden z respondentów wspominał o *bezpośrednim wyjściu doradców* do klientów. Usługi doradcze powinny nabrać także zdaniem ankietowanych osób wyżej jakości, by móc efektywnie wspierać klientów placówek OWES. Aspektem podkreślanym przez respondentów są też kwestie finansowe – zgodnie z pozyskanymi informacjami, placówki OWES powinny świadczyć wsparcie finansowe na rzecz podmiotów ekonomii społecznej. Dwoje

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

respondentów dostrzega dalszą potrzebę świadczenia usług dotyczących działań promocyjnych powstałych podmiotów, obejmujących otwartą debatę oraz promocję projektów. Pozostałe wypowiedzi dotyczyły takich kwestii, jak: kontynuacja wsparcia i monitoring działań, świadczenie usług księgowych, marketingowych i prawnych.

Podsumowanie

Zdecydowana większość ankietowanych placówek OWES deklaruje duże zainteresowanie wsparciem udzielanym na rzecz podmiotów ekonomii społecznej – może to świadczyć o dopasowaniu do potrzeb podmiotów ekonomii społecznej, na rzecz których skierowane są działania. Warto zauważyć, że większość badanych OWES prowadzi monitoring udzielonego wsparcia, co pozwala ocenić, które z świadczonych usług są bardziej skuteczne oraz dopasowywać ofertę pomocy do potrzeb PES.

Najczęstszym rodzajem działań podejmowanym przez placówki OWES na rzecz wsparcia sektora ekonomii społecznej w województwie lubelskim są usługi szkoleniowe oraz doradcze. Usługi doradcze najczęściej dotyczą kwestii prawnych oraz rachunkowości i księgowości, natomiast szkoleniowe - przedsiębiorczości oraz marketingu. Usługi szkoleniowe na rzecz podmiotów ekonomii społecznej najczęściej w badanych instytucjach świadczone były w wymiarze od 301 do 400 godzin.

Najczęściej z usług placówek OWES korzystają osoby fizyczne, organizacje pozarządowe oraz Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej. Zdecydowana większość badanych placówek OWES jest zainteresowana pełnieniem tej funkcji w perspektywie finansowej 2014-2020. Zdaniem ankietowanych przedstawicieli ośrodków w perspektywie finansowej 2014-2020 należy zwiększyć specjalizację doradztwa, dopasować je do indywidualnych potrzeb PES. Określenie głównych potrzeb spółdzielni socjalnych i głównych barier stojących na drodze ich rozwoju, w tym identyfikacja potrzeb osób prowadzących spółdzielnie socjalne

Jednym z celów badania było określenie głównych potrzeb spółdzielni specjalnych i ich członków oraz barier stojących na drodze ich rozwoju. Kwestie te zostały poruszone w toku zogniskowanych wywiadów grupowych z przedstawicielami spółdzielni socjalnych i częściowo także w ramach badania ankietowego techniką CATI.

Na wstępie zaznaczyć należy, że zdiagnozowane obszary problemowe i potrzeby różnią się w zależności od okoliczności powstania spółdzielni socjalnej (w tym jej lokalizacji), jak i osób je tworzących. Jak wskazano wcześniej, zogniskowane wywiady grupowe zrealizowane zostały z grupami przedstawicieli spółdzielni socjalnych o odmiennych doświadczeniach, a przede wszystkim – o odmiennym statusie w momencie przystąpienia projektu.

W przypadku spółdzielni tworzonych przez osoby młode, wprawdzie bezrobotne, ale takie, których nie dotyczą dodatkowe problemy znacząco utrudniające wejście czy powrót na rynek pracy (w tym bezdomność, uzależnienie, fakt opuszczenia zakładu karnego itp.), zdiagnozowane trudności i potrzeby zdają się w niewielkim stopniu wpływać na funkcjonowanie spółdzielni. Podstawową potrzebą, identyfikowaną przez takie spółdzielnie, jest pomoc w obszarze finansowania, jednak bardziej niż kolejnego „zastrzyku gotówki” oczekują one wsparcia informacyjnego dotyczącego możliwości pozyskania środków na działalność czy możliwości nabycia umiejętności pisania projektów, w ramach których można by takie środki otrzymać: *...skończył się okres finansowania naszej spółdzielni, więc musimy same sobie teraz ze wszystkim poradzić, więc dopiero teraz stajemy na nogi. No, na pewno takie wsparcie, jak pozyskiwać środki, na przykład na pewno bardzo byśmy się chciały nauczyć pisać*

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

projekty.⁴⁰ Kolejną potrzebą, którą diagnozują przedstawiciele takich spółdzielni, jest potrzeba szkoleń dla pracowników: oczywiście szkolenia, bo [...] jest to wiadome, że taka początkująca firma, przedsiębiorstwo, nie ma jeszcze takich pieniędzy, takich zasobów, żeby po prostu wysłać pracownika na szkolenie, więc jak najbardziej takie może doradztwo, takie szkolenia, typowo pod profil działalności spółdzielni.⁴¹

Jeśli chodzi o trudności, które uniemożliwiają funkcjonowanie ww. spółdzielni, ich przedstawiciele wskazali, że *nie ma takich problemów*, zdradzając przy okazji czynniki sukcesu spółdzielni: *wszystko zależy od podejścia osób, które pracują w spółdzielni. (...) po prostu jak się chce, to się ma, jak się chce, to się robi, bardzo ważna jest motywacja, bardzo ważna i determinacja*. Podstawową przyczyną dobrego funkcjonowania spółdzielni są *ludzie, przede wszystkim, bo spółdzielnie tworzą ludzie i najważniejsi są ludzie. I ja to wszędzie i wszystkim będę powtarzać, bardzo ważne są osoby, które ze sobą współpracują, ważne jest też zaufanie. (...) najważniejsza jest rozmowa. No i mówię, najważniejsi są ludzie. (...) Ci, którzy tworzą firmę. A jeśli mamy takie podejście do tego, że to nie jest nasza firma, tylko moja i każdy, jak tak będzie myślał, no to nie ma innej opcji, że to nie odniesie w przyszłości jakiegось większego sukcesu.⁴²*

Jako istotną kwestię, wpływającą na sukces ww. spółdzielni, wskazano również dobrą współpracę z samorządem lokalnym, która znacząco wpływa na społeczny odbiór prowadzonej działalności. Jak bardzo kwestia ta jest ważna, pokazują wskazania drugiej grupy spółdzielni socjalnych, objętych badaniem fokusowym. Spółdzielnie te tworzone i prowadzone są przez osoby, które oprócz długotrwałego bezrobocia, dotknięte są innymi problemami, utrudniającymi im odnalezienie się na rynku pracy: bezdomnością czy uzależnieniem. Przedstawiciele tych spółdzielni wskazali, że *ważnym czynnikiem są instytucje państwowe albo lokalne, bo bez tego to spółdzielnia praktycznie nie będzie istniała⁴³*, podkreślając jednocześnie własne – negatywne – doświadczenia w tym zakresie. Zdaniem przedstawicieli spółdzielni brak wsparcia (promocji działalności, współpracy, korzystania z usług) ze strony władz lokalnych blokuje działania spółdzielni – mimo posiadanego sprzętu i chęci do pracy nie są w stanie zdobyć zleceń, co wynika właśnie m.in. z pewnego oporu przed współpracą ze strony władz, a tym bardziej ze strony „zwykłych” zleceniodawców. Problemy te jednak nie są jednostkowe i nie dotyczą tylko województwa lubelskiego. Jak pokazują dane zastane⁴⁴, do najczęściej wskazywanych zewnętrznych problemów związanych z funkcjonowaniem spółdzielni socjalnych zalicza się: brak zrozumienia i zainteresowania spółdzielczością socjalną wśród przedstawicieli władz samorządowych, jak również trudności z pozyskaniem zleceń na rynku komercyjnym oraz zadań zleconych przez administrację publiczną brak rozpoznania rynku potencjalnych wykonawców, obawy związane z zastosowaniem nowych rozwiązań czy wyższą ceną i gorszą jakością realizacji zamówienia ze strony potencjalnych klientów,⁴⁵ oraz problemy związane ze sprawnym zarządzaniem personelem oraz instytucją⁴⁶. Na podobne trudności wskazują także wyniki ogólnopolskiego badania dotyczącego

⁴⁰ Na podstawie FGI z przedstawicielami spółdzielni socjalnych.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za okres 2010 – 2011 r., sierpień 2012.

⁴⁵ Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubelskim na lata 2013-2020, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, s. 75.

⁴⁶ Ewaluacja projektów dotyczących wsparcia ekonomii społecznej, badanie ewaluacyjne zlecone przez Wojewódzki Urząd Pracy w Szczecinie, Wykonawca Coffey International Development Sp. z o.o, s. 78.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

ekonomii społecznej⁴⁷: jedną z istotnych barier rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, w tym spółdzielni socjalnych, jest raczej brak zainteresowania i popytu ze strony samorządu, przy czym – co ciekawe – mniejsze wsparcie samorządu dotyczy raczej większych miast, natomiast w miasteczkach oraz na wsiach przekonanie przedstawicieli władz do ekonomii społecznej jest łatwiejsze (co potwierdzają także wskazane wcześniej dane pochodzące z wywiadów fokusowych zrealizowanych w ramach niniejszego badania). W związku z taką diagnozą, pożądanym byłoby stymulowanie zaangażowania władz lokalnych w promowanie działalności spółdzielni socjalnych funkcjonujących na podlegającym im obszarze, właśnie poprzez korzystanie z oferowanych przez nie usług. Jest to tym bardziej istotne, że spółdzielnie socjalne często prowadzą działalność stosunkowo najprostszą, np. usługi odśnieżania, sprzątania czy utrzymania zieleni, a konieczność wykonania tego typu prac (a więc i ich zlecenia podmiotom zewnętrznym) zawsze istnieje na terenie miast i gmin. Jak podkreślali przedstawiciele spółdzielni socjalnych, takie wsparcie jest nie tylko dobre dla nich samych, ale i dla miasta/gminy: *przecież wiadomo, jak ileś tam osób znajdzie zatrudnienie i będzie miało pracę to i miasto na tym skorzysta*.⁴⁸ Propagowanie działalności spółdzielczej poprzez dawanie „przykładu z góry” ma znaczenie także na innym poziomie: poprzez zdobywanie kolejnych zleceń spółdzielnia zdobywa doświadczenie, bez którego *podmioty ekonomii społecznej nie mają szans* zaistnieć na konkurencyjnym rynku. Dodatkowym, diagnozowanym tutaj problemem, jest znikome – zdaniem spółdzielców – stosowanie klauzul społecznych w postępowaniach o udzielenie zamówień publicznych (wynikające z braku jasnej wykładni ich stosowania), co niejednokrotnie uniemożliwia spółdzielniom socjalnym wygranie przetargu (ze względu na niską konkurencyjność w stosunku do innych oferentów). Zgodnie z raportem „Ocena barier i luk prawnych w kontekście efektywnej realizacji wsparcia w ramach EFS”, uregulowanie kwestii zamówień publicznych, w tym zwłaszcza klauzul społecznych, może stanowić wsparcie dla rozwoju ekonomii społecznej, w tym także dla spółdzielni socjalnych.⁴⁹

Jak wskazują wyniki przytaczanego badania ewaluacyjnego⁵⁰, stan taki wynika z całej niskiej wiedzy przedstawicieli samorządu o specyfice ekonomii społecznej, potencjale tego sektora dla rozwoju lokalnego i zaspokajania potrzeb społeczności lokalnej, co wiąże się właśnie m.in. z niskim poziomem wykorzystania klauzul społecznych czy zbyt wysokimi progami kapitału wymaganego w przetargach. Rezultatem tego są częste sytuacje, w których spółdzielnie socjalne – mimo że prowadzą działalność, na którą jest zapotrzebowanie i mają wysokie kompetencje w danym zakresie – nie są w stanie spełnić warunków przystąpienia do postępowania przetargowego.

Kolejną istotną potrzebą wskazywaną przez przedstawicieli drugiej grupy spółdzielni socjalnych i jednocześnie barierą, która utrudnia prowadzenie i rozwój działalności, jest kwestia finansowa. Spółdzielniom brakuje środków na zakup dodatkowego sprzętu, niezbędnego do realizacji oferowanych usług, a także środków na opłacenie prawnika czy księgowej. Mimo szkoleń i doradztwa oferowanych w ramach projektów, w których uczestniczyły osoby współprowadzące spółdzielnie socjalne, nie są one w stanie same poradzić sobie z zawiłościami kwestii podatkowych, prawnych czy rozliczeniowych (nie jest to jednak zaskakujące, biorąc pod uwagę, że zarówno szkolenia, jak i doradztwo mają na celu raczej przekazanie uczestnikom projektów jedynie najbardziej podstawowej wiedzy w ww. obszarach, nie zaś przygotowanie ich do samodzielnego prowadzenia np. księgowości).

⁴⁷ Badanie ewaluacyjne pt. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL, współfinansowane przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, Warszawa, 2013, s. 98-99.

⁴⁸ Na podstawie FGI z przedstawicielami spółdzielni socjalnych.

⁴⁹ Ocena barier i luk prawnych w kontekście efektywnej realizacji wsparcia w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Coffey International Development, s. 47.

⁵⁰ Badanie ewaluacyjne pn. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej..., op.cit., s. 99.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Jeden z uczestników FGI zasugerował nawet, by w miejsce szkoleń i doradztwa, mało w jego przekonaniu skutecznych, przeznaczyć środki na zatrudnienie konkretnej osoby (prawnika czy księgowej) w tworzonej spółdzielni: *uwazam, że gdyby w miejsce tych szkoleń, tej dużej ilości szkoleń, tego natłoku informacji, zamiast tych szkoleń były – to są koszty ogromne – (...) te pieniądze zostały przeznaczone na konkretną osobę księgową, żeby można było zapłacić księgowemu, żeby radca prawny z tego mógł być opłacony.*⁵¹

Potrzeba zatrudnienia czy opłacenia pomocy zewnętrznej w postaci księgowej czy prawnika wskazywana była również przez lubelskie spółdzielnie socjalne, uczestniczące w „Badaniu kondycji podmiotów ekonomii społecznej”⁵², jednak jako podstawową potrzebę podmioty wskazywały szkolenia dla uczestników spółdzielni z zakresu marketingu oraz zarządzania przedsiębiorstwem społecznym, jak również szkolenia zawodowe.⁵³ Tymi ostatnimi jak najbardziej zainteresowani są także uczestnicy badań fokusowych w niniejszej ewaluacji – ich zdaniem są one istotniejsze niż szkolenia ogólne: *owszem, jak najmniej godzin na szkolenia ogólne, a jak najwięcej szkoleń zawodowych, konkretnych szkoleń zawodowych, żeby człowiek kończący szkolenie miał uprawnienia do czegoś*⁵⁴.

Podsumowując, do najistotniejszych potrzeb spółdzielni socjalnych zaliczyć należy:

- potrzeby finansowe (zarówno dodatkowe środki na działalność, w tym na zaspokojenie potrzeb inwestycyjnych), jak i potrzeby informacyjne w zakresie pozyskania dofinansowania),
- potrzeba wypromowania ich działalności w społeczności lokalnej przy silnym udziale władz lokalnych, które powinny być kluczowym podmiotem zaangażowanym w ten proces.

Jak wskazano wcześniej, potrzeby te i wynikające z braku ich zaspokojenia trudności w funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych, są charakterystyczne dla całego kraju. Konieczne w związku z tym byłoby podjęcie działań o charakterze systemowym, które przyczyniłyby się do zmiany postrzegania spółdzielczości socjalnej w społeczeństwie, jak również ułatwiłyby podmiotom ekonomii społecznej stanie się konkurencyjnymi na rynku. W proces ten niewątpliwie muszą być zaangażowane samorządy lokalne i regionalne. Jak wskazano w cytowanym wcześniej raporcie z badania sektora ekonomii społecznej⁵⁵, wsparcie ze strony przedstawicieli władz może mieć różne formy, w tym m.in.:

- zlecenie wykonania usługi bądź dostarczenia towaru zgodnie z procedurami określonymi w ustawie PZP z możliwością wykorzystania klauzul społecznych,
- promocja idei ekonomii społecznej.

3.8. Ocena potrzeb ośrodków wspierających ekonomię społeczną w zakresie wsparcia merytorycznego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej

Głównym instrumentem zapewniania wsparcia dla OWES są powołanie do tego celu centra ekonomii społecznej – instytucje ponadregionalnych, świadczących wsparcie merytoryczne dla OWES. CES miały

⁵¹ Ibidem.

⁵² Badanie kondycji podmiotów ekonomii społecznej: spółdzielnie socjalnych, spółek non-profit, centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej funkcjonujących na terenie województwa lubelskiego, Puszczykowo-Szczecin 2013, s. 55, 60.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Na podstawie FGI z przedstawicielami spółdzielni socjalnych.

⁵⁵ Badanie ewaluacyjne pn. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej..., op.cit., s. 99.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

świadczą bezpłatne i kompleksowe usługi na rzecz infrastruktury wsparcia PES.⁵⁶ W ramach wywiadów telefonicznych CATI został zbadany stopień korzystania OWES z pomocy Centrów Ekonomii Społecznej.

Wyniki badania wydają się być zaskakujące – jedynie 4. przedstawiciele ośrodków wspierania ekonomii społecznej stwierdziło, że ich placówka korzystała z pomocy tego rodzaju. Wśród przyczyn takiej struktury odpowiedzi można szukać braku świadomości respondentów dotyczących źródeł pomocy otrzymywanej przez OWES - tego, że dany podmiot udziela pomocy w ramach pełnienia funkcji Centrum Ekonomii Społecznej.

W celu zapewnienia wsparcia merytorycznego placówkom OWES, do systemu wprowadzono Centra Ekonomii Społecznej, jednakże zgodnie z informacjami przedstawionymi w raporcie *Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL* poprzez brak szczegółowego określenia zasad działania ośrodków CES, niektóre podmioty tego rodzaju świadczyły jednocześnie funkcję OWES, co z kolei prowadziło do konfliktu interesów.⁵⁷

Na brak większego zainteresowania OWES wsparciem CES wskazują także wyniki przeprowadzonego desk research – autorzy raportu *Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL* wskazują na *brak kompleksowości wsparcia CES - OWES najczęściej korzystały ze spotkań sieciujących z innymi ośrodkami, szkoleń i doradztwa oraz publikacji wydawanych przez CES*. Ankietowane podmioty w ramach wywiadów telefonicznych CATI przeprowadzonych na potrzeby niniejszego badania wskazały, że korzystały z usług CES dotyczących promocji i informacji oraz usług szkoleniowych, co potwierdza model najczęściej wykorzystywanych usług przez OWES przedstawiony przez Coffey International Development we wspomnianym raporcie.⁵⁸

Analizując potrzeby OWES w zakresie wsparcia merytorycznego, na podstawie danych uzyskanych z desk research można stwierdzić, że Ośrodki Wspierania Ekonomii Społecznej potrzebują kontynuacji wsparcia szkoleniowo-doradczego, jednakże wsparcie to powinno być świadczone zgodnie z potrzebami zgłaszanymi przez OWES. Placówki tego rodzaju cechują się dużym zróżnicowaniem, co powoduje potrzebę indywidualnego podejścia do każdego przypadku.⁵⁹ Badanie CATI z przedstawicielami OWES wskazało także na potrzebę bezpośredniego kontaktu pomiędzy CES a OWES podczas realizacji usług wsparcia.

Dane pochodzące z desk research informują również o dużym znaczeniu charakteru relacji pomiędzy CES a OWES. Duże znaczenie ma zachowanie partnerskich relacji, wsłuchiwanie się w potrzeby odbiorców wsparcia oraz udzielenie adekwatnej pomocy. Jednakże dla OWES najbardziej potrzebne wsparcie dotyczy podnoszenia kompetencji kadry ośrodków. Zgodnie z pozyskanymi informacjami, mniejsze jest zapotrzebowanie na spotkania sieciujące oraz rozwiązania na rzecz budowania partnerstw lokalnych.⁶⁰

Podsumowując, niewątpliwie istnieje zapotrzebowanie na wsparcie OWES, jednakże obecnie stosowane narzędzia nie spotkały się z oczekiwanym zainteresowaniem omawianych ośrodków. Wśród

⁵⁶ Badanie ewaluacyjne pt. *Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej udzielonego ze środków EFS w ramach PO KL*, Coffey International Development na zlecenie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, listopad 2013

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać niesprawnego funkcjonowania modelu CES, uwarunkowań regionalnych oraz jakości usług świadczonych na rzecz OWES.⁶¹

3.9. Propozycje działań i modyfikacji podejmowanych w celu modelowania i optymalizacji efektów wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości w regionie

3.9.1. Wsparcie przedsiębiorczości

Jak wskazują wyniki badania, kompleksowość wsparcia (szkolenia, doradztwo, dotacja) nie przekłada się w znaczący sposób na rezultaty interwencji. Firmy powstałe w ramach projektów z Poddziałania 6.1.3 (których uczestnicy otrzymali jedynie środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej) cechują się w nieznacznie niższym stopniu trwałości (wskaźnik trwałości firm w momencie realizacji badania: 42,6%) niż firmy powstałe w ramach Działania 6.2 (45,4%) ale za to wyższym niż w ramach Poddziałania 8.1.2 (35,7%). Rozważając efektywność projektów, zwrócić należy uwagę, że projekty realizowane w ramach Działania 6.2 i Poddziałania 8.1.2 są (przeliczając na 1 osobę – uczestnika projektu) kilkukrotnie droższe w realizacji niż projekty w ramach Poddziałania 6.1.3, w których uczestnikom przekazywane jest jedynie wsparcie pieniężne. Jakkolwiek wsparcie szkoleniowo-doradcze przez uczestników projektów oceniane jest pozytywnie, to nie przekłada się ono realnie na trwałość i skuteczność udzielonego wsparcia. O sukcesie firmy lub jego braku tak naprawdę decydują inne czynniki: indywidualny talent, pracowitość, fachowość branżowa czy determinacja. Ponadto, fakt uzyskania wsparcia szkoleniowo-doradczego w większości przypadków i tak nie eliminuje konieczności korzystania przez nowo powstałe przedsiębiorstwa z pomocy zewnętrznej, np. księgowej czy prawnika. W powyższym kontekście istotnym jest, by w kolejnych latach skupić się bardziej na ujęciu „ilościowym” niż „jakościowym” wsparcia, kierując środki do jak największej liczby osób przy jednoczesnym zachowaniu jego wysokiej efektywności. Takie podejście (szczególnie przy uwzględnieniu faktu, iż w perspektywie finansowej 2014-2020 dominować będą zwrotne instrumenty finansowe) pozwoli także wyeliminować przypadki, w których wsparcie przyznawane jest osobom, które uczestniczą w projektach tylko po to, by otrzymać środki, a po założeniu firmy i przetrwaniu minimalnego wymaganego okresu trwałości przedsiębiorstwa i osiągnięciu oczekiwanych indywidualnych korzyści (przede wszystkim zakup środków trwałych) firmę zamykają. Zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, o efektywności dotacji można mówić w co najmniej dwóch aspektach:

- po pierwsze dotacje powinny być efektywne jako instrument rynku pracy (odbiorcy pomocy w wyniku otrzymania wsparcia uzyskują zatrudnienie i „wychodzą” z systemu wsparcia socjalnego),
- po drugie zaś efektywność dotacji może być mierzona wskaźnikiem przeżywalności firm utworzonych w oparciu o środki EFS.

Mimo sugestii położenia większego nacisku na ujęcie „ilościowe”, nie należy całkowicie eliminować wsparcia merytorycznego – jest ono oceniane jako przydatne przez uczestników projektów i potencjalnie pomaga im sprawniej prowadzić firmę, przede wszystkim w pierwszym okresie jej istnienia. Ponadto zwrócić należy uwagę na wskazania uczestników projektów systemowych, którzy

⁶¹ Ibidem.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

podkreślali brak wsparcia pomostowego. Wsparcie to uznawane jest za bardzo przydatne w początkowym okresie prowadzenia działalności gospodarczej, ponieważ w pewnym stopniu odciąża przedsiębiorcę finansowo. Zasadnym byłoby zatem, by wsparcie to było udzielane maksymalnie dużej liczbie uczestników projektów.

Jako że zwrotne instrumenty wsparcia będą elementem stosunkowo nowym dla potencjalnych uczestników projektów (w roku 2012 po raz pierwszy w Planie Działania dla Priorytetu VI pojawiła się możliwość realizacji projektów zakładających udzielenie zwrotnych pożyczek, w tym roku też odbył się pierwszy konkurs, który następnie w roku 2013 został powtórzony - w 2012 roku w ramach przedmiotowego konkursu wpłynął tylko jeden wniosek o dofinansowanie projektu, który został odrzucony na etapie oceny merytorycznej⁶²), w pewnym sensie przyzwyczajonych do możliwości otrzymania bezzwrotnej dotacji, istotnym jest rozpropagowanie tej formy na szeroką skalę. Jest to tym bardziej istotne, że – jak pokazują wyniki badania – większość osób, które w perspektywie finansowej 2007-2013 otrzymały środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej w formie bezzwrotnej dotacji, zadeklarowała, że w przypadku otrzymania zwrotnej pożyczki (nawet nieoprocentowanej i z długim terminem spłaty) nie zdecydowałaby się na założenie firmy. Z podobnego założenia wyjść mogą potencjalni uczestnicy projektów realizowanych w latach 2014-2020. Tym samym niezbędne wydaje się zorganizowanie ogólnoregionalnej kampanii informacyjnej, promującej zwrotne instrumenty wsparcia i pokazującej, że warto z nich skorzystać. Zgodnie z informacjami zawartymi w projekcie RPO Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020⁶³, wsparcie w postaci instrumentów zwrotnych skierowane będzie przede wszystkim do osób młodych czy pracujących, natomiast wsparcie bezzwrotne koncentrować się będzie na osobach znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy (m.in. osobach niepełnosprawnych, osobach długotrwale bezrobotnych, kobietach, osobach powyżej 50 roku życia). Taki rozdział, a przede wszystkim system instrumentów zwrotnych, ma zapewnić wysoką trwałość i efektywność podejmowanych działań.

Uzyskanie jak najwyższej trwałości wsparcia jest jednym z najbardziej oczekiwanych efektów realizowanych projektów. W związku z tym warto byłoby badać efekty interwencji w tym aspekcie w dłuższej perspektywie czasowej od momentu udzielenia wsparcia. Z tego względu zasadnym jest stworzenie systemu monitoringu efektów wsparcia udzielanego na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach nowego regionalnego programu operacyjnego w oparciu o CEIDG, gdzie zawarte są informacje o statusie przedsiębiorstwa założonego przy wsparciu w ramach projektów oraz dane z PEFS.

Istotnym elementem, na który uwagę zwracali przedsiębiorcy – uczestnicy wywiadów grupowych – była kwestia wydatkowania środków, które otrzymali na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Ze względu na dość sztywne ramy czasowe, w których musieli się oni zmieścić z otwarciem firmy i wydatkowaniem otrzymanej dotacji, niejednokrotnie zmuszeni byli do rejestracji firmy w niekoniecznie sprzyjającym momencie (np. prowadzona przez nowo tworzoną firmę działalność ma charakter sezonowy) czy też zakupu towaru/ sprzętu w chwili, w której w rzeczywistości jeszcze go nie potrzebowali. W związku z tym ważnym byłoby uelastycznienie terminów wydatkowania środków otrzymanych na założenie działalności gospodarczej, z uwzględnieniem m.in. profilu działalności firmy

⁶² Na podstawie Sprawozdania z realizacji Priorytetów komponentu regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 za rok 2013

⁶³<http://www.npf.rpo.lubelskie.pl/widget/file/get/1392973794639557.pdf>
/Projekt%2BRegionalnego%2BProgramu%2BOperacyjnego%2BWojew%25C3%25B3dztwa%2BLubelskiego%2B2014-2020%2B%255Bwer.%2B3%255D%2B/Projekt%2BRegionalnego%2BProgramu%2BOperacyjnego%2BWojew%25C3%25B3dztwa%2BLubelskiego%2B2014-2020%2B%255Bwer.%2B3%255D%2B.pdf

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

czy rzeczywistego zapotrzebowania tworzącej ją osoby w odniesieniu właśnie do zaopatrzenia czy sprzętu. Dodatkowo zwracano również uwagę na czas, który upływa pomiędzy tworzeniem biznesplanu (a więc szczegółowym określaniem zakresu planowanej działalności i wydatków związanych z jej rozpoczęciem) a przyznaniem dotacji i rejestracją firmy (czyli faktycznym rozpoczęciem prowadzenia działalności). W czasie tym – jak wskazywali respondenci FGI – zmiany ulegają niejednokrotnie ceny przewidzianego do zakupu sprzętu i wyposażenia, a także pojawiają się w ofercie inne, bardziej zaawansowane technologicznie maszyny czy sprzęt, który mógłby być bardziej przydatny z punktu widzenia przedsiębiorcy. Jednakże, ze względu na konieczność dość sztywnego trzymania się deklarowanych w biznesplanie potrzeb i wydatków, nowi przedsiębiorcy nie mają często możliwości wydatkowania środków inaczej niż pierwotnie zakładali. Także w tym aspekcie wskazana byłaby większa elastyczność podmiotów rozdysponowujących środki oraz bardziej elastyczne podejście do uczestników projektów.

3.9.2. Wsparcie ekonomii społecznej

Wsparcie udzielone w perspektywie finansowej 2007-2013 w ramach projektów zakładających tworzenie podmiotów ekonomii społecznej – spółdzielni socjalnych – ocenić ogólnie można jako stosunkowo kompleksowe. Jego zakres różnił się mógł w zależności od realizowanego projektu, jednak uczestnicy badań fokusowych (a więc i uczestnicy różnych projektów) nie wskazali jednoznacznie, by w ramach oferowanych form wsparcia zabrakło jakiegoś istotnego elementu merytorycznego. Zgłaszane były raczej uwagi co do czasu poświęconego na realizację jednych form wsparcia kosztem innych, jak również sugestie odnośnie zakresu merytorycznego poszczególnych elementów wsparcia.

Podstawową kwestią, na którą powinien – zdaniem uczestników FGI – być położony większy nacisk, były zajęcia z psychologiem w ramach projektu, w czasie których uczestnicy mogliby *posłuchać, zastanowić się, czy oni są naprawdę odpowiedni (...), po prostu z siebie wyrzucić te rzeczy, które ich nurtują, z którymi mają obawy (...), to jak najbardziej*.⁶⁴ Zajęcia te powinny dominować, nawet kosztem szkoleń czy doradztwa ogólnego, które nie są postrzegane jako wyjątkowo przydatne (szczególnie osobom mniej przedsiębiorczym czy słabo wykształconym) – mimo uczestnictwa w tych formach wsparcia, spółdzielnie socjalne z reguły muszą i tak korzystać z usług zewnętrznych (np. prawnych, księgowych), gdyż ich członkowie nie są w stanie samodzielnie poradzić sobie z kwestiami podatkowymi, rozliczeniowymi czy prawnymi związanymi z prowadzoną działalnością.

Jak podkreślali uczestnicy badań fokusowych, podstawowym elementem wsparcia szkoleniowo-doradczego (w tym wsparcia psychologicznego) powinno być zweryfikowanie, czy osoba, która ma współtworzyć spółdzielnię socjalną, jest na to przygotowana (bardziej w aspekcie mentalnym niż formalnym). Ich zdaniem koniecznym byłoby weryfikowanie, czy osoby, które korzystają ze wsparcia szkoleniowego czy doradczego przed założeniem/przystąpieniem do spółdzielni, rzeczywiście są gotowi do podjęcia w niej pracy, nie tylko pod kątem spełnienia wymogów formalnych, lecz pod kątem posiadania określonych umiejętności i kompetencji, *które umożliwią im pracę w tej spółdzielni socjalnej* i pozwolą, *żeby się spółdzielnia rozwijała i żeby w ogóle funkcjonowała*. Jak podkreślali respondenci FGI, problemem nie jest fakt, że spółdzielnie tworzą osoby uzależnione, bezdomne czy z jeszcze innych powodów zagrożone wykluczeniem społecznym, lecz trudność polega na tym, że *nikt*

⁶⁴ Na podstawie FGI z przedstawicielami spółdzielni socjalnych.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

nie weryfikuje znajomości ani prawa, ani tego czy oni wiedzą, do czego się piszą. Oni w ogóle nie wiedzą, do czego się piszą i po co mają pieniądze.⁶⁵

Innym istotnym elementem, na który powinno kłaść się nacisk w przypadku wsparcia udzielanego osobom tworzącym spółdzielnie socjalne, jest podkreślanie, uzmysławianie im istoty spółdzielczości socjalnej, zasad jej prowadzenia i czynników, które odróżniają tę formę działalności gospodarczej od typowego przedsiębiorstwa. Problemem zgłaszanym przez uczestników FGI było właśnie częste niezrozumienie idei spółdzielni socjalnej przez jej członków, traktowanie wspólnie prowadzonej działalności (w tym posiadanego, wspólnego, sprzętu) jako swojej prywatnej firmy i własności. Zdaniem członków spółdzielni socjalnych wynika to m.in. z braku weryfikacji, na ile szkolenia i doradztwo oferowane w projekcie faktycznie okazały się skuteczne: *no chodzili, chodzili na szkolenia, oni w dalszym ciągu nie rozumieją, że to jest własność spółdzielni. To nie jest moja własność, tylko to jest własność spółdzielni. (...) Nie ma weryfikacji tego, czy on się czegoś nauczył na tych szkoleniach, czy nie. No i idzie niby pracować, chce prowadzić działalność, ale uwaga, skoro skończył kurs jakiś tam przygotowujący, to on wie jak to powinno działać. Przeważnie chciałby, żeby to działało tak jak prywatna firma jego, że to jest jego prywatna firma i on sobie bierze narzędzia i idzie na pracę, wykonuje na czarno, czy jak, bo mu się należy, bo to są jego narzędzia.⁶⁶*

Dodatkowym problemem, identyfikowanym przez uczestników badań fokusowych, był fakt, że zajęcia w ramach projektów prowadzone były niemal każdorazowo w innym gronie osób – zabrakło pewnego czynnika integrującego uczestników, którzy docelowo mieli współtworzyć spółdzielnie socjalne, przez cały czas trwania projektu. Jak ważny jest taki element scalający, zbliżający osoby, które w niedalekiej przyszłości mają ze sobą ściśle współpracować, wskazali przedstawiciele spółdzielni socjalnej, która doskonale odnalazła się na rynku lokalnym i nie diagnozuje większych problemów w funkcjonowaniu. Jej członkowie już na etapie projektu, w ścisłej współpracy z doradcą, psychologiem, dopracowywali wizję działalności spółdzielni, podział zadań itp. Tego typu działania powinny być żelaznym standardem we wszystkich projektach ukierunkowanych na wspieranie spółdzielczości socjalnej.

Podsumowując, jak wskazują powyższe informacje, zdaniem uczestników FGI – osób współtworzących objęte badaniem spółdzielnie socjalne – pewnego przeformułowania wymaga zakres udzielanego wsparcia merytorycznego. Przede wszystkim środek ciężkości powinien być przesunięty bardziej w kierunku mocnego wsparcia psychologicznego i doradczego w obszarze ustalania i doprecyzowania wizji i strategii działania zakładanych spółdzielni socjalnych. Obok tego istotnym elementem świadczonego wsparcia powinna stać się weryfikacja predyspozycji osób mających założyć spółdzielnie socjalne do prowadzenia tego typu działalności, w tym zrozumienie przez nie idei spółdzielczości. Działanie takie ma szansę zwiększyć trwałość tworzonych podmiotów ekonomii społecznej tego typu, która niewątpliwie jest jednym z najbardziej pożądanym i oczekiwanych rezultatów udzielanego wsparcia.

Wsparcie na rzecz spółdzielni socjalnych

Obok wskazanych wyżej obszarów, w których konieczne byłoby wprowadzenie modyfikacji, warto również przeanalizować inne kwestie dotyczące wsparcia na rzecz spółdzielni socjalnych świadczonego w przyszłej perspektywie finansowej 2014-2020.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Jak pokazują wyniki badania ewaluacyjnego dotyczącego sektora ekonomii społecznej⁶⁷, poważną barierą rozwoju ekonomii społecznej jest zbyt silne promowanie spółdzielni socjalnych jako podstawowej formy przedsiębiorstwa społecznego. Wśród aktorów systemu (w tym PES, OWES, CES) często pojawiają się opinie na temat niedostosowania formy spółdzielni socjalnej do odbiorcy wsparcia, szczególnie osób wykluczonych społecznie. Z drugiej strony pojawiają się głosy, że to nie forma działalności, lecz kwestia przygotowania ludzi liczy się najbardziej – co także zostało potwierdzone w niniejszej ewaluacji. Zdaje się jednak, że problemem jest nie tyle sam instrument (spółdzielnia socjalna), ile brak pluralizmu instrumentów i form prawnych przedsiębiorstw społecznych, które mogą być wspierane ze środków EFS.

Wnioski wysnute w ramach cytowanego badania sektora ekonomii społecznej wskazują, że spółdzielnia socjalna jest instrumentem dobrym, ale nie dla każdej grupy docelowej. Uczestnicy tego badania argumentowali, że tradycyjny model spółdzielni socjalnej, w której grupa osób podejmuje wspólnie decyzje o rozpoczęciu działalności gospodarczej, sprawdza się w przypadku osób o pewnym potencjale – lepiej wykształconych, bardziej przedsiębiorczych, mających dostęp do kapitału finansowego (np. poprzez członków rodziny) i kapitał społeczny (kontakty). Do podobnych wniosków dojść można analizując dane pochodzące z wywiadów fokusowych zrealizowanych w niniejszym badaniu – z badanych podmiotów stosunkowo najlepiej funkcjonuje spółdzielnia utworzona przez młode, energiczne osoby, których zagrożenie wykluczeniem społecznym wynikało jedynie z faktu bycia bezrobotnym. Natomiast założenie spółdzielni tylko przez osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem, które przez wiele lat nie pracowały, mają niższy poziom kompetencji, bywa bardzo trudne i wymaga dużych nakładów pracy i zasobów, a często również obarczone jest ryzykiem.⁶⁸ Z tego też względu przy zakładaniu spółdzielni socjalnych konieczne jest wsparcie i pomoc – i to nie tylko na etapie zakładania, lecz także w pierwszych latach działalności. Generuje to konieczność utrzymania trwałości infrastruktury wsparcia, m.in. ciągłości działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

Jednakże, jak wskazują wyniki badania sektora ekonomii społecznej, obok najpowszechniejszej formy spółdzielni socjalnej, tj. spółdzielni prowadzonej przez osoby fizyczne, istnieją także inne modele prowadzenia podmiotów ekonomii społecznej tego typu, które sprawdzają się dużo lepiej i dają większe szanse na powstanie, rozwój i przetrwanie takich przedsiębiorstw, zatrudniających osoby wykluczone społecznie. Zazwyczaj modele te zakładają istnienie mechanizmu wsparcia ich działalności, „podczepienia” pod funkcjonowanie innego podmiotu. Należą do nich:

- spółdzielnia socjalna osób prawnych – spółdzielnia z udziałem np. samorządu terytorialnego, który jest zainteresowany dbaniem o jej przeżycie i rozwój, a dająca miejsca pracy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, jest rozwiązaniem zazwyczaj sprawdzającym się;
- spółdzielnia socjalna jako kolejny szczebel integracji społecznej i zawodowej – w tym modelu spółdzielnie tworzone są przez osoby lub dla osób, które przeszły proces reintegracji w bardziej przyjaznym środowisku, np. CIS lub WTZ. Model ten jest praktykowany przez coraz większą liczbę podmiotów i przynosi pozytywne efekty;
- spółdzielnia socjalna funkcjonująca w partnerstwie lokalnym z głównym klientem, np. dużym przedsiębiorstwem, które włącza spółdzielnie do łańcucha dostaw (jako podwykonawcę);

⁶⁷ Badanie ewaluacyjne pn. Ocena wsparcia w obszarze ekonomii społecznej..., op.cit., s. 77, 98.

⁶⁸ Ibidem.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- spółdzielnia socjalna zakładana przez osoby mające pewien większy kapitał wiedzy i umiejętności, które koncentrują się na rozwijaniu spółdzielni i tworzeniu miejsc pracy dla osób w trudniejszej sytuacji.⁶⁹

W związku z powyższym w przyszłości należałoby przewidzieć także instrumenty finansowe dla podmiotów innych niż spółdzielnie socjalne – jest to podstawowy brakujący instrument wsparcia dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej⁷⁰ – i umożliwić udzielanie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej w formie przedsiębiorstwa społecznego również innym typom podmiotów, takim jak: organizacje pozarządowe czy spółki non-profit, i ustalić jasne zasady korzystania z takiego wsparcia⁷¹.

Jak pokazały wywiady fokusowe zrealizowane w toku niniejszej ewaluacji, wśród przedstawicieli spółdzielni socjalnych istnieje stosunkowo silna potrzeba wsparcia w zakresie podnoszenia kompetencji zawodowych w obszarze działalności podmiotu. W związku z tym pożądanym byłoby rozwijanie dedykowanego im wsparcia biznesowego i szkoleń zawodowych – zarówno dla istniejących, jak i powstających spółdzielni socjalnych i ekonomizujących się organizacji pozarządowych.

Ponadto, niezbędne wydaje się podjęcie działań, które pozwolą zminimalizować/zniwelować diagnozowane wcześniej bariery funkcjonowania spółdzielni socjalnych, w tym m.in.:

- barierę dostępu do kapitału;
- bariery w dostępie do zamówień publicznych (niechęć do stosowania klauzul społecznych, niechęć samorządów)⁷²;
- niedostateczne osadzenie działalności przedsiębiorstwa społecznego w lokalnej społeczności;
- małe poparcie PES ze strony lokalnych samorządów.

Jak wskazują wyniki cytowanego badania sektora ekonomii społecznej⁷³, warunkiem powodzenia interwencji w obszarze ES jest kontynuacja sprawdzonych rozwiązań, bazowanie na doświadczonych i kompetentnych instytucjach, przy jednoczesnym rozszerzeniu dostępnych instrumentów i lepszym ukierunkowaniu wsparcia. W tym kontekście uzasadnione jest, aby wsparcie świadczyły w dalszym ciągu OWES, szczególnie te instytucje, które są doświadczone w realizacji projektów. Wsparcie OWES powinno zakładać działania animacyjne ze społecznością lokalną, inkubację spółdzielni socjalnych oraz wsparcie dla już istniejących podmiotów, które dotychczas świadczone było w niewielkim stopniu, ze względu na kwestie związane z pomocą publiczną.

Podsumowując, głównym aktorem ekonomii społecznej, zaangażowanym we wsparcie powstających i funkcjonujących spółdzielni socjalnych w kolejnych latach, powinny być ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. Koniecznym jest, by podmioty te tworzyły swoje strategie w oparciu o zapotrzebowanie i możliwości diagnozowane na obszarze ich bezpośredniego oddziaływania. Do ich głównych zadań należeć powinna minimalizacja diagnozowanych przez spółdzielnie socjalne barier rozwojowych, poprzez oferowanie różnorodnego wsparcia.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Z racji tego, że udzielanie dotacji innym typom podmiotów niż spółdzielnie socjalne związane jest z pomocą publiczną.

⁷² Ocena barier i luk prawnych w kontekście efektywnej realizacji wsparcia w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego ..., op.cit., s. 47.

⁷³ Ibidem.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

4. Tabela wniosków i rekomendacji

Lp.	Tytuł raportu	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status	Termin realizacji	Klasyfikacja	Obszar tematyczny
-----	---------------	---------	--------------	----------------------	------------------	--------	-------------------	--------------	-------------------

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Lp.	Tytuł raportu	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status	Termin realizacji	Klasyfikacja	Obszar tematyczny
1	„Ocena skuteczności i trwałości wsparcia skierowanego na rozwój przedsiębiorczości w projektach realizowanych w ramach PO KL na terenie województwa lubelskiego”	Istotną potrzebą spółdzielni socjalnych i jednocześnie dużą barierą ich rozwoju jest utrudniony dostęp do kapitału. s. 88, 90.	Koniecznym jest zapewnienie dodatkowych środków, o których udzielenie mogłyby ubiegać się już funkcjonujące spółdzielnie socjalne.	Instytucja pełniąca rolę Instytucji Zarządzającej RPO WL na lata 2014-2020	Wyodrębnienie w ramach EFS puli środków do wykorzystania w formie bezzwrotnych dotacji przez spółdzielnie socjalne. Jako że możliwość uzyskania dodatkowych środków byłaby z pewnością atrakcyjna dla spółdzielców, koniecznym byłoby opracowanie zasad udzielania takiego wsparcia, poprzez ustalenie kryteriów, które musi spełnić spółdzielnia, by takie dodatkowe wsparcie otrzymać, np.: określony czas funkcjonowania, określona wysokość obrotów, niezmienność członków spółdzielni itp. Z założenia wsparcie to miałyby być skierowane do stosunkowo najlepiej funkcjonujących spółdzielni, co pozwoliłoby wygenerować jego maksymalną efektywność. Podmiotami, które byłyby operatorami świadczącymi wsparcie finansowe w postaci dotacji, powinny zostać ośrodki wsparcia ekonomii społecznej.	Rekomendacja do wdrożenia w całości.	Okres programowania 2014-2020	Rekomendacja operacyjna.	Kapitał ludzki.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Lp.	Tytuł raportu	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status	Termin realizacji	Klasyfikacja	Obszar tematyczny
2		Istotną barierą wskazywaną przez przedstawicieli spółdzielni socjalnych, utrudniającą ich funkcjonowanie, jest brak konkurencyjności na rynku i związany z nią brak zleceń. s. 89-90.	Należy realizować działania, które ułatwią spółdzielniom socjalnym zaistnienie na rynku (w pierwszej kolejności lokalnym) poprzez wzmacnianie postawy otwartej w stosunku do spółdzielczości socjalnej i upowszechnianie ekonomii społecznej.	Instytucja pełniąca rolę Instytucji Zarządzającej RPO WL na lata 2014-2020	Koniecznym jest prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych oraz edukacyjnych na rzecz upowszechniania pozytywnego wizerunku ekonomii społecznej, m.in. w zakresie stosowania klauzul społecznych. W założeniu działania takie trafić mają do szerokiego grona odbiorców, w tym samorządów lokalnych, którzy jako instytucje poważane i rozpoznawalne mogłyby dawać dobry przykład odnośnie korzystania z usług oferowanych przez podmioty ekonomii społecznej.	Rekomendacja do wdrożenia w całości.	Okres programowania 2014-2020	Rekomendacja operacyjna.	Kapitał ludzki
3		Istotnym problemem zgłaszanym przez przedsiębiorców zakładających firmy dzięki uzyskanej dotacji były mało elastyczne terminy wydatkowania przekazanych środków, co przekładało się na ich wydatkowanie w momencie niekoniecznie sprzyjającym przedsiębiorcy	Należy wprowadzić bardziej elastyczne zasady i terminy wydatkowania przez uczestników projektów środków przekazanych na rozpoczęcie działalności gospodarczej, uwzględniające specyficzne cechy danej działalności i potrzeby danego przedsiębiorcy.	Instytucja pełniąca rolę Instytucji Zarządzającej RPO WL na lata 2014-2020	Wypracowanie bardziej elastycznego podejścia do osób otrzymujących środki na utworzenie firmy i prowadzonych przez nie działalności. Należy tutaj zaznaczyć, że proponowana elastyczność powinna mieć odniesienie tylko do wybranych,	Rekomendacja do wdrożenia w całości.	Okres programowania 2014-2020	Rekomendacja operacyjna.	Kapitał ludzki.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Lp.	Tytuł raportu	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia	Status	Termin realizacji	Klasyfikacja	Obszar tematyczny
		<p>(ze względu np. na sezonowość działalności, profil firmy czy brak potrzeb w danej chwili).</p> <p>Ponadto mała elastyczność dotyczyła także możliwości dokonywania zmian w zakresie kupowanego sprzętu czy jego kosztów. Konieczność takich zmian wynikała niejednokrotnie z długiego okresu, który upływał pomiędzy pisaniem biznesplanu i deklarowaniem wydatków a momentem faktycznego dokonywania zakupów i inwestycji.</p> <p>s. 94-95.</p>			specyficznych rodzajów działalności (np. o sezonowym charakterze), nie zaś do wszystkich działalności gospodarczych (a więc także tych, które dodatkowej elastyczności w zakresie wydatkowania środków nie potrzebują).				

Załączniki

Załącznik 1. Kwestionariusz badania ilościowego techniką CATI z uczestnikami projektów w ramach Poddziałania 6.1.3, Działania 6.2 i Poddziałania 8.1.2

BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY STATUSU NA RYNKU PRACY UCZESTNIKA PROJEKTU.

P1	Proszę wskazać, jaka jest P. sytuacja na rynku pracy w tym momencie?	<p>1 – jestem osobą bezrobotną, zarejestrowaną w Powiatowym Urzędzie Pracy, poszukuję pracy->P2,</p> <p>2 – jestem osobą nieaktywną zawodowo, niezarejestrowaną w Powiatowym Urzędzie Pracy, nie poszukuję pracy ->P2,</p> <p>3 – jestem na rencie lub emeryturze → P2,</p> <p>4 – pracuję na umowę o pracę na czas nieokreślony->P2,</p> <p>5 – pracuję na umowę o pracę na czas określony->P2,</p> <p>6 – pracuję na umowę- zlecenie lub umowę o dzieło->P2,</p> <p>7 – prowadzę działalność gospodarczą ->P11,</p> <p>8 – pracuję bez formalnej umowy z pracodawcą->P2,</p> <p>9 – odbywam staż lub praktykę->P2,</p> <p>10 – inna sytuacja – jaka?->P2</p>
----	---	---

BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY FIRM, KTÓRE NIE FUNKCJONUJĄ W MOMENCIE REALIZACJI BADANIA (FIRMA ZAMKNIĘTA LUB ZAWIESZONA)

P2	Z jakich powodów zrezygnował(a) P. z prowadzenia działalności gospodarczej? Proszę podać maksymalnie 2 najważniejsze powody.	<p>1 – brak płynności finansowej (brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na zaległości w płatnościach wobec P. firmy)</p> <p>2 – brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na brak środków finansowych</p> <p>3 – zbyt duża konkurencja ze strony innych firm</p> <p>4 – zbyt wysokie koszty produkcji/świadczenia usług</p> <p>5 – przyczyny osobiste (zmiana sytuacji rodzinnej, problemy zdrowotne)</p> <p>6 – brak klientów/odbiorców</p> <p>7 – zbyt duże nakłady czasowe potrzebne do prowadzenia tego typu działalności</p>
----	--	---

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		8 – problemy organizacyjno-prawne 9 - brak wykwalifikowanej siły roboczej 10 - znalezienie innego źródła utrzymania 11 - przejście na emeryturę/rentę 12 – inne, jakie?..... 99 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć										
P3	Czy P. firma miała siedzibę na obszarze miejskim, czy wiejskim?	1 – miejskim, 2 – wiejskim, 99 – (nie czytać!) nie wiem, trudno powiedzieć.										
P4	Czy w okresie funkcjonowania firmy zatrudniał(a) Pan(i) pracowników, choćby na krótki okres (niezależnie od formy zatrudnienia)?	1 – tak 2 – nie ->P8										
P5	Ile miejsc pracy powstało w P. firmie w okresie jej funkcjonowania? Proszę policzyć wszystkie miejsca pracy, które powstały w P. firmie, choćby na krótki okres.	...										
P6	Na jaki okres (w miesiącach) powstały te miejsca pracy w P. firmie?	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Nr miejsca pracy</th> <th>Okres trwania miejsca pracy w miesiącach</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3</td> <td></td> </tr> <tr> <td>...</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach	1		2		3		...	
Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach											
1												
2												
3												
...												
P7	W jakiej formie prawnej P. firma zatrudniała pracowników? W przypadku zatrudniania pracowników w różnych formach prawnych proszę podać najczęściej stosowaną.	1 – umowa o pracę na czas nieokreślony, 2 – umowa o pracę na czas określony, 3 – umowa cywilno-prawna (o dzieło lub zlecenie), 4 – samozatrudnienie (pracownicy sami zakładali firmy), 5 – bez formalnej umowy z pracownikiem, 6 – inne – jakie?										
P7.1	Z jakich środków finansowane było wynagrodzenie osób zajmujących te miejsca pracy? Proszę wskazać wszystkie źródła finansowania miejsc pracy utworzonych w P. firmie.	1 – środki własne firmy, 2 – środki z Powiatowego Urzędu Pracy (Funduszu Pracy), 3 – środki unijne, w ramach realizacji projektów, 4 – inne – jakie?										

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

P8	Na jakim rynku działała P. firma?	1 – lokalnym (zasięg powiatu, kilku powiatów) 2 – regionalnym (zasięg województwa) 3 – krajowym 4 – międzynarodowym 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi			
P9	Jakie były przychody (obroty) P. firmy w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem firmy? (np. jeżeli firmę zamknięto w sierpniu 2013r., to interesuje nas 2012r.)	1 – Poniżej 50 tys. zł 2 – 51 – 100 tys. zł 3 – 101 – 200 tys. zł 4 – 201 – 500 tys. zł 5 – 500 tys. zł – 1 mln zł 6 – Powyżej 1 mln zł 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi			
P10	Jakie były dochody (zysk) P. firmy w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem firmy? (np. jeżeli firmę zamknięto w sierpniu 2013r., to interesuje nas 2012r.) → P21	1 – Poniżej 20 tys. zł 2 – 21 – 40 tys. zł 3 – 41 – 60 tys. zł 4 – 61 – 80 tys. zł 5 – 81 – 100 tys. zł 6 – 101 – 150 tys. zł 7 – powyżej 150 tys. zł 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi			
BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY FIRM, KTÓRE FUNKCJONUJĄ W TRAKCIE REALIZACJI BADANIA					
P11	Czy P. firma ma siedzibę na obszarze miejskim, czy wiejskim?	1 – miejskim, 2 – wiejskim, 99 – (nie czytać!) nie wiem, trudno powiedzieć.			
P12	Czy w okresie funkcjonowania firmy zatrudniał(a) P. pracowników, choćby na krótki okres (niezależnie od formy zatrudnienia)?	1 – tak 2 – nie -> P17			
P13	Ile miejsc pracy powstało w P. firmie w okresie funkcjonowania firmy? Proszę policzyć wszystkie miejsca pracy, które powstały w P. firmie, choćby na krótki okres.	...			
P14	Na jaki okres (w miesiącach) powstały	<table border="1"> <tr> <td>Nr miejsca pracy</td> <td>Okres</td> <td>trwania</td> </tr> </table>	Nr miejsca pracy	Okres	trwania
Nr miejsca pracy	Okres	trwania			

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	te miejsca pracy w P. firmie?		miejsca pracy w miesiącach
		1	
		2	
		3	
		...	
P15	Ile miejsc pracy zostało utrzymanych do chwili obecnej?	...	
P16	W jakiej formie prawnej P. firma zatrudniała pracowników? W przypadku zatrudniania pracowników w różnych formach prawnych proszę podać najczęściej stosowaną.	1 – umowa o pracę na czas nieokreślony, 2 – umowa o pracę na czas określony, 3 – umowa cywilno-prawna (o dzieło lub zlecenie), 4 – samo zatrudnienie (pracownicy sami zakładali firmy), 5 – bez formalnej umowy z pracownikiem, 6 – inne – jakie?	
P16.1	Z jakich środków finansowane było wynagrodzenie osób zajmujących te miejsca pracy? Proszę wskazać wszystkie źródła finansowania miejsc pracy utworzonych w P. firmie.	1 – środki własne firmy, 2 – środki z Powiatowego Urzędu Pracy (Funduszu Pracy), 3 – środki unijne, w ramach realizacji projektów, 4 – inne – jakie?	
P17	Na jakim rynku działa P. firma?	1 - lokalnym (zasięg powiatu, kilku powiatów) 2 - regionalnym (zasięg województwa) 3 - krajowym 4 – międzynarodowym 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi	
P18	Jakie były przychody (obroty) P. firmy w roku 2013?	1 - Poniżej 50 tys. zł 2 - 51 – 100 tys. zł 3 - 101 – 200 tys. zł 4 - 201 – 500 tys. zł 5 - 500 tys. zł – 1 mln zł 6 - Powyżej 1 mln zł 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi	
P19	Jakie były dochody (zysk) P. firmy w roku 2013?	1 - Poniżej 20 tys. zł 2 - 21 – 40 tys. zł 3 - 41 – 60 tys. zł	

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>4 - 61 – 80 tys. zł</p> <p>5 - 81 – 100 tys. zł</p> <p>6 - 101 – 150 tys. zł</p> <p>7 - powyżej 150 tys. zł</p> <p>9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi</p>
P20	Jak ogólnie ocenia P. sytuację swojej firmy w tym momencie?	<p>1 - Bardzo źle</p> <p>2 - Raczej źle</p> <p>3 - Ani dobrze ni źle</p> <p>4 - Raczej dobrze</p> <p>5 - Bardzo dobrze</p> <p>9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi</p>
BLOK PYTAŃ NA TEMAT SYTUACJI UCZESTNIKA W PRZYPADKU, GDYBY NIE DOSTAŁ WSPARCIA NA ROZPOCZĘCIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ		
P21	W jakiej wysokości otrzymał(a) P. dotację na rozpoczęcie własnej firmy? (w tys.)	...
P22	W jakim stopniu ta kwota była wystarczająca na rozpoczęcie P. działalności gospodarczej?	<p>1 – zdecydowanie niewystarczająca,</p> <p>2 – raczej niewystarczająca,</p> <p>3 – raczej wystarczająca,</p> <p>4 – zdecydowanie wystarczająca.</p> <p>9 – (nie czytać!) nie wiem/trudno powiedzieć.</p>
P23	Czy gdyby nie otrzymał(a) P. wsparcia w postaci dotacji, to czy mimo wszystko założył(a)by P. działalność gospodarczą?	<p>1 – Zdecydowanie tak, → P25</p> <p>2 – Raczej tak, → P25</p> <p>4 – Raczej nie,</p> <p>5 – Zdecydowanie nie,</p> <p>99 – (nie czytać!) Nie wiem/trudno powiedzieć.</p>
P24	A czy gdyby zamiast dotacji otrzymał(a)by P. bardzo korzystną, nieoprocentowaną pożyczkę z długim okresem spłaty o takiej samej lub wyższej wysokości, jak dotacja, to czy w tej sytuacji założył(a)by P. działalność gospodarczą?	<p>1 – Tak – założył(a)bym taką samą firmę, w tym samym czasie lub szybciej,</p> <p>2 – Tak, ale działalność gospodarcza miałaby mniejszą skalę/zasięg</p> <p>3 – Tak, ale utworzenie działalności gospodarczej nastąpiłoby w późniejszym czasie</p> <p>4 – Raczej nie</p> <p>5 – Zdecydowanie nie</p> <p>99 – (nie czytać!) Nie wiem/trudno powiedzieć</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY OCENY POSZCZEGÓLNYCH FORM WSPARCIA OTRZYMANYCH W RAMACH PROJEKTU

<p>P25</p>	<p>Jakie formy wsparcia otrzymał(a) P. w ramach projektu <nazwa projektu>?</p> <p>Przeczytam teraz listę form wsparcia. Proszę zaznaczyć wszystkie, które P. otrzymał(a).</p> <p>(wielokrotny wybór)</p>	<p>1 – wsparcie szkoleniowe przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>2 – wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>3 – dotacja</p> <p>4 – wsparcie pomostowe podstawowe (w okresie pierwszych 6 miesięcy od założenia firmy),</p> <p>5 – wsparcie pomostowe przedłużone (w okresie 7 – 12 miesięcy od założenia firmy),</p> <p>6 – wsparcie doradcze już po założeniu firmy</p>
<p>P26</p>	<p>Która forma wsparcia, którą otrzymał(a) P. w ramach projektu okazała się najbardziej pomocna do prowadzenia firmy?</p>	<p>1 – wsparcie szkoleniowe przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>2 – wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>3 – dotacja</p> <p>4 – wsparcie pomostowe podstawowe (w okresie pierwszych 6 miesięcy od założenia firmy),</p> <p>5 – wsparcie pomostowe przedłużone (w okresie 7 – 12 miesięcy od założenia firmy),</p> <p>6 – wsparcie doradcze już po założeniu firmy</p> <p>7 - Żadna z form wsparcia nie była pomocna</p>
<p>P27</p>	<p>Proszę uszeregować uzyskane w ramach projektu formy wsparcia pod względem ich przydatności w prowadzeniu firmy, gdzie 1 oznacza największą przydatność, a 6 najmniejszą przydatność.</p>	<p>1 – wsparcie szkoleniowe przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>2 – wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>3 – dotacja</p> <p>4 – wsparcie pomostowe podstawowe (w okresie pierwszych 6 miesięcy od założenia firmy),</p> <p>5 – wsparcie pomostowe przedłużone (w okresie 7 – 12 miesięcy od założenia firmy),</p> <p>6 – wsparcie doradcze już po założeniu firmy</p>
<p>BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY OTRZYMANEJ W RAMACH PROJEKTU FORMY WSPARCIA: doradztwo (indywidualne i grupowe) i szkolenia umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia i prowadzenia działalności gospodarczej (nie dotyczy uczestników projektów w ramach 6.1.3 PO KL)</p>		
<p>P28</p>	<p>Czy wsparcie szkoleniowo-doradcze w ramach projektu była dla P. pomocne</p>	<p>1 – zdecydowanie tak,</p> <p>2 – raczej tak,</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej?	3 – ani tak, ani nie, 4 – raczej nie, 5 – zdecydowanie nie, 99 – <nie czytać> nie mam zdania/trudno powiedzieć
P29	W jakiej tematyce otrzymał(a) P. wsparcie szkoleniowo-doradcze? (wielokrotny wybór)	1 - prowadzenie księgowości w przedsiębiorstwie, 2 - podstawy marketingu, 3 - prawo pracy, 4 - prawo podatkowe, 5 - praktyczna wiedza z zakresu ubezpieczeń społecznych, 6 - przepisy BHP w przedsiębiorstwie, 7 - prawo handlowe, 8 - zagadnienia z prawa cywilnego związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, 9 - wdrażanie i obsługa programów użytkowych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej (programy służące do: wystawiania faktur, prowadzenia księgowości, rozliczania z ZUS i US) 10 - logistyka 11 - sporządzanie biznesplanów, 12 - inne, jakie? 99 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć
P30	Który z tych obszarów tematycznych okazał się najbardziej pomocny?	1 - prowadzenie księgowości w przedsiębiorstwie, 2 - podstawy marketingu, 3 - prawo pracy, 4 - prawo podatkowe, 5 - praktyczna wiedza z zakresu ubezpieczeń społecznych, 6 - przepisy BHP w przedsiębiorstwie, 7 - prawo handlowe, 8 - zagadnienia z prawa cywilnego związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, 9 - wdrażanie i obsługa programów użytkowych związanych z prowadzeniem działalności

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>gospodarczej (programy służące do: wystawiania faktur, prowadzenia księgowości, rozliczania z ZUS i US)</p> <p>10 - logistyka</p> <p>11 - sporządzanie biznesplanów,</p> <p>12 - inne, jakie?</p> <p>99 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć.</p>
P31	Który z tych obszarów tematycznych okazał się najmniej pomocny?	<p>1 - prowadzenie księgowości w przedsiębiorstwie,</p> <p>2 - podstawy marketingu,</p> <p>3 - prawo pracy,</p> <p>4 - prawo podatkowe,</p> <p>5 - praktyczna wiedza z zakresu ubezpieczeń społecznych,</p> <p>6 - przepisy BHP w przedsiębiorstwie,</p> <p>7 - prawo handlowe,</p> <p>8 - zagadnienia z prawa cywilnego związane z prowadzeniem działalności gospodarczej,</p> <p>9 - wdrażanie i obsługa programów użytkowych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej (programy służące do: wystawiania faktur, prowadzenia księgowości, rozliczania z ZUS i US)</p> <p>10 - logistyka</p> <p>11 - sporządzanie biznesplanów,</p> <p>12 - inne, jakie?</p> <p>99 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć.</p>
BŁOK PYTAŃ DOTYCZĄCY POMOCY OTRZYMANEJ POZA PROJEKTEM		
P32	Czy przy planowaniu i zakładaniu firmy korzystał(a) P. z pomocy jakichś innych instytucji niż <nazwa beneficjenta projektu>?	<p>1 - tak</p> <p>2 – nie → zakończ wywiad</p> <p>9 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć → zakończ wywiad</p>
P33	Jakie to były instytucje? (wielokrotny wybór)	<p>1 – inkubator przedsiębiorczości,</p> <p>2 – biuro rachunkowe,</p> <p>3 – firma doradcza/kancelaria prawna,</p> <p>4 – pomoc nieformalna np. od rodziny, znajomych, którzy mieli doświadczenie w prowadzeniu firmy,</p> <p>5 – inna – jaka?</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		9 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć
P34	Na czym polegała pomoc uzyskana od tych instytucji?	...
P35	Jak ocenia P. tę pomoc w porównaniu do pomocy uzyskanej od <nazwa beneficjenta projektu>?	1 – zdecydowanie bardziej pomocna, 2 – raczej bardziej pomocna, 3 – tak samo pomocna, 4 – raczej mniej pomocna, 5 – zdecydowanie mniej pomocna.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Załącznik 2. Kwestionariusz badania ilościowego techniką CATI z przedstawicielami spółdzielni socjalnych, które powstały dzięki wsparciu w ramach Poddziałania 7.2.2

PYTANIE DOTYCZĄCE FAKTU FUNKCJONOWANIA SPÓŁDZIELNI SOCJALNEJ		
P0	Kiedy powstała spółdzielnia socjalna <nazwa spółdzielni>? Proszę podać rok i miesiąc powstania spółdzielni socjalnej.	mm-rrrr
P1	Czy spółdzielnia socjalna <nazwa spółdzielni>, którą P. zakładał(a) nadal funkcjonuje? Liczy się fakt rzeczywistego prowadzenia działalności przez spółdzielnię.	1 – tak → P20, 2 – nie.
BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY SPÓŁDZIELNI SOCJALNYCH, KTÓRE NIE FUNKCJONUJĄ W MOMENCIE REALIZACJI BADANIA		
P2	Kiedy zakończyła działalność spółdzielnia socjalna <nazwa spółdzielni>? Proszę podać rok i miesiąc zakończenia działalności spółdzielni socjalnej.	mm-rrrr
P3	Jakiego typu spółdzielnią socjalną była spółdzielnia <nazwa spółdzielni>?	1 – spółdzielnia socjalna osób fizycznych, 2 – spółdzielnia socjalna osób prawnych.
P4	Jakiego rodzaju usługi/produkty oferowała Państwa spółdzielnia socjalna?
P5	Z jakich powodów spółdzielnia socjalna przestała prowadzić działalność? Proszę podać maksymalnie 2 najważniejsze powody.	1 – brak płynności finansowej (brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na zaległości w płatnościach wobec P. firmy), 2 – brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na brak środków finansowych, 3 – zbyt duża konkurencja ze strony innych firm, 4 – zbyt wysokie koszty produkcji/świadczenia usług, 5 – przyczyny osobiste (zmiana sytuacji rodzinnej, problemy zdrowotne członków spółdzielni), 6 – brak klientów/odbiorców, 7 – zbyt duże nakłady czasowe potrzebne do prowadzenia tego typu działalności, 8 – problemy organizacyjno-prawne, 9 – brak odpowiednich umiejętności i kompetencji członków spółdzielni socjalnej,

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>10 - znalezienie innego źródła utrzymania przez członków spółdzielni socjalnej,</p> <p>11 - przejście na emeryturę/rentę członków spółdzielni socjalnej,</p> <p>12 – konflikty wewnętrzne w spółdzielni socjalnej,</p> <p>12 – inne, jakie?.....</p> <p>99 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć</p>
P6	<p>Jakiego typu wsparcie np. ze strony samorządu lub Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej pozwoliłoby Państwu uniknąć zaprzestania działalności?</p> <p>(wielokrotny wybór)</p>	<p>1 – wsparcie finansowe (na pokrycie bieżących wydatków),</p> <p>2 – wsparcie inwestycyjne (dofinansowanie zakupu różnych sprzętów),</p> <p>3 – wsparcie merytoryczne (np. prowadzenie księgowości, wsparcie w zakresie marketingu i reklamy, pozyskiwanie klientów itp.),</p> <p>4 – wsparcie psychologiczne dla członków spółdzielni socjalnej (np. motywowanie do pracy),</p> <p>5 – inne – jakie?</p> <p>6 – żadnego typu wsparcie nie pozwoliłoby na przetrwanie spółdzielni socjalnej,</p> <p>9 – nie czytać: nie wiem/trudno powiedzieć.</p>
P7	<p>Czy spółdzielnia socjalna miała siedzibę na obszarze miejskim, czy wiejskim?</p>	<p>1 – miejskim,</p> <p>2 – wiejskim,</p> <p>99 – (nie czytać!) nie wiem, trudno powiedzieć.</p>
P8	<p>Ile osób pracowało w spółdzielni socjalnej w momencie jej powstania?</p>	<p>....</p>
P9	<p>Czy w okresie funkcjonowania spółdzielni socjalnej, spółdzielnia przyjmowała <u>nowych</u> pracowników/członków, choćby na krótki okres (niezależnie od formy zatrudnienia)?</p>	<p>1 – tak,</p> <p>2 – nie → P13</p>
P10	<p>Ile <u>dotychczas</u> miejsc pracy powstało w spółdzielni socjalnej w okresie jej funkcjonowania?</p> <p>Proszę policzyć wszystkie miejsca pracy, które powstały w spółdzielni socjalnej, choćby na</p>	<p>...</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	krótki okres.											
P11	Na jaki okres (w miesiącach) powstały te miejsca pracy w spółdzielni socjalnej?	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Nr miejsca pracy</th> <th>Okres trwania miejsca pracy w miesiącach</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3</td> <td></td> </tr> <tr> <td>...</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach	1		2		3		...	
Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach											
1												
2												
3												
...												
P12	W jakiej formie prawnej spółdzielnia zatrudniała pracowników? W przypadku zatrudniania pracowników w różnych formach prawnych proszę podać najczęściej stosowaną.	<p>1 – spółdzielczy stosunek pracy, 2 - umowa o pracę na czas nieokreślony, 3 – umowa o pracę na czas określony, 4 – umowa cywilno-prawna (o dzieło lub zlecenie), 5 – samozatrudnienie (pracownicy sami zakładali firmy), 6 – bez formalnej umowy z pracownikiem, 7 – inne – jakie?</p>										
P12.1	Z jakich środków finansowane było wynagrodzenie osób zajmujących te miejsca pracy? Proszę wskazać wszystkie źródła finansowania miejsc pracy utworzonych w Państwa spółdzielni socjalnej.	<p>1 – środki własne spółdzielni, 2 – środki z Powiatowego Urzędu Pracy (Funduszu Pracy), 3 – środki unijne, w ramach realizacji projektów, 4 – inne – jakie?</p>										
P13	Na jakim rynku działała spółdzielnia socjalna?	<p>1 - lokalnym (zasięg powiatu, kilku powiatów) 2 - regionalnym (zasięg województwa) 3 - krajowym 4 – międzynarodowym 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi</p>										
P14	Jakie były przychody (obroty) spółdzielni socjalnej w ostatnim pełnym roku przed zaprzestaniem działalności spółdzielni? (np. jeżeli spółdzielnię zamknięto w sierpniu 2013r., to interesuje nas 2012r.)	<p>1 - Poniżej 50 tys. zł 2 - 51 – 100 tys. zł 3 - 101 – 200 tys. zł 4 - 201 – 500 tys. zł 5 - 500 tys. zł – 1 mln zł 6 - Powyżej 1 mln zł 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi</p>										

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

<p>P15</p>	<p>Jakie były dochody (zysk) spółdzielni socjalnej w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem spółdzielni?</p> <p>(np. jeżeli spółdzielnię zamknięto w sierpniu 2013r., to interesuje nas 2012r.)</p>	<p>1 - Poniżej 20 tys. zł 2 - 21 – 40 tys. zł 3 - 41 – 60 tys. zł 4 - 61 – 80 tys. zł 5 - 81 – 100 tys. zł 6 - 101 – 150 tys. zł 7 - powyżej 150 tys. zł 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi</p>
<p>P16</p>	<p>W województwie lubelskim działa kilka instytucji wyspecjalizowanych we wspieraniu podmiotów ekonomii społecznej takich jak Państwa podmiot. Są to m.in. Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Fundacja OIC Poland, Centrum Ekonomii Społecznej i inne. Instytucje takie nazywamy Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej.</p> <p>Czy P. spółdzielnia socjalna otrzymała kiedykolwiek wsparcie od takiej instytucji?</p>	<p>1 – tak, 2 – nie → P34 9 – (nie czytać!) nie wiem/trudno powiedzieć.</p>
<p>P17</p>	<p>Jakiego rodzaju było to wsparcie?</p> <p>(wielokrotny wybór)</p>	<p>1 - Dotacja na rozpoczęcie działalności 2 - Szkolenie 3 - Doradztwo 4 - Świadczenie usług (np. księgowych, finansowych) 5 - Inne, jakie?.....</p>
<p>P18</p>	<p>Proszę sobie wyobrazić, że nie korzystali Państwo z tych usług. Czy w takiej sytuacji Państwa obecna sytuacja byłaby?</p>	<p>1 - Zdecydowanie gorsza, 2 – Gorsza, 3 - Taka sama, 4 – Lepsza, 5 - Zdecydowanie lepsza, 9 – (nie czytać!) Nie wiem / trudno powiedzieć.</p>
<p>P19</p>	<p>Czy mieli Państwo jakiegokolwiek trudności w skorzystaniu z usług OWES?</p> <p style="text-align: center;">→ P34</p>	<p>1- Zdecydowanie nie, 2 - Raczej nie, 3 - Ani tak, ani nie, 4 - Raczej tak, 5 - Zdecydowanie tak, 9 – (nie czytać!) Nie wiem / trudno powiedzieć.</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY SPÓŁDZIELNI SOCJALNYCH, KTÓRE FUNKCJONUJĄ W TRAKCIE REALIZACJI BADAŃ												
P20	Jakiego typu spółdzielnią socjalną jest spółdzielnia <nazwa spółdzielni>?	1 – spółdzielnia socjalna osób fizycznych, 2 – spółdzielnia socjalna osób prawnych.										
P21	Czy spółdzielnia socjalna ma siedzibę na obszarze miejskim, czy wiejskim?	1 – miejskim, 2 – wiejskim, 99 – (nie czytać!) nie wiem, trudno powiedzieć.										
P22	Ile osób pracowało w spółdzielni socjalnej w momencie jej powstania?										
P23	Czy w okresie funkcjonowania spółdzielni socjalnej, spółdzielnia przyjmowała <u>nowych</u> pracowników/członków, choćby na krótki okres (niezależnie od formy zatrudnienia)?	1 – tak, 2 – nie → P28										
P24	Ile <u>dotatkowych</u> miejsc pracy powstało w spółdzielni socjalnej w okresie jej funkcjonowania? Proszę policzyć wszystkie miejsca pracy, które powstały w spółdzielni socjalnej, choćby na krótki okres.	...										
P25	Na jaki okres (w miesiącach) powstały te miejsca pracy w spółdzielni socjalnej?	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Nr miejsca pracy</th> <th>Okres trwania miejsca pracy w miesiącach</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3</td> <td></td> </tr> <tr> <td>...</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach	1		2		3		...	
Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach											
1												
2												
3												
...												
P26	Ile miejsc pracy zostało utrzymanych do chwili obecnej?	...										
P27	W jakiej formie prawnej spółdzielnia zatrudniała pracowników? W przypadku zatrudniania pracowników w różnych formach prawnych proszę podać najczęściej stosowaną.	1 – spółdzielczy stosunek pracy, 2 - umowa o pracę na czas nieokreślony, 3 – umowa o pracę na czas określony, 4 – umowa cywilno-prawna (o dzieło lub zlecenie), 5 – samozatrudnienie (pracownicy sami zakładali firmy), 6 – bez formalnej umowy z pracownikiem, 7 – inne – jakie?										
P27.1	Z jakich środków finansowane było	1 – środki własne spółdzielni,										

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	wynagrodzenie osób zajmujących te miejsca pracy? Proszę wskazać wszystkie źródła finansowania miejsc pracy utworzonych w Państwa spółdzielni socjalnej.	2 – środki z Powiatowego Urzędu Pracy (Funduszu Pracy), 3 – środki unijne, w ramach realizacji projektów, 4 – inne – jakie?
P28	Na jakim rynku działa spółdzielnia socjalna?	1 - lokalnym (zasięg powiatu, kilku powiatów) 2 - regionalnym (zasięg województwa) 3 - krajowym 4 – międzynarodowym 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi
P29	Jakie były przychody (obroty) spółdzielni socjalnej w roku 2013?	1 - Poniżej 50 tys. zł 2 - 51 – 100 tys. zł 3 - 101 – 200 tys. zł 4 - 201 – 500 tys. zł 5 - 500 tys. zł – 1 mln zł 6 - Powyżej 1 mln zł 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi
P30	Jakie były dochody (zysk) spółdzielni socjalnej w roku 2013?	1 - Poniżej 20 tys. zł 2 - 21 – 40 tys. zł 3 - 41 – 60 tys. zł 4 - 61 – 80 tys. zł 5 - 81 – 100 tys. zł 6 - 101 – 150 tys. zł 7 - powyżej 150 tys. zł 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi
P31	Jak ogólnie ocenia P. sytuację spółdzielni socjalnej w tym momencie?	1 - Bardzo źle 2 - Raczej źle 3 - Ani dobrze ni źle 4 - Raczej dobrze 5 - Bardzo dobrze 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi
P32	Jakie są największe trudności/problemy w	1 – brak płynności finansowej (brak

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	<p>działalności P. spółdzielni socjalnej? Proszę podać maksymalnie 2 najważniejsze problemy.</p>	<p>możliwości regulacji zobowiązań ze względu na zaległości w płatnościach wobec P. firmy),</p> <p>2 – brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na brak środków finansowych,</p> <p>3 – zbyt duża konkurencja ze strony innych firm,</p> <p>4 – zbyt wysokie koszty produkcji/świadczenia usług,</p> <p>5 – brak klientów/odbiorców,</p> <p>6 – zbyt duże nakłady czasowe potrzebne do prowadzenia tego typu działalności,</p> <p>7 – problemy organizacyjno-prawne,</p> <p>8 - brak odpowiednich umiejętności i kompetencji członków spółdzielni socjalnej,</p> <p>9 – konflikty wewnętrzne w spółdzielni socjalnej,</p> <p>10 – inne, jakie?.....</p> <p>99 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć</p>
<p>P33</p>	<p>Jakiego typu wsparcie np. ze strony samorządu lub Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej jest najbardziej potrzebne P. spółdzielni socjalnej? (wielokrotny wybór – max 2)</p>	<p>1 – wsparcie finansowe (na pokrycie bieżących wydatków),</p> <p>2 – wsparcie inwestycyjne (dofinansowanie zakupu różnych sprzętów),</p> <p>3 – wsparcie merytoryczne (np. prowadzenie księgowości, wsparcie w zakresie marketingu i reklamy, pozyskiwania klientów itp.),</p> <p>4 – wsparcie psychologiczne dla członków spółdzielni socjalnej (np. motywowanie do pracy),</p> <p>5 – inne – jakie?</p> <p>9 – nie czytać: nie wiem/trudno powiedzieć.</p>
<p>BLOK PYTAŃ NA TEMAT SYTUACJI UCZESTNIKA W PRZYPADKU, GDYBY NIE DOSTAŁ WSPARCIA NA ROZPOCZĘCIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ</p>		
<p>P34</p>	<p>W jakiej wysokości otrzymali Państwo dotację na rozpoczęcie działalności spółdzielni socjalnej? (w tys.)</p> <p>W przypadku spółdzielni socjalnej osób fizycznych proszę zsumować dotacje</p>	<p>...</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	przypadające na każdego z członków spółdzielni socjalnej.	
P35	W jakim stopniu ta kwota była wystarczająca na rozpoczęcie działalności spółdzielni socjalnej?	1 – zdecydowanie niewystarczająca, 2 – raczej niewystarczająca, 3 – raczej wystarczająca, 4 – zdecydowanie wystarczająca. 9 – (nie czytać!) nie wiem/trudno powiedzieć.
P36	Czy gdyby nie otrzymali Państwo wsparcia w postaci dotacji, to czy mimo wszystko założyliby Państwo spółdzielnię socjalną?	1 – Zdecydowanie tak, → P38 2 – Raczej tak, → P38 4 – Raczej nie, 5 – Zdecydowanie nie, 99 – (nie czytać!) Nie wiem/trudno powiedzieć.
P37	A czy gdyby zamiast dotacji otrzymali Państwo bardzo korzystną, nieoprocentowaną pożyczkę z długim okresem spłaty o takiej samej lub wyższej wysokości, jak dotacja, to czy w tej sytuacji założyliby Państwo spółdzielnię socjalną?	1 – Tak – założył(a)bym taką samą firmę, w tym samym czasie lub szybciej, 2 – Tak, ale działalność gospodarcza miałaby mniejszą skalę/zasięg 3 – Tak, ale utworzenie działalności gospodarczej nastąpiłoby w późniejszym czasie 4 – Raczej nie 5 – Zdecydowanie nie 99 – (nie czytać!) Nie wiem/trudno powiedzieć

BLOK PYTAŃ DOTYCZACY OCENY POSZCZEGÓLNYCH FORM WSPARCIA OTRZYMANYCH W RAMACH PROJEKTU

P38	<p>Jakie formy wsparcia otrzymali Państwo w ramach projektu <nazwa projektu>?</p> <p>Przeczytam teraz listę form wsparcia. Proszę zaznaczyć wszystkie, które Państwo otrzymali.</p> <p>(wielokrotny wybór)</p>	<p>1 – wsparcie szkoleniowe przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>2 – wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>3 – dotacja,</p> <p>4 – wsparcie pomostowe podstawowe (w okresie pierwszych 6 miesięcy od założenia spółdzielni),</p> <p>5 – wsparcie pomostowe przedłużone (w okresie 7 – 12 miesięcy od założenia spółdzielni),</p> <p>6 – wsparcie doradcze już po założeniu spółdzielni socjalnej,</p>
------------	--	--

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		7 – kursy zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej
P39	Która forma wsparcia, którą otrzymali Państwo w ramach projektu okazała się najbardziej pomocna do prowadzenia spółdzielni socjalnej?	<p>1 – wsparcie szkoleniowe przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>2 – wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>3 – dotacja,</p> <p>4 – wsparcie pomostowe podstawowe (w okresie pierwszych 6 miesięcy od założenia spółdzielni),</p> <p>5 – wsparcie pomostowe przedłużone (w okresie 7 – 12 miesięcy od założenia spółdzielni),</p> <p>6 – wsparcie doradcze już po założeniu spółdzielni socjalnej,</p> <p>7 – kursy zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej,</p> <p>8 - Żadna z form wsparcia nie była pomocna.</p>
P40	Proszę uszeregować uzyskane w ramach projektu formy wsparcia pod względem ich przydatności w prowadzeniu spółdzielni socjalnej, gdzie 1 oznacza największą przydatność, a 6 najmniejszą przydatność.	<p>1 – wsparcie szkoleniowe przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>2 – wsparcie doradcze przed złożeniem wniosku o dotację,</p> <p>3 – dotacja,</p> <p>4 – wsparcie pomostowe podstawowe (w okresie pierwszych 6 miesięcy od założenia spółdzielni),</p> <p>5 – wsparcie pomostowe przedłużone (w okresie 7 – 12 miesięcy od założenia spółdzielni),</p> <p>6 – wsparcie doradcze już po założeniu spółdzielni socjalnej,</p> <p>7 – kursy zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej,</p>
BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY OTRZYMANEJ W RAMACH PROJEKTU FORMY WSPARCIA:		
wsparcie szkoleniowe i doradztwo (indywidualne i grupowe) umożliwiające uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia/lub prowadzenia i/lub przystąpienia i/lub pracy w spółdzielni socjalnej, w tym szkolenia zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej.		
P41	Czy wsparcie szkoleniowo-doradcze w ramach projektu była dla P. pomocne w zakresie pracy w spółdzielni socjalnej?	<p>1 – zdecydowanie tak,</p> <p>2 – raczej tak,</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>3 – ani tak, ani nie, 4 – raczej nie, 5 – zdecydowanie nie, 99 – <nie czytać> nie mam zdania/trudno powiedzieć</p>
P42	<p>W jakiej tematyce otrzymał(a) P. wsparcie szkoleniowo-doradcze? (wielokrotny wybór)</p>	<p>1 – prawo spółdzielcze i podstawy spółdzielczości, 2 – kursy zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej, 3 - prowadzenie księgowości w spółdzielni socjalnej, 4 - podstawy marketingu, 5 - prawo pracy, 6 - prawo podatkowe, 7 - praktyczna wiedza z zakresu ubezpieczeń społecznych, 8 - przepisy BHP w spółdzielni socjalnej, 9 - prawo handlowe, 10 - zagadnienia z prawa cywilnego związane z prowadzeniem spółdzielni socjalnej, 11 - wdrażanie i obsługa programów użytkowych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej (programy służące do: wystawiania faktur, prowadzenia księgowości, rozliczania z ZUS i US) 12 - logistyka 13 - sporządzanie biznesplanów, 14 - inne, jakie? 99 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć</p>
P43	<p>Który z tych obszarów tematycznych okazał się najbardziej pomocny?</p>	<p>1 – prawo spółdzielcze i podstawy spółdzielczości, 2 – kursy zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej, 3 - prowadzenie księgowości w spółdzielni socjalnej, 4 - podstawy marketingu, 5 - prawo pracy,</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>6 - prawo podatkowe, 7 - praktyczna wiedza z zakresu ubezpieczeń społecznych, 8 - przepisy BHP w spółdzielni socjalnej, 9 - prawo handlowe, 10 - zagadnienia z prawa cywilnego związane z prowadzeniem spółdzielni socjalnej, 11 - wdrażanie i obsługa programów użytkowych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej (programy służące do: wystawiania faktur, prowadzenia księgowości, rozliczania z ZUS i US) 12 - logistyka 13 - sporządzanie biznesplanów, 14 - inne, jakie? 99 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć</p>
<p>P44</p>	<p>Który z tych obszarów tematycznych okazał się najmniej pomocny?</p>	<p>1 – prawo spółdzielcze i podstawy spółdzielczości, 2 – kursy zawodowe potrzebne do pracy w spółdzielni socjalnej, 3 - prowadzenie księgowości w spółdzielni socjalnej, 4 - podstawy marketingu, 5 - prawo pracy, 6 - prawo podatkowe, 7 - praktyczna wiedza z zakresu ubezpieczeń społecznych, 8 - przepisy BHP w spółdzielni socjalnej, 9 - prawo handlowe, 10 - zagadnienia z prawa cywilnego związane z prowadzeniem spółdzielni socjalnej, 11 - wdrażanie i obsługa programów użytkowych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej (programy służące do: wystawiania faktur, prowadzenia księgowości, rozliczania z ZUS i US)</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		<p>12 - logistyka</p> <p>13 - sporządzanie biznesplanów,</p> <p>14 - inne, jakie?</p> <p>99 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć</p>
BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY POMOCY OTRZYMANEJ POZA PROJEKTEM		
P45	Czy przy planowaniu i zakładaniu spółdzielni socjalnej korzystał(a) P. z pomocy jakichś <u>innych</u> instytucji niż <nazwa beneficjenta projektu>?	<p>1 - tak</p> <p>2 – nie → P49</p> <p>9 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć → P49</p>
P46	Jakie to były instytucje? (wielokrotny wybór)	<p>1 – inkubator przedsiębiorczości,</p> <p>2 – biuro rachunkowe,</p> <p>3 – firma doradcza/kancelaria prawna,</p> <p>4 – pomoc nieformalna np. od rodziny, znajomych, którzy mieli doświadczenie w prowadzeniu firmy,</p> <p>5 – inna – jaka?</p> <p>9 - <nie czytać> nie wiem/trudno powiedzieć</p>
P47	Na czym polegała pomoc uzyskana od tych instytucji?	...
P48	Jak ocenia P. tę pomoc w porównaniu do pomocy uzyskanej od <nazwa beneficjenta projektu>?	<p>1 – zdecydowanie bardziej pomocna,</p> <p>2 – raczej bardziej pomocna,</p> <p>3 – tak samo pomocna,</p> <p>4 – raczej mniej pomocna,</p> <p>5 – zdecydowanie mniej pomocna.</p>
METRYCZKA		
P49	Jaką funkcję pełni P./pełnił(a) P. w spółdzielni socjalnej?	<p>1. Osoba zarządzająca spółdzielnią socjalną,</p> <p>2. Pracownik/członek spółdzielni socjalnej.</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Załącznik 3. Kwestionariusz badania ilościowego techniką CATI z przedstawicielami ośrodków wspierania ekonomii społecznej, które zostały wsparte w ramach Poddziałania 7.2.2

Ocena wpływu podjętych działań przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej na rzecz sektora ekonomii społecznej.

<p>P1</p>	<p>Proszę wymienić wszystkie rodzaje działań, które Państwo podjęli na rzecz wsparcia sektora ekonomii społecznej w woj. lubelskim w ramach projektu <nazwa projektu>. <i>(wielokrotny wybór)</i></p>	<p>1- świadczenie usług prawnych 2- świadczenie usług księgowych 3- świadczenie usług marketingowych 4- świadczenie usług doradczych → P2 5- świadczenie usług szkoleniowych → P4 6- realizowanie usług wspierających rozwój partnerstwa lokalnego, opartego na współpracy samorządu lokalnego i organizacji pozarządowych, na rzecz ekonomii społecznej → P6 7- promocja ekonomii społecznej i zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej → P7 8- inne – jakie?</p>
<p>P2</p>	<p>Jaki zakres tematyczny obejmowały świadczone przez Państwa usługi doradcze na rzecz podmiotów ekonomii społecznej? <i>(wielokrotny wybór)</i></p>	<p>1- prawo 2- rachunkowość i księgowość 3- marketing 4- pomoc w przygotowaniu biznesplanu i strategii rozwoju podmiotów ekonomii społecznej 5- przedsiębiorczość 6- inny zakres – jaki?</p>
<p>P3</p>	<p>Jaki wymiar czasowy obejmowało świadczone przez Państwa doradztwo na rzecz podmiotów ekonomii społecznej? Proszę podać liczbę godzin doradztwa na rzecz PES w projekcie.</p>	<p><i>Pytanie otwarte</i></p>
<p>P4</p>	<p>Jaki zakres tematyczny obejmowały świadczone przez Państwa usługi szkoleniowe na rzecz podmiotów ekonomii społecznej? <i>(wielokrotny wybór)</i></p>	<p>1- prawo 2- rachunkowość i księgowość 3- marketing 4- pomoc w przygotowaniu biznesplanu i strategii rozwoju podmiotów ekonomii społecznej 5- przedsiębiorczość</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		6- inny zakres – jaki?
P5	Jaki wymiar czasowy obejmowały świadczone przez Państwa usługi szkoleniowe na rzecz podmiotów ekonomii społecznej? Proszę podać liczbę godzin szkoleń na rzecz PES w projekcie.	<i>Pytanie otwarte</i>
P6	Jakiego rodzaju wsparcie oferowali Państwo w ramach realizowania usług wspierających rozwój partnerstwa lokalnego, opartego na współpracy samorządu lokalnego i organizacji pozarządowych, na rzecz ekonomii społecznej? <i>(wielokrotny wybór)</i>	1- aktywizacja lokalnych społeczności 2- pomoc w wypracowaniu lokalnych rozwiązań społeczno-gospodarczych 3- tworzenie partnerstw organizacji pozarządowych i międzysektorowych 4- wspieranie istniejących sieci współpracy na rzecz ekonomii społecznej 5- budowanie Powiatowych Sieci Współpracy na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej 6- inne – jakie?
P7	Jakiego rodzaju wsparcie oferowali Państwo w ramach promocji ekonomii społecznej i zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej?	<i>Pytanie otwarte</i>
P8	Jakie było zainteresowanie oferowanym przez Państwa wsparciem na rzecz sektora ekonomii społecznej?	1- bardzo duże 2- raczej duże 3- średnie 4- raczej małe 5- bardzo małe 6- nie wiem/trudno powiedzieć
P9	Jakiego rodzaju podmioty/osoby najczęściej korzystały z oferowanego przez Państwa wsparcia? <i>(wielokrotny wybór)</i>	1- Organizacje Pozarządowe (Stowarzyszenie, Fundacja) 2- Spółdzielnie Socjalne 3- Spółdzielnie Pracy 4- Kluby Integracji Społecznej 5- Centra Integracji Społecznej 6- Zakłady Aktywności Zawodowej 7- Spółki Non-Profit 8- Powiatowe Urzędy Pracy 9- Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej 10- Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej 11- Miejskie Centra Pomocy Rodzinie 12- Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie 13- Koła Gospodyń Wiejskich

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		14- Samorządy 15- Osoby Fizyczne 16- Inne – jakie?
P10	Czy monitorują Państwo skuteczność udzielonego wsparcia na rzecz sektora ekonomii społecznej?	1- tak → P11 2- nie 3- nie wiem/trudno powiedzieć
P11	W jaki sposób przebiega monitoring wsparcia udzielonego na rzecz sektora ekonomii społecznej?	<i>Pytanie otwarte</i>
Ocena wsparcia merytorycznego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej		
P12	Jakich usług świadczonych przez OWES na rzecz sektora ekonomii społecznej Państwa zdaniem zabrakło w perspektywie finansowej 2007 – 2013?	<i>Pytanie otwarte</i>
P13	Jakie usługi na rzecz lubelskich PES (i ich otoczenia instytucjonalnego/społecznego/rynkowego) należy podjąć Państwa zdaniem w perspektywie finansowej 2014 – 2020?	<i>Pytanie otwarte</i>
Ocena potrzeb ośrodków wspierających ekonomię społeczną w zakresie wsparcia merytorycznego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej		
P14	Czy korzystali Państwo ze wsparcia Centrów Ekonomii Społecznej?	1- tak → P15 2- nie 3- nie wiem/trudno powiedzieć
P15	Z jakiego typu wsparcia Państwo korzystali?	1- usługi szkoleniowe → P16 2- usługi doradcze → P17 3- działania na rzecz integracji środowiska wspierającego podmioty ekonomii społecznej 4- usługi rzecznicze 5- usługi promocyjne i informacyjne 6- inne – jakie?
P16	Jaki był zakres tematyczny wsparcia szkoleniowego z którego Państwo korzystali?	1- metodologia pracy OWES 2- kompendium wiedzy w zakresie funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej 3- umiejętności zarządzania zasobami ludzkimi i komunikacji interpersonalnej 4- inne – jakie?
P17	Jaki był zakres tematyczny wsparcia doradczego z którego Państwo korzystali?	1- działalność podmiotów ekonomii społecznej 2- współpraca z otoczeniem sektora ekonomii społecznej 3- inne – jakie?

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

P18	Czy udzielone wsparcie zaspakajało Państwa potrzeby jako ośrodków wspierających ekonomię społeczną w zakresie wsparcia merytorycznego na rzecz podmiotów ekonomii społecznej?	1- zdecydowanie tak 2- raczej tak 3- ani tak, ani nie → P19 4- raczej nie → P19 5- zdecydowanie nie → P19 6- nie wiem/trudno powiedzieć
P19	Jakiego typu wsparcia Państwu zabrakło?	<i>Pytanie otwarte</i>
P20	Czy byliby Państwo zainteresowani pełnieniem funkcji OWES w perspektywie finansowej 2014- 2020?	1- zdecydowanie tak 2- raczej tak 3- ani tak, ani nie 4- raczej nie 5- zdecydowanie nie 6- nie wiem/trudno powiedzieć
Metryczka		
P21	Jak długo funkcjonuje Państwa placówka OWES? Proszę podać liczbę miesięcy.	<i>pytanie otwarte</i>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Załącznik 4. Kwestionariusz badania ilościowego z grupą kontrolną – aktywna działalność gospodarcza

P1	Czy w okresie funkcjonowania firmy zatrudniał(a) Pan(i) pracowników, choćby na krótki okres (niezależnie od formy zatrudnienia)?	1 – tak 2 – nie -> proszę przejść do P7	
P2	Ile miejsc pracy powstało w P. firmie w okresie funkcjonowania firmy? Proszę policzyć wszystkie miejsca pracy, które powstały w P. firmie, choćby na krótki okres.	
P3	Na jaki okres (w miesiącach) powstały te miejsca pracy w P. firmie?	Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach
		1	
		2	
		3	
		4	
		5	
		6	
		7	
		8	
		9	
		...	
P4	Ile miejsc pracy zostało utrzymanych do chwili obecnej?	
P5	W jakiej formie prawnej Pana/Pani firma zatrudniała pracowników? W przypadku zatrudniania pracowników w różnych formach prawnych proszę podać najczęściej stosowaną.	1 – umowa o pracę na czas nieokreślony, 2 – umowa o pracę na czas określony, 3 – umowa cywilno-prawna (o dzieło lub zlecenie), 4 – samo zatrudnienie (pracownicy sami zakładali firmy), 5 – bez formalnej umowy z pracownikiem, 6 – inne – proszę napisać jakie	
P6	Z jakich środków finansowane było wynagrodzenie osób zajmujących te miejsca pracy? Proszę wskazać wszystkie źródła finansowania	1 – środki własne firmy, 2 – środki z Powiatowego Urzędu Pracy (Funduszu Pracy),	

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	miejsc pracy utworzonych w P. firmie.	3 – środki unijne, w ramach realizacji projektów, 4 – inne – jakie?
P7	Na jakim rynku działa Pana/Pani firma?	1 - lokalnym (zasięg powiatu, kilku powiatów) 2 - regionalnym (zasięg województwa) 3 - krajowym 4 – międzynarodowym 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi
P8	Jakie były przychody (obroty) Pana/Pani firmy w 2013 roku?	1 - Poniżej 50 tys. zł 2 - 51 – 100 tys. zł 3 - 101 – 200 tys. zł 4 - 201 – 500 tys. zł 5 - 500 tys. zł – 1 mln zł 6 - Powyżej 1 mln zł 9 - odmowa odpowiedzi
P9	Jakie były dochody (zysk) Pana/Pani firmy w 2013 roku?	1 - Poniżej 20 tys. zł 2 - 21 – 40 tys. zł 3 - 41 – 60 tys. zł 4 - 61 – 80 tys. zł 5 - 81 – 100 tys. zł 6 - 101 – 150 tys. zł 7 - powyżej 150 tys. zł 9 - odmowa odpowiedzi
P10	Jak ogólnie ocenia Pan/Pani sytuację swojej firmy w tym momencie?	1 - Bardzo źle 2 - Raczej źle 3 - Ani dobrze ni źle 4 - Raczej dobrze 5 - Bardzo dobrze - Odmowa odpowiedzi
P11	Rok urodzenia
P12	Wykształcenie w momencie założenia firmy	1 – brak, 2 - podstawowe, 3 – gimnazjalne,

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	4 – ponadgimnazjalne, 5 – pomaturalne, 6 – wyższe.
--	--

Załącznik 5. Kwestionariusz badania ilościowego z grupą kontrolną – zamknięta lub zawieszona działalność gospodarcza

<p>P1</p>	<p>Proszę wskazać, jaka jest Pana/Pani sytuacja na rynku pracy w tym momencie?</p>	<p>1 – jestem osobą bezrobotną, zarejestrowaną w Powiatowym Urzędzie Pracy, poszukuję pracy, 2 – jestem osobą nieaktywną zawodowo, niezarejestrowaną w Powiatowym Urzędzie Pracy, poszukuję pracy, 3 – jestem na rencie lub emeryturze, 4 – pracuję na umowę o pracę na czas nieokreślony, 5 – pracuję na umowę o pracę na czas określony, 6 – pracuję na umowę- zlecenie lub umowę o dzieło, 7 – pracuję bez formalnej umowy z pracodawcą, 8 – odbywam staż lub praktykę, 9 – inna sytuacja – proszę napisać jaka:</p>
<p>P2</p>	<p>Z jakich powodów zrezygnował(a) Pan/i z prowadzenia działalności gospodarczej? Proszę zaznaczyć maksymalnie 2 najważniejsze powody.</p>	<p>1 – brak płynności finansowej (brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na zaległości w płatnościach wobec Pana/Pani firmy), 2 – brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na brak środków finansowych, 3 – zbyt duża konkurencja ze strony innych firm, 4 – zbyt wysokie koszty produkcji/świadczenia usług, 5 – przyczyny osobiste (zmiana sytuacji rodzinnej, problemy zdrowotne), 6 – brak klientów/odbiorców, 7 – zbyt duże nakłady czasowe potrzebne do prowadzenia tego typu działalności, 8 – problemy organizacyjno-prawne, 9 - brak wykwalifikowanej siły roboczej, 10 - znalezienie innego źródła utrzymania, 11 - przejście na emeryturę/rentę 12 – inne powody, – proszę napisać jakie</p>
<p>P3</p>	<p>Czy w okresie funkcjonowania firmy zatrudniał(a) Pan(i)</p>	<p>1 – tak</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	pracowników, choćby na krótki okres (niezależnie od formy zatrudnienia)?	2 – nie -> proszę przejść do P9																							
P5	Ile miejsc pracy powstało w Pana/Pani firmie w okresie jej funkcjonowania? Proszę policzyć wszystkie miejsca pracy, które powstały w Pana/Pani firmie, choćby na krótki okres.																							
P6	Na jaki okres (w miesiącach) powstały te miejsca pracy w Pana/Pani firmie?	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Nr miejsca pracy</th> <th>Okres trwania miejsca pracy w miesiącach</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>1</td><td></td></tr> <tr><td>2</td><td></td></tr> <tr><td>3</td><td></td></tr> <tr><td>4</td><td></td></tr> <tr><td>5</td><td></td></tr> <tr><td>6</td><td></td></tr> <tr><td>7</td><td></td></tr> <tr><td>8</td><td></td></tr> <tr><td>9</td><td></td></tr> <tr><td>...</td><td></td></tr> </tbody> </table>	Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach	1		2		3		4		5		6		7		8		9		...		
Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach																								
1																									
2																									
3																									
4																									
5																									
6																									
7																									
8																									
9																									
...																									
P7	W jakiej formie prawnej Pana/Pani firma zatrudniała pracowników? W przypadku zatrudniania pracowników w różnych formach prawnych proszę podać najczęściej stosowaną.	1 – umowa o pracę na czas nieokreślony, 2 – umowa o pracę na czas określony, 3 – umowa cywilno-prawna (o dzieło lub zlecenie), 4 – samozatrudnienie (pracownicy sami zakładali firmy), 5 – bez formalnej umowy z pracownikiem, 6 – inne – proszę napisać jakie																							
P8	Z jakich środków finansowane było wynagrodzenie osób zajmujących te miejsca pracy? Proszę wskazać wszystkie źródła finansowania miejsc pracy utworzonych w P. firmie.	1 – środki własne firmy, 2 – środki z Powiatowego Urzędu Pracy (Funduszu Pracy), 3 – środki unijne, w ramach realizacji projektów, 4 – inne – jakie?																							
P9	Na jakim rynku działała Pana/Pani firma?	1 - lokalnym (zasięg powiatu, kilku powiatów) 2 - regionalnym (zasięg województwa) 3 - krajowym 4 – międzynarodowym																							

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		9 - odmowa odpowiedzi
P10	Jakie były przychody (obroty) Pana/Pani firmy w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem firmy? (np. jeżeli firmę zamknięto w sierpniu 2013r., to interesuje nas 2012r.)	1 - Poniżej 50 tys. zł 2 - 51 – 100 tys. zł 3 - 101 – 200 tys. zł 4 - 201 – 500 tys. zł 5 - 500 tys. zł – 1 mln zł 6 - Powyżej 1 mln zł 9 - odmowa odpowiedzi
P11	Jakie były dochody (zysk) Pana/Pani firmy w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem firmy? (np. jeżeli firmę zamknięto w sierpniu 2013r., to interesuje nas 2012r.)	1 - Poniżej 20 tys. zł 2 - 21 – 40 tys. zł 3 - 41 – 60 tys. zł 4 - 61 – 80 tys. zł 5 - 81 – 100 tys. zł 6 - 101 – 150 tys. zł 7 - powyżej 150 tys. zł 9 - odmowa odpowiedzi
P12	Rok urodzenia
P13	Wykształcenie w momencie założenia firmy	1 – brak, 2 - podstawowe, 3 – gimnazjalne, 4 – ponadgimnazjalne, 5 – pomaturalne, 6 – wyższe.

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Załącznik 6. Kwestionariusz do badania techniką CATI grupy kontrolnej spółdzielni socjalnych

PYTANIE DOTYCZĄCE FAKTU FUNKCJONOWANIA SPÓŁDZIELNI SOCJALNEJ

P0	Kiedy powstała spółdzielnia socjalna <nazwa spółdzielni>? Proszę podać rok i miesiąc powstania spółdzielni socjalnej.	mm-rrrr
P1	Czy spółdzielnia socjalna <nazwa spółdzielni> nadal funkcjonuje? Liczy się fakt rzeczywistego prowadzenia działalności przez spółdzielnię.	1 – tak → Proszę przejść do P20 , 2 – nie.

BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY SPÓŁDZIELNI SOCJALNYCH, KTÓRE NIE FUNKCJONUJĄ W MOMENCIE REALIZACJI BADANIA

P2	Kiedy zakończyła działalność spółdzielnia socjalna <nazwa spółdzielni>? Proszę podać rok i miesiąc zakończenia działalności spółdzielni socjalnej.	mm-rrrr
P3	Jakiego typu spółdzielnią socjalną była spółdzielnia <nazwa spółdzielni>?	1 – spółdzielnia socjalna osób fizycznych, 2 – spółdzielnia socjalna osób prawnych.
P4	Jakiego rodzaju usługi/produkty oferowała Państwa spółdzielnia socjalna?
P5	Z jakich powodów spółdzielnia socjalna przestała prowadzić działalność? Proszę zaznaczyć maksymalnie 2 najważniejsze powody.	1 – brak płynności finansowej (brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na zaległości w płatnościach wobec P. firmy), 2 – brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na brak środków finansowych, 3 – zbyt duża konkurencja ze strony innych firm, 4 – zbyt wysokie koszty produkcji/świadczenia usług, 5 – przyczyny osobiste (zmiana sytuacji rodzinnej, problemy zdrowotne członków spółdzielni), 6 – brak klientów/odbiorców, 7 – zbyt duże nakłady czasowe potrzebne do prowadzenia tego typu działalności, 8 – problemy organizacyjno-prawne, 9 – brak odpowiednich umiejętności i kompetencji członków spółdzielni socjalnej, 10 – znalezienie innego źródła utrzymania

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		przez członków spółdzielni socjalnej, 11 - przejście na emeryturę/rentę członków spółdzielni socjalnej, 12 – konflikty wewnętrzne w spółdzielni socjalnej, 12 – inne, jakie?.....								
P6	Jakiego typu wsparcie np. ze strony samorządu lub Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej pozwoliłoby Państwu uniknąć zaprzestania działalności? Proszę zaznaczyć maksymalnie 2 odpowiedzi.	1 – wsparcie finansowe (na pokrycie bieżących wydatków), 2 – wsparcie inwestycyjne (dofinansowanie zakupu różnych sprzętów), 3 – wsparcie merytoryczne (np. prowadzenie księgowości, wsparcie w zakresie marketingu i reklamy, pozyskiwanie klientów itp.), 4 – wsparcie psychologiczne dla członków spółdzielni socjalnej (np. motywowanie do pracy), 5 – inne – jakie? 6 – żadnego typu wsparcie nie pozwoliłoby na przetrwanie spółdzielni socjalnej,								
P7	Czy spółdzielnia socjalna miała siedzibę na obszarze miejskim, czy wiejskim?	1 – miejskim, 2 – wiejskim.								
P8	Ile osób pracowało w spółdzielni socjalnej w momencie jej powstania?								
P9	Czy w okresie funkcjonowania spółdzielni socjalnej, spółdzielnia przyjmowała <u>nowych</u> pracowników/członków, choćby na krótki okres (niezależnie od formy zatrudnienia)?	1 – tak, 2 – nie → Proszę przejść do P13.								
P10	Ile <u>dotychczas</u> miejsc pracy powstało w spółdzielni socjalnej w okresie jej funkcjonowania? Proszę policzyć wszystkie miejsca pracy, które powstały w spółdzielni socjalnej, choćby na krótki okres.	...								
P11	Na jaki okres (w miesiącach) powstały te miejsca pracy w spółdzielni socjalnej?	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Nr miejsca pracy</th> <th>Okres trwania miejsca pracy w miesiącach</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach	1		2		3	
Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach									
1										
2										
3										

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		...	
P12	W jakiej formie prawnej spółdzielnia zatrudniała pracowników? W przypadku zatrudniania pracowników w różnych formach prawnych proszę podać najczęściej stosowaną.	1 – spółdzielczy stosunek pracy, 2 - umowa o pracę na czas nieokreślony, 3 – umowa o pracę na czas określony, 4 – umowa cywilno-prawna (o dzieło lub zlecenie), 5 – samozatrudnienie (pracownicy sami zakładali firmy), 6 – bez formalnej umowy z pracownikiem, 7 – inne – jakie?	
P12.1	Z jakich środków finansowane było wynagrodzenie osób zajmujących te miejsca pracy? Proszę wskazać wszystkie źródła finansowania miejsc pracy utworzonych w Państwa spółdzielni socjalnej.	1 – środki własne spółdzielni, 2 – środki z Powiatowego Urzędu Pracy (Funduszu Pracy), 3 – środki unijne, w ramach realizacji projektów, 4 – inne – jakie?	
P13	Na jakim rynku działała spółdzielnia socjalna?	1 - lokalnym (zasięg powiatu, kilku powiatów) 2 - regionalnym (zasięg województwa) 3 - krajowym 4 – międzynarodowym.	
P14	Jakie były przychody (obroty) spółdzielni socjalnej w ostatnim pełnym roku przed zaprzestaniem działalności spółdzielni? (np. jeżeli spółdzielnię zamknięto w sierpniu 2013r., to interesuje nas 2012r.)	1 - Poniżej 50 tys. zł 2 - 51 – 100 tys. zł 3 - 101 – 200 tys. zł 4 - 201 – 500 tys. zł 5 - 500 tys. zł – 1 mln zł 6 - Powyżej 1 mln zł 9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi	
P15	Jakie były dochody (zysk) spółdzielni socjalnej w ostatnim pełnym roku przed zamknięciem lub zawieszeniem spółdzielni? (np. jeżeli spółdzielnię zamknięto w sierpniu 2013r., to interesuje nas 2012r.)	1 - Poniżej 20 tys. zł 2 - 21 – 40 tys. zł 3 - 41 – 60 tys. zł 4 - 61 – 80 tys. zł 5 - 81 – 100 tys. zł 6 - 101 – 150 tys. zł 7 - powyżej 150 tys. zł	

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		9 - <nie czytać!> nie wiem/trudno powiedzieć/odmowa odpowiedzi
P16	<p>W województwie lubelskim działa kilka instytucji wyspecjalizowanych we wspieraniu podmiotów ekonomii społecznej takich jak Państwa podmiot. Są to m.in. Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Fundacja OIC Poland, Centrum Ekonomii Społecznej i inne. Instytucje takie nazywamy Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej.</p> <p>Czy Państwa spółdzielnia socjalna otrzymała kiedykolwiek wsparcie od takiej instytucji?</p>	<p>1 – tak,</p> <p>2 – nie → Proszę przejść do P34</p>
P17	<p>Jakiego rodzaju było to wsparcie?</p> <p>(wielokrotny wybór)</p>	<p>1 - Dotacja na rozpoczęcie działalności</p> <p>2 - Szkolenie</p> <p>3 - Doradztwo</p> <p>4 - Świadczenie usług (np. księgowych, finansowych)</p> <p>5 - Inne, jakie?.....</p>
P18	<p>Proszę sobie wyobrazić, że nie korzystali Państwo z tych usług. Czy w takiej sytuacji Państwa obecna sytuacja byłaby?</p>	<p>1 - Zdecydowanie gorsza,</p> <p>2 – Gorsza,</p> <p>3 - Taka sama,</p> <p>4 – Lepsza,</p> <p>5 - Zdecydowanie lepsza,</p> <p>9 – (nie czytać!) Nie wiem / trudno powiedzieć.</p>
P19	<p>Czy mieli Państwo jakiegokolwiek trudności w skorzystaniu z usług OWES?</p> <p style="text-align: center;">→ Proszę przejść do P34</p>	<p>2- Zdecydowanie nie,</p> <p>2 - Raczej nie,</p> <p>3 - Ani tak, ani nie,</p> <p>4 - Raczej tak,</p> <p>5 - Zdecydowanie tak,</p> <p>9 – (nie czytać!) Nie wiem / trudno powiedzieć.</p>
BLOK PYTAŃ DOTYCZĄCY SPÓŁDZIELNI SOCJALNYCH, KTÓRE FUNKCJONUJĄ W TRAKCIE REALIZACJI BADANIA		
P20	<p>Jakiego typu spółdzielnią socjalną jest spółdzielnia <nazwa spółdzielni>?</p>	<p>1 – spółdzielnia socjalna osób fizycznych,</p> <p>2 – spółdzielnia socjalna osób prawnych.</p>
P21	<p>Czy spółdzielnia socjalna ma siedzibę na obszarze miejskim, czy wiejskim?</p>	<p>1 – miejskim,</p> <p>2 – wiejskim.</p>
P22	<p>Ile osób pracowało w spółdzielni socjalnej w</p>	<p>....</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	momencie jej powstania?											
P23	Czy w okresie funkcjonowania spółdzielni socjalnej, spółdzielnia przyjmowała <u>nowych</u> pracowników/członków, choćby na krótki okres (niezależnie od formy zatrudnienia)?	1 – tak, 2 – nie → Proszę przejść do P28										
P24	Ile <u>dotychczas</u> miejsc pracy powstało w spółdzielni socjalnej w okresie jej funkcjonowania? Proszę policzyć wszystkie miejsca pracy, które powstały w spółdzielni socjalnej, choćby na krótki okres.	...										
P25	Na jaki okres (w miesiącach) powstały te miejsca pracy w spółdzielni socjalnej?	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Nr miejsca pracy</th> <th>Okres trwania miejsca pracy w miesiącach</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td></td> </tr> <tr> <td>2</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3</td> <td></td> </tr> <tr> <td>...</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach	1		2		3		...	
Nr miejsca pracy	Okres trwania miejsca pracy w miesiącach											
1												
2												
3												
...												
P26	Ile miejsc pracy zostało utrzymanych do chwili obecnej?	...										
P27	W jakiej formie prawnej spółdzielnia zatrudniała pracowników? W przypadku zatrudniania pracowników w różnych formach prawnych proszę podać najczęściej stosowaną.	1 – spółdzielczy stosunek pracy, 2 - umowa o pracę na czas nieokreślony, 3 – umowa o pracę na czas określony, 4 – umowa cywilno-prawna (o dzieło lub zlecenie), 5 – samozatrudnienie (pracownicy sami zakładali firmy), 6 – bez formalnej umowy z pracownikiem, 7 – inne – jakie?										
P27.1	Z jakich środków finansowane było wynagrodzenie osób zajmujących te miejsca pracy? Proszę wskazać wszystkie źródła finansowania miejsc pracy utworzonych w Państwa spółdzielni socjalnej.	1 – środki własne spółdzielni, 2 – środki z Powiatowego Urzędu Pracy (Funduszu Pracy), 3 – środki unijne, w ramach realizacji projektów, 4 – inne – jakie?										
P28	Na jakim rynku działa spółdzielnia socjalna?	1 - lokalnym (zasięg powiatu, kilku powiatów) 2 - regionalnym (zasięg województwa) 3 - krajowym										

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		4 – międzynarodowym
P29	Jakie były przychody (obroty) spółdzielni socjalnej w roku 2013?	1 - Poniżej 50 tys. zł 2 - 51 – 100 tys. zł 3 - 101 – 200 tys. zł 4 - 201 – 500 tys. zł 5 - 500 tys. zł – 1 mln zł 6 - Powyżej 1 mln zł
P30	Jakie były dochody (zysk) spółdzielni socjalnej w roku 2013?	1 - Poniżej 20 tys. zł 2 - 21 – 40 tys. zł 3 - 41 – 60 tys. zł 4 - 61 – 80 tys. zł 5 - 81 – 100 tys. zł 6 - 101 – 150 tys. zł 7 - powyżej 150 tys. zł
P31	Jak ogólnie oceniają Państwo sytuację spółdzielni socjalnej w tym momencie?	1 - Bardzo źle 2 - Raczej źle 3 - Ani dobrze ni źle 4 - Raczej dobrze 5 - Bardzo dobrze
P32	Jakie są największe trudności/problemy w działalności P. spółdzielni socjalnej? Proszę zaznaczyć maksymalnie 2 najważniejsze problemy.	1 – brak płynności finansowej (brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na zaległości w płatnościach wobec P. firmy), 2 – brak możliwości regulacji zobowiązań ze względu na brak środków finansowych, 3 – zbyt duża konkurencja ze strony innych firm, 4 – zbyt wysokie koszty produkcji/świadczenia usług, 5 – brak klientów/odbiorców, 6 – zbyt duże nakłady czasowe potrzebne do prowadzenia tego typu działalności, 7 – problemy organizacyjno-prawne, 8 - brak odpowiednich umiejętności i kompetencji członków spółdzielni socjalnej, 9 – konflikty wewnętrzne w spółdzielni socjalnej,

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

		10 – inne, jakie?.....
P33	<p>Jakiego typu wsparcie np. ze strony samorządu lub Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej jest najbardziej potrzebne Państwu spółdzielni socjalnej?</p> <p>Proszę zaznaczyć maksymalnie 2 odpowiedzi.</p>	<p>1 – wsparcie finansowe (na pokrycie bieżących wydatków),</p> <p>2 – wsparcie inwestycyjne (dofinansowanie zakupu różnych sprzętów),</p> <p>3 – wsparcie merytoryczne (np. prowadzenie księgowości, wsparcie w zakresie marketingu i reklamy, pozyskiwania klientów itp.),</p> <p>4 – wsparcie psychologiczne dla członków spółdzielni socjalnej (np. motywowanie do pracy),</p> <p>5 – inne – jakie?</p>
METRYCZKA		
P34	Jaką funkcję pełni Pan/Pani lub pełnił(a) Pan/Pani w spółdzielni socjalnej?	<p>1 - Osoba zarządzająca spółdzielnią socjalną,</p> <p>2 - Pracownik/członek spółdzielni socjalnej.</p>

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Załącznik 7. Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI) z osobami, które założyły działalność gospodarczą

Rozpoczęcie i prowadzenie działalności gospodarczej

1. Dlaczego zdecydowali się Państwo na udział w projektach?
2. Proszę podać branże, w których prowadzą/prowadzili Państwo działalność gospodarczą. Czy zakładali Państwo firmy zgodne profilem z Państwa wykształceniem/doświadczeniem zawodowym? Dlaczego?
3. Czy nadal prowadzą Państwo własne firmy?
4. *Jeżeli nie prowadzą firm* – Dlaczego już nie prowadzą Państwo własnej firmy?

Ocena wsparcia szkoleniowo-doradczego

5. Czy w ramach projektu otrzymali Państwo wsparcie szkoleniowe/doradcze?
6. *Jeżeli tak* – Proszę krótko scharakteryzować to wsparcie (ile godzin, jaka tematyka, ocena jakości etc.)
7. W jakim stopniu wykorzystują Państwo wiedzę nabytą na szkoleniach/podczas doradztwa podczas prowadzenia własnych przedsiębiorstw?
8. Jakiego typu wiedzę konkretnie Państwo wykorzystujecie w największym stopniu? Która tematyka szkoleń/ doradztwa okazała się najbardziej przydatna? (np. podatki/ prawo/ marketing/ inne)
9. Które tematy szkoleń/doradztwa okazały się z perspektywy czasu nieprzydatne? Dlaczego? (nieprzydatność tematyki ogólnie/ niska jakość szkolenia/doradztwa/ inne przyczyny)
10. Jakiego elementu wsparcia merytorycznego zabrakło w projektach?

Ocena wsparcia w postaci dotacji na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej

11. Czy otrzymali Państwo wsparcie w postaci dotacji na założenie firmy?
12. Na co konkretnie przeznaczyci Państwo to wsparcie?
13. Czy gdyby nie otrzymali Państwo dotacji, to czy zdecydowaliby się Państwo na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej?
14. W jaki sposób sfinansowaliby Państwo wydatki niezbędne do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej? Dlaczego? Czy z jakichś wydatków Państwo by ewentualnie zrezygnowali? Jeśli tak, to z których?

Podsumowanie

15. Jakich umiejętności/kompetencji/doświadczenia najbardziej Państwu brakowało w pierwszym okresie prowadzenia działalności gospodarczej (np. umiejętności analityczne, znajomość prawa podatkowego etc.)?
16. Która forma wsparcia (szkolenia/doradztwo/dotacja/wsparcie pomostowe) z perspektywy czasu okazała się najbardziej pomocna przy założeniu i prowadzeniu własnej działalności gospodarczej? Dlaczego?
17. Jakie zmiany – patrząc z perspektywy czasu – wprowadziliby Państwo w projektach, w których brali Państwo udział tak, by maksymalnie dopasować wsparcie do Państwa potrzeb?

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Załącznik 8. Scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI) z przedstawicielami spółdzielni socjalnych

Rozpoczęcie i prowadzenie spółdzielni socjalnej

1. Dlaczego zdecydowali się Państwo na założenie/uczestnictwo w spółdzielniach socjalnych?
2. Czy utworzone spółdzielnie socjalne nadal funkcjonują?
3. *Jeżeli nie* – Dlaczego utworzone spółdzielnie socjalne przestały funkcjonować?

Ocena wsparcia szkoleniowo-doradczego

4. Czy w ramach projektu otrzymali Państwo wsparcie szkoleniowe/doradcze?
5. *Jeżeli tak* – Proszę krótko scharakteryzować to wsparcie (ile godzin, jaka tematyka, ocena jakości etc.)
6. W jakim stopniu wykorzystują Państwo wiedzę nabytą na szkoleniach/w czasie doradztwa podczas prowadzenia spółdzielni socjalnych?
7. Jakiego typu wiedzę konkretnie Państwo wykorzystujecie w największym stopniu? Która tematyka szkoleń/ doradztwa okazała się najbardziej przydatna? (np. podatki/prawo/marketing/inne)
8. Które tematy szkoleń/doradztwa okazały się z perspektywy czasu nieprzydatne? Dlaczego? (nieprzydatność tematyki ogólnie/ niska jakość szkolenia/doradztwa/ inne przyczyny)
9. Jakiego elementu wsparcia merytorycznego zabrakło w projektach?

Ocena wsparcia w postaci dotacji na założenie/uczestnictwo w spółdzielniach socjalnych

10. Czy otrzymali Państwo wsparcie w postaci dotacji na założenie/uczestnictwo w spółdzielni socjalnej?
11. Na co konkretnie przeznaczyci Państwo to wsparcie?
12. Czy gdyby nie otrzymali Państwo dotacji, to czy zdecydowaliby się założenie/ uczestnictwo w spółdzielni socjalnej?
13. *Jeżeli tak* – W jaki sposób sfinansowaliby Państwo wydatki niezbędne do założenia/ uczestnictwa w spółdzielni socjalnej? Dlaczego? Czy z jakichś wydatków Państwo by ewentualnie zrezygnowali? Jeśli tak, to z których?

Ocena wsparcia świadczonego przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej

14. W jakim stopniu przy tworzeniu spółdzielni socjalnych korzystali Państwo z pomocy oferowanej przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej?
15. Jaki był zakres wsparcia udzielonego przez OWES? Czy było ono adekwatne i wystarczające do Państwa potrzeb?
16. Jakiego wsparcia ze strony OWES zabrakło Państwa zdaniem?

Ocena barier rozwoju i potrzeb spółdzielni socjalnych

17. Jakie potrzeby mają prowadzone przez Państwa spółdzielnie socjalne? Jakie są Państwa potrzeby w związku z prowadzeniem/uczestnictwem w spółdzielniach socjalnych?
18. Jakie napotyka Państwo problemy/bariery (zarówno zewnętrzne, jak i wewnętrzne) podczas prowadzenia spółdzielni socjalnych, które utrudniają/uniemożliwiają ich rozwój? Jak według Państwa można je ograniczyć?

Podsumowanie

Badanie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

19. Jakich umiejętności/kompetencji/doświadczenia najbardziej Państwu brakowało w pierwszym okresie prowadzenia spółdzielni socjalnej (np. umiejętności analityczne, znajomość prawa podatkowego etc.)?
20. Która forma wsparcia (szkolenia/doradztwo/dotacja) z perspektywy czasu okazała się najbardziej pomocna przy założeniu/przystąpieniu do spółdzielni socjalnej? Dlaczego?
21. Jakie zmiany – patrząc z perspektywy czasu – wprowadziliby Państwo w projektach, w których brali Państwo udział tak, by maksymalnie dopasować wsparcie do Państwa potrzeb?
22. W jakim stopniu i zakresie powinno być świadczone wsparcie na rzecz spółdzielni socjalnych w kolejnych latach? Jakie powinny być zasady korzystania z takiego wsparcia? Kto powinien świadczyć to wsparcie?